PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
Katedra občanského práva

DOKTORSKÁ DISERTAČNÍ PRÁCE

ODŮVODNĚNÍ CIVILNÍCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ

Vypracoval: JUDr. Kamil Podhola
Kořenovská 83
463 11 Liberec 30

Knihovna UK PF
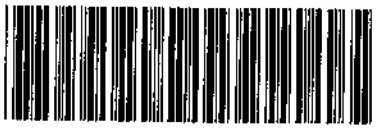
3125091856

V Liberci, 1.3.2007

SEZNAM ZKRATEK

Listina Listina základních práv a svobod (vyhl. č. 2/1993 Sb.)
Ústava ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
ObčZ zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
o.s.ř. nebo OSŘ zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
OSŘn zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
c.ř.s. zák. č. 113/1895 ř. z. , o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní)
s.ř.s. zák. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, v platném znění
ZSS zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění
c.ř.s. zák. č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), ve znění novel

R Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, vydávaná Nejvyšším soudem ČR od 31.12.1992
S III Nejvyšší soud o občanském soudním řízení v některých věcech pracovněprávních, občanskoprávních a rodinněprávních (Sborník stanovisek, závěrů, rozborů a zhodnocení soudní praxe, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyššího soudu). Vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha, 1980
S IV Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Najvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím (Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR a SSR 1970 – 1983). Vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha, 1986

ÚS/Nál., ÚS/Usn. Ústavní soud České republiky, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazky I. až XIII, C. H. Beck Praha, 1994 až 1999
Sb. n. s. civ. Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech občanských. Z příkazu presidia nejvyššího soudu pořádá Dr. Frant. Vážný, senátní president nejvyššího soudu.
Sb. z. a n. Sbírka zákonů a nařízení státu Československého
Sb. z. s. Sbírka zákonů soudních
Úmluva Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.)

Doktorská disertační práce vychází z právního stavu ke dni 1.3.2007

Obsah

ÚVOD **5**

ODŮVODNĚNÍ ROZSUDKŮ 6

Srovnání současné právní úpravy a úpravy před velkou novelou OSŘ *7*

... čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů *8*

Otázka vázanosti soudu právní kvalifikací provedenou žalobcem 9

... a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), ... *10*

Otázka žalobního pleonasmu 11

... stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány *12*

Skutkové domněnky v odůvodnění 12

... a které nikoliv, ... *13*

.... o které důkazy opřel svá skutková zjištění *13*

... a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, ... *14*

... proč neprovedl další důkazy, ... *14*

... jaký učinil závěr o skutkovém stavu, ... *14*

... a jak věc posoudil po právní stránce; *17*

... není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků *20*

Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé. *20*

ODŮVODNĚNÍ USNESENÍ 21

PŘÍKLADY ODŮVODNĚNÍ ROZSUDKŮ DLE PŘEDMĚTU: 22

PŘÍKLADY ODŮVODNĚNÍ USNESENÍ DLE TYPU: 24

POŽADAVKY NA ODŮVODNĚNÍ Z HLEDISKA ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR 27

STRUČNÉ POJEDNÁNÍ O ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ SOUDŮ PRVNÍHO STUPNĚ A SOUDŮ ODVOLACÍCH ZA 1. REPUBLIKY AŽ DO KONCE LET 40. ..... **29**

Platná právní úprava *29*

Rozhodovací praxe *32*

CHARAKTERISTICKÉ RYSY ODŮVODNĚNÍ ROZSUDKŮ SOUDŮ PRNÍHO STUPNĚ A SOUDŮ ODVOLACÍCH OD 50. DO 90. LET **37**

50. LÉTA 37

Platná právní úprava *37*

Rozhodovací praxe *39*

60. LÉTA 40

Platná právní úprava *40*

Rozhodovací praxe *41*

70. LÉTA 45

Platná právní úprava *45*

Rozhodovací praxe *45*

80. LÉTA 49

Platná právní úprava *49*

Rozhodovací praxe *49*

90. LÉTA 50

Platná právní úprava *50*

Rozhodovací praxe *54*

ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ NEJVYŠŠÍHO SOUDU **57**

ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ SOUDŮ VE SPRÁVNÍM SOUDNICTVÍ. **57**

ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU **60**

PRÁVNÍ ZÁVAZNOST ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ **62**

ODŮVODNĚNÍ ROZSUDKU – TEZE A ANTITEZE **64**

ODŮVODNĚNÍ SOUDNÍHO ROZHODNUTÍ A JEHO SOCIOLOGICKÝ DOPAD **65**

ŘEČ JAKO NÁSTROJ KOMUNIKACE **66**

REDUKCE VLASTNÍCH MYŠLENKOVÝCH PROCESŮ SOUDCE NA PSANÝ TEXT ODŮVODNĚNÍ 66

ELEKTRONICKÁ PUBLIKACE ROZHODNUTÍ 67
REFLEXE ROZHODOVACÍ PRAXE V ODŮVODNĚNÍ VLASTNÍHO ROZHODNUTÍ 69
ZÁVĚR 70
LITERATURA 71

Úvod

Pracuji jako soudce Okresního soudu v Liberci. Téma rigorózní práce jsem si zvolil zkoumání vztahu žaloby a rozsudku a protože bych chtěl pokračovat v analýze civilních soudních rozhodnutí, zvolil jsem si toto téma i jako předmět výzkumu v rámci disertační práce.

Konkrétně jsem se zaměřil na zkoumání odůvodnění civilních soudních rozhodnutí, tedy rozsudků i usnesení. Práce se zaměřila především na analýzu a shromáždění zkušeností, které jsem dosud nasbíral v rámci své soudcovské praxe, ale i zkušeností dřívějších.

Mottem celé práce byla především velká novela OSŘ, a to zákon č. 30/2000 Sb., konkrétně změny, které přinesl v úpravě odůvodnění soudních rozhodnutí, ale i např. úpravě a rozšíření speciální poučovací povinnosti soudu a vztahu této posledně jmenované úpravy k plnění povinností tvrzení a důkazní účastníky soudního řízení.

Inspirací k této práci byl i článek Mgr. Zdeňka Kühna Základní modely soudcovské argumentace, Právník 4/2001, str. 342 a násl.[1], ve kterém se autor věnuje porovnání odůvodnění rozsudků v závislosti na právních oblastech a v jejich rámci jednotlivých právních kultur.

Odůvodnění jako nástroj a projev soudcovské argumentace v sobě zahrnuje různé vlivy, které jej formují. Jde o vlivy teritoriální, historické, ale i čistě osobnosti soudce, který jej tvoří. Odůvodnění je z hlediska právně sociologického především nástrojem komunikace.

Na koho se vlastně svým rozhodnutím soud obrací, komu je odůvodňuje? Mám za to, že v prvé řadě se obrací na účastníky, v širším smyslu veřejnost laickou i právnickou. Na druhém místě komunikuje svým odůvodněním se soudy a soudci vyšší instance, a to v případě podání opravných prostředků a následného přezkumu rozhodnutí.

Soud je profesionál výkonu práva. Na odůvodnění lze oprávněně klást ty nejpřísnější požadavky. Nicméně soudní rozhodnutí má i svá specifika, která se v širším kontextu dotýkají specifik soudní pravomoci obecně.

V civilním řízení je svěřeno do pravomoci soudu rozhodovat o sporech a jiných právních věcech, vyplývajících ze vztahů občanskoprávních, pracovních, rodinných a z obchodních, pokud o nich nerozhodují dle zákona jiné orgány, to vše k zajištění ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků.

Soudní řízení má z pohledu účastníků – především laiků – svá specifika. Jsou to obecně principy náležitého fungování soudnictví a principy civilního procesu (odvětvové principy).[2] Především princip ústnosti, přímosti a zásada volného hodnocení důkazů jsou jistě účastníky specificky vnímány a mají i své vlivy na argumentaci, kterou soudce pro své rozhodnutí zvolí.

Proč kladu důraz na komunikaci soudu s neprofesionály, tj. účastníky, a proč až na druhém místě jsem si dovolil uvést profesionály, tj. soudy vyšší instance? Pokud se obrátíme na sociologické školy a přístupy ke zkoumání práva, případně přístupy psychologické, všimneme si jednoho – všechny tyto školy se snaží jistým způsobem o rozšíření rámce práva i mimo formální prameny práva.[3] Ať jde o právo společenské, živé právo, právo individuální v různých pojetí, společné je těmto přístupům důraz na vztah právního řádu a života společnosti a jednotlivce. Zkoumá se právní vědomí individua a společnosti a faktory, které je ovlivňují a utvářejí.

---

[1] V tomto článku autor navazuje na svá předchozí pojednání publikovaná v časopise Soudce (Mají mít naši soudcové právo separátního vóta?, Soudce 8/2000, str. 3 násl., Srovnání stylu soudního rozhodnutí v České republice, západní Evropě a USA, Soudce 1/2001, str. 8 násl.).

[2] Blíže : Winterová A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999, str. 64 násl.

[3] Stručný přehled viz.: Gerloch. A.: Teorie práva, vydavatelství Aleš Čeněk Dobrá Voda, 2000, str. 180 násl.

Z tohoto pohledu je vliv soudních rozhodnutí, a to nejen výroků těchto rozhodnutí, na utváření právního vědomí značný. Nezanedbatelný je též fakt, že přesto, že řízení je v zásadě veřejné, soudní spisy rovněž, přesto samotné rozhodnutí je možno považovat za stěžejní a v mnoha případech reálně jediný prostředek komunikace soudu s účastníky. Přesto nelze opomenout, že se právě vzhledem k principu ústnosti a přímosti a zásadě dispoziční a projednací a zejména procesním povinnostem účastníků, a to jmenovitě povinnosti tvrzení a důkazní, soud neobrací na neinformované účastníky, ale na účastníky, kteří se aktivně, nebo by tomu tak mělo být, procesu účastnili.

Tedy účastníci ve většině případů vědí, co bylo předmětem řízení, jak se řízení ve svém průběhu vyvíjelo. Argumentace soudu by jim měla zdůvodnit soudcův postoj k jejich případu po stránce právní a faktické. Tento postoj by pro ně právě vzhledem k velké novele OSŘ neměl být v závěru řízení ničím překvapivým, nebo alespoň by je neměl překvapit příliš. Ve vyhotovení rozhodnutí, které obsahuje odůvodnění tohoto rozhodnutí, mají účastníci možnost seznámit se s uvedeným postojem v konsistentní podobě, přehledně, stručně a jasně.

Právě pro výše uvedený proces seznamování se účastníků s názory soudce na právní i faktickou stránku věci si i účastníci často již před vydáním rozhodnutí utvářejí vlastní názor na to, do jaké míry se s očekávaným rozhodnutím ztotožňují a naopak. Již před vydáním rozhodnutí, zejména rozhodnutí, proti kterému jsou přípustné opravné prostředky, jmenovitě rozhodnutí ve věci, účastníci mnohdy zvažují svůj následující postup, tj. např. podání opravných prostředků. Již v průběhu řízení se sdělenými názory soudu souhlasí, nebo polemizují. Někdy explicitně, jindy ne.

Lze tedy shrnout motto této úvahy: Soud má především zákonnou i stavovskou povinnost odůvodnit svá rozhodnutí se zřetelem na povahu věci, a to jako státní orgán, profesionál aplikace práva, a to s vědomím účinků rozhodnutí – právních i faktických.

Soud nemá povinnost a snad ani právo polemizovat s právními a faktickými závěry účastníků. Jedním z principů soudnictví je i princip hospodárnosti. Především tímto principem veden, budu se snažit obhájit své tvrzení o výše uvedeném pořadí adresátů soudních rozhodnutí, kdy na prvním místě uvádím účastníky soudního řízení a pak teprve orgány státní včetně orgánů soudních.

Odůvodnění rozsudků

V odůvodnění rozsudku soud zdůvodňuje výrok rozsudku.[4] Má působit svou přesvědčivostí. Soud v něm uvede, čeho se **žalobce (navrhovatel) domáhal** a jak se ve věci **vyjádřil žalovaný** (jiný účastník řízení)[5], stručně a jasně vyloží, které **skutečnosti** má

[4] Srov.: Hora, V., učebnice, str. 381: „**Důvody rozhodovací** vysvětlují, proč soud rozhodl tak, jak je uvedeno v nálezu rozsudečném. V té příčině nutno nejprve stručně vylíčiti skutkový děj, jak jej podaly soudu strany svými přednesy, a uvésti návrhy stranami ve věci činěné, po té nutno vysvětliti, jak tento děj byl soudem psychologicky zpracován tedy, které skutečnosti považuje soud za pravdivé a které nikoli, ale i z jakých důvodů k tomu i onomu přesvědčení dospěl, konečně musí zde býti soudem vysvětleno, podle jakých právních hledisek tento jím psychologicky zpracovaný stav skutkový věci posuzoval, proč tedy z něho dospěl k svému nálezu. Do důvodů rozsudku dlužno pojmouti i ony dodatečné přednesy stran a nabídky průvodních prostředků, ke kterým soud při rozhodování nevzal zřetele, poněvadž měl za to, že jsou činěny jen kvůli průtahům sporu, aneb poněvadž lhůta ku provedení daná marně uplynula."

[5] Srov. Pregnantně vyjádřený „návod" (i dnes použitelný) daný soudcům týk. se písemné vyhotovení odůvodnění rozsudku vycházející jistě z Horovy vlastní zkušenosti c. a k. soudního adjunkta: Hora, V., učebnice, str. 381: „Vylíčení skutkového děje ... **nesmí býti pouhým opisováním přednesů ze spisů a protokolů** ani jejich jenom zevním seskupením, nýbrž plným proniknutím celé sporné látky (děje) a vnitřním jejich skloubením ... aby bylo však podstatně s plnou přesností, ale i stručně zobrazeno ...".

prokázány, které nikoli, o které **důkazy** opřel svá skutková zjištění a jakými **úvahami** se při hodnocení důkazů řídil a proč neprovedl i další důkazy. Soud uvede, jaký učinil **závěr o skutkovém stavu** a jak věc posoudil po **právní stránce.**

Pokud jde o předmět civilního procesu ve spojitosti s jeho účelem a následně požadavky na odůvodnění rozsudků, touto otázkou se zabýval i Ústavní soud a dovodil, že: „....má-li být splněn jeden z účelů soudní jurisdikce, totiž požadavek „výchovy k zachovávání zákona ..., k úctě k právům spoluobčanů (§ 1 OSŘ), je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů odpovídala zákonu v meritu věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám. Ale také aby **odůvodnění** vydaných rozhodnutí ve vztahu ke zmíněnému účelu odpovídalo kritériím daným ustanovením § 157 odst. 2 OSŘ, neboť jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem, odůvodněná rozhodnutí naplňují ... kritéria („stanoveného postupu") ..., jestliže .... jsou procesní prostředky žalobce založeny nikoli na skutkové, ale právní argumentaci, je tato pojmovým znakem a (soud) posoudí zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení... Tomu je třeba rozumět tak, že se obecný soud v odůvodnění svého rozhodnutí, zejména jestliže předestřenou argumentaci odmítá, dostatečným a výstižným způsobem s ní vypořádá, a to natolik, aby bylo zcela zřejmé, jaké důvody jej k tomu vedly. Obdobně jako ve skutkové oblasti i v oblasti nedostatečně vyložené a odůvodněné právní argumentace nastávají obdobné následky vedoucí k neúplnosti a zejména k nepřesvědčivosti rozhodnutí, což je ovšem v rozporu nejen s požadovaným účelem soudního řízení, ale též se zásadami spravedlivého procesu ..."[6]

V odůvodnění rozsudků pro uznání nebo pro zmeškání ovšem soud uvádí pouze **předmět řízení a stručně vyloží důvody**, pro které právě uvedenými typy rozsudků rozhodl.[7]

V odůvodnění rozsudku, proti němuž není odvolání přípustné nebo proti němuž se účastníci odvolání vzdali (§ 207 odst. 1 OSŘ), soud uvede pouze **předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení věci**, to neplatí ve správním soudnictví (§ 157 odst. 4 OSŘ).

Srovnání současné právní úpravy a úpravy před velkou novelou OSŘ

Současná právní úprava odůvodnění civilních rozhodnutí

Platná právní úprava odůvodnění civilních soudních rozhodnutí, zejména rozsudku, vychází z ustanovení § 157 odst. 2 OSŘ. Podle tohoto ustanovení soud v odůvodnění rozsudku uvede, není-li dále stanoveno jinak, čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), stručně a jasně vyloží, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce; není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy. Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé.

[6] ÚS/Usn. sv. III č. 12, str. 351

[7] Srov. obdobnou úpravu c. ř. s. komentovanou V. Horou v citované učebnici na str. 381: „Při **rozsudku na základě zmeškání, uznání nebo vzdání** (tj. žalobce svého nároku při prvním roku) netřeba totiž důvodů rozhodovacích, ... pokud jde o rozsudek na základě zmeškání jenom ..., když zmeškal žalovaný (C. ř. s. umožňoval vydání tohoto rozsudku i na základě zmeškání žalobce – tehdy soud žalobu při splnění zákonných podmínek zamítl.) a žalobě bylo rozsudkem vyhověno."

Úprava odůvodnění dle OSŘ do účinnosti zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

V odůvodnění rozsudku uvede soud podstatný obsah přednesů, stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, a posoudí zjištěný skutkový stav, podle příslušných ustanovení, jichž použil. V zájmu výchovného působení rozsudku dbá soud o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé a zabývalo se i příčinami sporu.

Velká novela se podstatně dotkla obsahu odůvodnění rozsudku. Soud zde uvede, „čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů (tj. **právní kvalifikaci žalobce!**) a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení)". Takto je nahrazen původní „podstatný obsah přednesů". Formulace „posoudí (tj. právně kvalifikuje) zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž použil", je nahrazena formulací „jaký učinil závěr o skutkovém stavu (tj. **faktické posouzení**) a jak věc posoudil po právní stránce (**právní posouzení**)". Dále zákonodárce dbal poučení klasiků civilního procesu, konkrétně Dr. V. Hory, úpravy c. ř. s., příp. prvorepublikových legislativních návrhů rekodifikace civilního procesního práva, a výslovně uzákonil tezi: „...není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy." Činit tak je jistě nedůstojné soudcovského stavu i bez zákonného zákazu. Odůvodnění má být přesvědčivé. Je vypuštěn požadavek, aby se zabývalo příčinami sporu, což bylo lze chápat jako možné překročení ryze procesní funkce soudu. Zkrácené odůvodnění lze vyhotovit též u rozsudků, proti nimž není odvolání přípustné nebo proti němuž se účastníci odvolání vzdali (§ 207 odst. 1 OSŘn). „(Soud) uvede pouze předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení věci, to neplatí ve správním soudnictví." Je zde tedy především vypuštěna část týkající se vyjádření účastníků ve věci, **kromě žalobního návrhu** a část týkající se prováděného odkazování (výčtu relevantních důkazů, úvahy soudce při hodnocení důkazů, odmítnutí provedení důkazů), které otázky jsou významné právě při přezkumu v rámci odvolacího řízení.

... čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů ....

Čeho se žalobce (navrhovatel) domáhá je obsaženo v žalobním návrhu a určuje vlastní předmět soudního řízení a potažmo rozhodnutí. V žalobním petitu je obsažen vlastní žalobní nárok, který by však nebyl dostatečně individualizován, kdyby byl tvořen pouze žalobním návrhem obsaženým v žalobním petitu. Je třeba připojit též skutkový základ, na kterém je žalobní návrh založen. Tento pak je při soudní aplikaci práva předmětem subsumpce, resp. právní kvalifikace prováděné výlučně soudem. Vylíčením skutkových okolností splní žalobce povinnost tvrzení, označením důkazů povinnost důkazní. Míra nároků na splnění obou povinností je rovněž dána požadavky na soudní rozhodnutí spjatá s otázkou substancování žalob zahrnující otázku individualizace žalob v teorii někdy chápanou jako jistý předstupeň úplného substancování. Povinnost důkazní vychází z nutnosti opřít rozhodnutí soudu o skutková zjištění, která byla před soudem konkrétně prokázána.

Vymezení předmětu žaloby má význam především pro změnu žaloby, kumulaci žalob, protižalobu, resp. vzájemnou žalobu, námitky rei iudicatae a litispendence, pro otázky právního nástupnictví aj.

Právní důvod žaloby je označení právního poměru, ze kterého vznikají práva a povinnosti, o kterých se v řízení před soudem, jako o jeho předmětu, rozhoduje.[8] Pokud důvodem žaloby je jen určitý důsledek, vyplývající z určitého právního poměru, lze tento právní poměr jako východisko pro žalobní nárok nazývat právním základem žaloby. Nejsnáze lze nalézt právní důvod u žalob na plnění. U žalob určovacích, zejména negativních, a konstitutivních vznikají v praxi potíže. Právní důvod bývá v žalobě obsažen nepřímo ve vylíčení rozhodných skutečností. Žalobce se nemusí výslovně dovolávat konkrétních ustanovení právního předpisu. Případnou právní kvalifikací soud vázán není.

Použitá zákonná ustanovení jsou účastníkům v zájmu nestrannosti předložena až v odůvodnění soudního rozhodnutí v rámci úvah, kterými se soud při hodnocení důkazů řídil, a posouzení věci po právní stránce. Pokud žalobce provedl kvalifikaci a vyjádřil ji v žalobě, je otázkou, kde žalobce tuto kvalifikaci ve své žalobě uplatňuje. Pokud ji spojí s vylíčením rozhodných skutečností, resp. nepřímo vyjádří označenými důkazy, může být tento fakt pro soud vodítkem úvah o tom, zda je žaloba náležitě substancována, resp. úvah týkajících se splnění povinnosti tvrzení nebo důkazní a případně o rozsahu prováděného dokazování. Pokud žalobce včlení „svou" právní kvalifikaci do obsahu žalobního petitu, otevírá se prostor pro odmítnutí těchto nadbytečných formulací vyjadřujících více než jen žalobní návrh a s ohledem na strukturu rozsudku nezpůsobilých převzetí do výroku ve věci, ale naopak pravidelně obsažených v odůvodnění rozhodnutí. Pokud tedy žalobce trvá na jím uplatněném nároku i na jím provedené právní kvalifikaci, vypořádá se soud s tímto faktem v odůvodnění, kde uvede právní ustanovení, na základě kterých rozhodl. Žalobce má sám možnost využít institutu zpětvzetí žaloby v případě, kdy s právní kvalifikací soudu nesouhlasí a nechce, aby soud rozhodl na základě jiné než žalobcem provedené kvalifikace. Protože prakticky se o právní kvalifikaci, na základě které soud rozhodl, dovídá až z rozhodnutí soudu, případně z jeho vyhotovení, může tak učinit až poté, kdy soud o věci rozhodl.

Předmětem řízení je rozhodování o žalobcem uplatněných právech, ne o jeho právní kvalifikaci. Striktně pojato nejde tedy o porušení dispoziční zásady, ze které nemůže vyplývat nemožnost rozhodnutí na základě jiné než žalobcovy výslovně projevené kvalifikace, na které trvá.[9]

Otázka vázanosti soudu právní kvalifikací provedenou žalobcem

Civilní řád soudní výslovně zakazoval žalobci „pojímání právních důvodů do podání" v § 78, jinak je tomu v OSŘ, který nic takového nestanoví. Žalobce ovšem prakticky sestavuje svoji žalobu podle právní normy, kterou má dle jeho přesvědčení soud případně použít, provádí vylíčení rozhodných skutečností, které spolu s žalobním petitem nárok identifikují. C. ř. s. stanovil: „...za změnu žaloby nepřísluší se pokládati, když skutkové okolnosti v žalobě uvedené a důkazy v ní nabídnuté se změní, vysvětlí, opraví, aniž se změní žalobní důvod, žalobní prosba v hlavní věci nebo se vzhledem k vedlejším požadavkům obmezí neb místo předmětu původně žádaného se žádá předmět jiný neb interese". Za žalobní důvod považovala tehdejší judikatura právní poměr a skutkový přednes, z něhož se odvozuje žalobní nárok. Užší pojetí považovalo za žalobní důvod pouze právní poměr, na němž se zakládá žalobní nárok. Změna žaloby pak byla změnou takového žalobního důvodu: „Jde o změnu žaloby, je-li

---

[8] Teorie někdy užívá místo pojmu procesní nárok žalobní důvod, resp. právní důvod žaloby, a to zřejmě v důsledku ustanovení § 235 c.ř.s. Pojmy si přibližně odpovídají. Srov.: R 42/1957 Sb. rozh.: „Žalobním důvodem je právní poměr a skutkový přednes, z něhož se dovozuje žalobní nárok".

[9] Viz.: Winterová, A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999, str. 195

opírána původně o tvrzené ujednání a potom o právní předpis ujednání pojmově vylučující."[10] Z tohoto pohledu platí i dnes zásada, že soud není povinen vyšetřovat, zda žalobci nepřísluší proti žalovanému jiné než uplatněné právo ...[11] Lze tedy shrnout, že dospívá-li teorie k závěru, že identifikačním znakem žaloby je i právní důvod žaloby, zatěžuje žalobce povinností právní kvalifikace skutkového stavu nad rámec zákonných požadavků. V praxi se např. objevuje otázka, zda je soud povinen respektovat, pokud pronajímatel trvá na určitém výpovědním důvodu, zda je v tomto případě žalobní důvod identifikačním znakem žaloby.[12]

Soud si tedy v průběhu řízení provádí právní kvalifikaci sám. Z požadavku rovnosti přímo vyplývá zákaz sdělovat stranám v průběhu řízení závěry soudu o právní kvalifikaci. Soud přímo nesděluje ani skutkové závěry. Právní norma především „vede" žalobce při sestavování žaloby, plnění povinnosti tvrzení a důkazní tak, aby nenesl případnou procesní sankci neúspěchu ve sporu pro neunesení důkazního břemena.

... a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), ...

Žalovaný může v průběhu řízení namítat procesní nedostatky, oprávněnost či podstatu žaloby. Učiní-li projev k započtení, kterým uplatní více než žalobce ve své žalobě, jde o vzájemnou žalobu v části, v níž žaluje, aby mu bylo přisouzeno více, než požadoval žalobce ve své žalobě. Z povahy této vzájemné žaloby vyplývá, že musí být projednána v rámci téhož řízení a nelze ji vyloučit k samostatnému projednání. V části odpovídající pohledávce žalobce se projev žalovaného posuzuje jako obrana proti žalobě.[13] Zvláštním případem je kompenzační námitka in eventum. O této námitce žalovaného má soud rozhodnout až po vyčerpání všech způsobů, jimiž se žalovaný brání proti žalobcovu nároku, pokud se ukáží neúspěšnými. Soud v takovém případě přihlédne k započtení jen tehdy, jestliže neshledá jiný důvod k zamítnutí žaloby. O vzájemné žalobě uplatněné tímto způsobem rozhodne jen tehdy, uzná-li započtení za důvod zániku pohledávky žalobce.

S obranou žalovaného se soud vypořádá v odůvodnění rozsudku. V části, v níž kompenzační námitka (projev) převyšuje požadavek žalobce, jde, jak uvedeno, o vzájemnou žalobu a soud své rozhodnutí vtělí do výroku rozsudku.

---

[10] Sb. n . civ. 3040

[11] Srov.: Nypl.M.: Právní důvod žaloby, Právník 8/1969, str. 590

[12] „ ... soud může dát přivolení k výpovědi z jiného výpovědního důvodu nežli toho, jehož se pronajímatel výslovně dovolával, jestliže skutkové okolnosti pronajímatelem tvrzené a soudem zjištěné zakládají tento jiný důvod. Nesmí to však činit proti vůli pronajímatele a takovým způsobem, jímž by byla nájemce znemožněna obrana proti tomuto jinému výpovědnímu důvodu." (R 6/55) Tj. vydáním „překvapivého" rozsudku, a to jak pro pronajímatele, tak nájemce.

[13] Srov. Hora. V.: Československé právo procesní se stálým zřetelem ke Slovensku a Podkarpatské Rusi, Všehrd Praha, 1922, str. 392: „Co do formy rozhodnutí nemůže být pochybno, že až dozraje věc k rozhodnutí i o vzájemné pohledávce, bude nutno rozhodnouti rozsudkem, přes to, že jde o pouhou obranu, nabývá pohledávka, uplatňovaná žalovaným za účelem kompenzace, potud samostatné povahy, že o ní musí býti rozhodováno rozsudkem, a to i tehdy, když bylo rozhodnutí o ní vydáno zároveň s rozhodnutí o nároku žalobcově. I tu bude výrok o vzájemné pohledávce pojat do nálezu rozsudečného (§ 411 c. ř. s.)."

Otázka žalobního pleonasmu

Co rozumím pod pojmem žalobní plenonasmus? Rozumím tím „hrnutí" žalobních argumentů (a stejně dobře by se dalo hovořit o hrnutí ze strany žalované, jen ze strany žaloby je tento jev markantnější) při dobrém vědomí, že jsou uváděny i argumenty „na efekt", argumenty ve věci zcela irelevantní. Jako příklad uvedu kauzu žaloby o zaplacení smluvní pokuty, na které se strany dohodly ve smlouvě o smlouvě budoucí, pro případ nedodržení povinnosti uzavřít v dohodnuté době smlouvu kupní, jejímž předmětem je bytová jednotka (§ 50a obč. zák. upravující smlouvu o smlouvě budoucí, § 544 a násl. obč. zák. upravující smluvní pokutu, § 588 a násl. obč. zák. upravující smlouvu kupní). Fakticky došlo k neuzavření smlouvy ze strany žalovaného proto, že si nechal znovu ocenit bytovou jednotku a následně byt prodal jinému zájemci za cenu vyšší, než na které se dohodl s žalobcem, a to ještě ve lhůtě dle smlouvy o smlouvě budoucí, ve které měla být kupní smlouva s žalobcem uzavřena. Dodržení smlouvy pro něj tedy nebylo finančně výhodné. Zde hrnul argumenty k zamítnutí právní zástupce žalovaného. Byla namítnuta změna okolností dle § 50a odst. 3 obč. zák. s poukazem, že žalovaný je vážně onkologicky nemocný. Bylo namítáno, že stranou žaloby předložená kupní smlouva v celkem pěti navržených bodech odporuje smlouvě o smlouvě budoucí, pokud jde o vymezení povinností žalobce, těchto pět argumentů zabralo podstatnou část podání žalovaného. Žalovaný, resp. jeho právní zástupce, byl při jednání soudem poučen podle § 118a odst. 1 o.s.ř. k doplnění svých tvrzení v podstatě v tom smyslu, ze kterých konkrétních ustanovení smlouvy o smlouvě budoucí vyvozuje povinnosti žalobce, které nebyly kupní smlouvou splněny, k upřesnění tvrzení, zda žalovaný onemocněl v období po uzavření smlouvy o smlouvě budoucí, a následovalo poučení dle § 118a odst. 3 o.s.ř. o potřebě označení důkazů k uvedeným tvrzením. Po tomto poučení vzal právní zástupce žalovaného postupně v jednotlivých bodech svou obranu zpět. Obrana se změnila na tvrzení, že žalovaný s žalobcem jednal, ale naopak žalobce svým jednáním zmařil uzavření smlouvy. Obrana se po provedeném řízení ukázala jako nedůvodná a byla zamítnuta.

Jak se s takovýmto hrnutím argumentů z obou stran vypořádá soud při svém odůvodnění? Soud vychází ze stavu, jaký tu je v době těsně před vyhlášením rozsudku (§ 154 odst. 1 o.s.ř.). Není tedy dle mého názoru důvod obšírně se vypořádávat s množstvím argumentů, které strany v průběhu procesu přednesly, ale soud postupuje dle § 119a odst. 2 o.s.ř., tedy vychází ze shrnutí návrhů stran, vyjádření se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci. Pokud i zde přes výsledky řízení, a dochází k tomu poměrně často, strany hrnou své argumenty, tedy uvádí i ty, které se evidentně prokázaly ve věci lichými, soudu nezbývá, než se s nimi se všemi v odůvodnění vypořádat. Často se tedy objevuje situace, kdy právní zástupci stran, s právnickým vzděláním, jako by nereflektovali provedené důkazy, skutečnosti vzešlé najevo v průběhu řízení, a své závěrečné vyjádření zřejmě z opatrnosti pojmou co nejšířeji nebo ve shodě se svým vyjádřením původním na počátku řízení.

Tato práce se následně věnuje i vývoji právní argumentace v odůvodněních soudů od počátku let 40. a následně v druhé polovině 20. století. V hodnocení mj. délky a stručnosti soudních odůvodnění je vyzdvihována poměrně větší stručnost a sevřenost v rozsudcích na počátku uvedeného období, resp. odhalena tendence ke zvětšování délky a obsáhlosti soudních odůvodnění, a to počínaje rozsudky soudů prvé instance mj. pod tlakem soudů odvolacích vykládajících poměrně široce zásadu přezkoumatelnosti odůvodnění prvoinstančních soudů. Z tohoto pohledu se soud musí zabývat i argumenty zjevně irelevantními, zbytečnými, činěnými jen pro to, aby právní zástupce udělal dojem na svého klienta, a to tím, kolik právních argumentů v jeho věci dokáže soudu předestřít. Nemám možnost srovnat, jaká byla praxe právě v onom shora uvedeném „zlatém" období stručných odůvodnění rozsudků, zejm. soudů prvé instance. Pokud nahlédneme do spisů a zejména do

protokolů o jednání, argumenty stran jsou zde zachyceny – v protokolech – poměrně stručně, tedy buď evidentně irelevantní argumenty nebyly předneseny anebo nebyly v protokolu zachyceny. V každém případě, i pokud z písemných podání vyplyne množství argumentů, mezi kterými jsou též argumenty liché, následně lze s jistotou konstatovat, že se soud v odůvodnění svého meritorního rozhodnutí – rozsudku bude zabývat pouze argumenty důvodnými, rozhodnými, pádnými.

Domnívám se tedy, že s odkazem na princip hospodárnosti, který vyjadřuje, aby ochrana práv byla poskytnuta rychle, účinně a bez zbytečných nákladů[14] se zakotvením v čl. 6 odst. 1 Úmluvy, čl. 38 odst. 2 Listiny a § 6, 100 o.s.ř. lze argumentovat, že k efektivitě rozhodování soudu první instance přispívá též možnost nezabývat se v odůvodnění svých rozsudků argumenty lichými, argumenty co do počtu či na efekt. Spravedlivá ochrana práv účastníků poskytovaná soudy vyžaduje osvobodit se od balastu a o to více se věnovat argumentům podstatným a ve věci zásadním. Praxe některých odvolacích soudů s odkazem na široce pojatý požadavek přezkoumatelnosti rozhodnutí (§ 219a odst. 1 písm. b) o.s.ř.) toto pojetí neumožňuje.

... stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány ....

Soud zde uvede, které skutečnosti byly dokazováním provedeným v průběhu řízení prokázány. Jde o skutečnosti významné pro rozhodnutí.

Skutkové domněnky v odůvodnění

Soudce při své rozhodovací praxi pracuje se skutkovými domněnkami. Soudce uznává, tak jako společnost, určité axiomy, ze kterých vychází. Tyto se již obecně při projednávání konkrétní kauzy nedokazují, nevyvstane-li důvod postupovat jinak.

Skutkové domněnky soudce v závěru blíže nekonkretizuje. Pokud jsou pro rozhodnutí relevantní, jsou více či méně zaznamenány v skutkových zjištěních, resp. zjištěném skutkovém stavu v rámci odůvodnění. Právě v případě, kdy byly některé skutkové domněnky kriticky přezkoumány, je v odůvodnění záhodno závěry uvedených úvah uvést.

Právě v obecném skutkovém povědomí, které utváří povědomí konkrétního soudce, se projevuje subsidiární povaha práva jako regulátora společenských vztahů. V tomto smyslu hraje právo roli sekundární, vychází ze společenských proměn, stavu techniky, vědeckých poznatků a podobně.

Odůvodňování soudních rozhodnutí se má odvíjet od míry obecnosti právních norem, ne kterých je to které rozhodnutí založeno, o které se opírá.

Ježto samy právní normy se vyznačují různou mírou obecnosti, a to jednotlivě ve svých komponentech (hypotéza, dispozice, sankce), i soudní rozhodnutí, a to konkrétně jejich odůvodnění v části věnované právnímu posouzení skutkového stavu, se s tímto faktem odpovídajícím způsobem vypořádají, a to tak, aby byla zachována jasnost, srozumitelnost a přesvědčivost rozhodnutí, aby toto neztratilo svou důležitou komunikační funkci, aby bylo sdělné, a to především vůči těm, jichž se dané rozhodnutí týká.

Rozsudek je individuálním právním aktem. Pokud zkoumáme jazyk rozsudku s ohledem na obecnost výrazů užívaných v právních normách /zákonech, ústavních zákonech,

[14] Winterová, A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999, str. 73

podzákonných právních předpisech/ dostáváme se do roviny jakéhosi průsečíku vlivů působících na mysl soudce při formulaci odůvodnění rozhodnutí.

Jistý problém ve skutkových domněnkách založených na lidské zkušenosti je do určité míry dán per definitionem právě rozdílnou lidskou zkušeností a rozdílnou zkušeností soudců.

Mám právnické i technické vzdělání, má profesní zkušenost je tedy obohacena i o technické znalosti, konkrétně stavebnětechnické znalosti, které nemusí mít jiní soudcové, resp. členové dotčeného senátu odvolacího soudu. Do jaké míry tedy mohu pracovat se svými zkušenostmi a skutkovými domněnkami? Je per definitionem ustanovením § 127 odst. 1 o.s.ř., podle kterého: „Závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví po slyšení účastníků znalce....", vyloučena možnost uplatnit své vysokoškolské odborné znalosti? Můj případ není ojedinělý a dalo by se pokládat pro justici za přínosné, mají-li soudci též jiné než právnické vzdělání, např. z oboru ekonomie, účetnictví, medicíny apod. Mohou tito soudci pracovat se skutkovými domněnkami, které nejsou laickou veřejností sdílené? Zřejmě dle § 36 zák. č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění je třeba vycházet z úpravy, podle které: „Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku (dále jen "povinná školní docházka"). Tedy pouze skutkové domněnky v rozsahu průsečíku učebních osnov, které nejsou jednotné pro všechny typy středoškolského vzdělávání, jsou v rozhodování soudu akceptovatelné? Soudce je ovšem vysokoškolsky vzdělaný člověk, u kterého se předpokládá, že si prohlubuje všeobecné vzdělání, a to nejen ve svém oboru i nad rámec povinné školní docházky. Jistě – skutkové domněnky, resp. jejich okruh, se kterým lze pracovat se s mírou obecně lidského poznání rozšiřuje. Soudce před padesáti lety, dáno technickým rozvojem, mohl pracovat s užším okruhem skutkových domněnek než soudce současný. Že má židle čtyři nohy, pokud nejde o žalobu z výtvarné kreace prototypu vetknuté židle o jedné podpoře, lze jistě za skutkovou domněnku považovat. Obdobně lze považovat za obecný statek vědomost, že schody rodinného domku vedoucí na půdu jsou v prvé řadě určeny k přístupu na půdu, a to jako vertikální domovní komunikace, apod.

Pokud by soudce nepracoval se skutkovými domněnkami, bylo by důkazní řízení nad únosný rámec rozsáhlé. Míra dokazování odvisí od rozsahu sporných tvrzení stran. Přesto v průběhu řízení se může ukázat, že strany vycházejí z různých skutkových domněnek, a to aniž by to výslovně učinily součástí svých tvrzeních. Pak je třeba se v dokazování zaměřit na vše, co je mezi stranami sporné podle zásady: Skutková domněnka platí, pokud není prokázán opak.

... a které nikoliv, ...

Obdobně pečlivě by se měl soud vypořádat i se skutečnostmi, jejichž existence nebyla provedeným dokazováním prokázána tak, aby tyto skutečnosti mohly mít vliv na rozhodnutí soudu.

.... o které důkazy opřel svá skutková zjištění .....

Z výčtu provedených důkazů by mělo být zřejmé, které konkrétní skutečnosti jimi byly prokázány a naopak z kterých důkazů eventuelně vyplynula i neexistence určitých skutečností.

... a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, ...

V části třetí hlavě druhé OSŘ § 132 an. je uvedeno, jak soud důkazy hodnotí, jakými úvahami se při této činnosti řídí. Je zde vyjádřena zásada volného hodnocení důkazů, jsou zde upraveny domněnky, způsob dokazování veřejnými listinami i vázanost soudu při hodnocení důkazů rozhodnutím soudu či jiného orgánu. Nakonec jsou upraveny i meze úvahy soudu.

Důkazy soud hodnotí tedy především podle své úvahy. Jde o úvahu profesionála. Každý důkaz hodnotí jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

Soud se při rozhodování a hodnocení opírá o své zkušenosti s rozhodováním jiných či obdobných případů. Soud pracuje s notorietami a faktickými domněnkami. Jde o proces značně složitý a po výtce empirický.

Úvaha soudu tedy není libovolná. Dokazování, byť je specifické a není totožné s dokazováním dle pravidel logiky, nesmí být s těmito pravidly v rozporu. Musí z nich při zachování procesních pravidel vycházet. Pečlivost, se kterou soud přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, znamená apel na rozhodování soudu vzhledem k jeho významu. Ovšem obtížně se reprodukuje vše, co skutečně před soudem v průběhu řízení vyšlo najevo. Narážím na soudní protokoly, jejichž vypovídající schopnost má též své limity. To, co uvedli účastníci, je v soudních protokolech ovšem zaznamenáno.

Pokud jde o otázky, o nichž přísluší rozhodnout jinému orgánu a které může soud posoudit sám, soud vychází z rozhodnutí o takové otázce, bylo-li příslušným orgánem vydáno. To znamená, že posouzení této otázky je víceméně ovlivněno vydaným rozhodnutím.

„Hodnocení důkazů musí mimo jiné odpovídat § 6 OSŘ ..... a § 132 OSŘ, dle něhož soudy hodnotí důkazy sice podle své úvahy, nikoli ale účelově a libovolně."[15] Zásadu volného hodnocení důkazů považuje Ústavní soud za vyjádření principu nezávislosti soudců, obsaženého v čl. 82 odst. 1. Ústavy.[16]

... proč neprovedl další důkazy, ...

Je plně věcí soudu, které důkazy navrhované stranami provede a které nikoliv. Soud provádí jen ty důkazy, které mohou přispět k objasnění rozhodných skutečností a potažmo k vyvození závěru o skutkovém stavu soudem. Řídí se v tomto procesní zásadou efektivity vedení procesu.

... jaký učinil závěr o skutkovém stavu, ...

Jde o jednu z nejdůležitějších částí odůvodnění soudních rozhodnutí, zejména rozsudků, jež směřuje již přímo k právní kvalifikaci. V závěru o skutkovém stavu je třeba uvést skutkový stav, jaký tu je v době rozhodování, a to v rozsahu hypotézy příslušné právní normy, podle které soud daný případ posuzuje.

Skutečnosti, které má soud prokázány, resp. zjištěný skutkový stav, vycházejí mj. z procesní aktivity účastníků, tj. ze způsobu plnění povinnosti tvrzení či důkazní, nakládání s předmětem řízení nebo předkládání důkazů v souladu s dispoziční či projednací zásadou. Právní posouzení v případě meritorních rozsudků řeší všechny právně relevantní aspekty

[15] Z více případů, kdy se Ústavní soud otázkami hodnocení a provádění důkazů obecnými soudy zabýval, např. viz.:ÚS/Nál. sv. XI č. 69, str. 159

[16] ÚS/Usn. sv. 3 č. 12, str. 351

právního konfliktu, který je předmětem řízení.[17] Při právním posouzení je rozhodující stav v době vyhlášení rozsudku konstitutivního, v případě rozsudku deklaratorního je rozhodujícím právní stav v době vzniku, změn, zániku dotčených práv a povinností. Soud nepřihlíží ke skutečnostem již neexistujícím nebo ještě nenastalým, **přesto že i je může žalobce leckdy uvádět.**

Určitou výjimku ze zásady představuje případ, kdy, pokud se alespoň jedna dávka stala splatnou před vyhlášením rozsudku, lze uložit povinnost i k plnění opětujících se dávek, které se stanou splatnými v budoucnu. Pro základ nároku i výši jsou i zde rozhodující skutkové okolnosti existující v okamžiku vyhlášení rozsudku. V případě jejich změny v budoucnu lze postupovat dle § 163 OSŘ.[18] Nestanoví-li zákon jinak, je změna rozsudku přípustná od doby, kdy došlo ke změně poměrů.

Rovněž v případě eventuálního petitu soud **rozhodne o eventuálním petitu a případně zamítne petit primární**, jestliže v době vyhlášení rozsudku nastala situace v eventuálním nároku uvedená.

Podklad rozhodnutí tvoří zjištěné skutečnosti, na které soud aplikuje zákonnou normu. Dispozice této normy bude vyjádřena ve **výroku** rozhodnutí, které bude pro žalobce příznivé, jsou-li ve zjištěném skutkovém stavu splněny všechny podmínky hypotézy použité právní normy. Nepříznivé naopak bude v opačném případě. **Mezi těmito dvěma krajnostmi se ovšem nalézá škála soudních rozhodnutí v různé míře vyhovujících žalobnímu návrhu.** Podklad pro rozhodnutí je tedy tvořen zjištěnými právními skutečnostmi a aplikovanými právními předpisy. Samotné vydání rozhodnutí je ovšem dále podmíněno po stránce procesní splněním podmínek řízení, jinak soud ve věci nerozhodne, resp. řízení usnesením zastaví.

Zásada rozhodování na základě skutečného stavu věci je prolomena v případech, kdy zákon umožňuje vydání rozsudku pro zmeškání, rozsudku pro uznání, platebního rozkazu, případně rozkazu směnečného či šekového. V případech platebního rozkazu a rozkazů směnečných či šekových je v zájmu urychlení řízení umožněno soudu vycházet při svém rozhodnutí ze skutečností **tvrzených žalobcem**, resp. doložených směnkou či šekem. Rozsudky pro uznání a pro zmeškání jsou typicky možné jen v řízení sporném. Směřují k rychlému ukončení sporu, projevuje se zde též zásada hospodárnosti řízení a zejména v případě rozsudku pro zmeškání jde i o jistou procesní sankci zde konkrétně za nedostavení se řádně předvolaného žalovaného k jednání v souladu se zásadou vigilantibus iura.

Podkladem pro rozhodnutí jsou veškeré výsledky předcházejícího řízení. Výjimku tvoří řízení o námitkách proti směnečnému či šekovému platebnímu rozkazu, kde ze zásady koncentrační vyplývá vyloučení námitek neuvedených ve stanovené lhůtě.[19]

„Jestliže jsou právní závěry v extrémním nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci nevyplývají ...", zakládá toto rozhodnutí soudu porušení práva na spravedlivý proces.[20]

---

[17] Winterová, A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999, str. 251

[18] Na rozdíl od ust. § 154 odst. 1 OSŘ, stanovícího obecně rozhodujícím momentem okamžik vyhlášení rozsudku, ust. § 150 odst. 1 OSŘ z r. 1950 stanovilo: „ Pro **rozsudek** je rozhodný stav v době jeho vynesení". Ust. § 150 odst. 2 OSŘ z r. 1950 upravovalo případ opakujících se dávek.

[19] Srov.: Hora, V.: Československé civilní právo procesní se stálým zřetelem ke Slovensku a Podkarpatské Rusi, Všehrd Praha, 1922, str. 379 : „**Podkladem rozsudku soudního** je, pokud jde o prvou stolici, zásadně vždy předchozí ústní jednání ... rozsudek může býti vynesen toliko od těch soudců, kteří se účastnily ústního líčení ... rozsudek má být vynesen a prohlášen ... , možno-li hned po jeho skončení ... i bez předchozího jednání ústního ...(lze za splnění zákonných podmínek vydat) **rozsudek pro zmeškání.**"

[20] ÚS/Nál. sv. XIII č. 3, str. 11

Otázka substancování žaloby a její význam pro soudní rozhodnutí

Substancováním se rozumí hodnocení přednesů stran z hlediska jejich určitosti. Soud přednesy hodnotí předběžně, během řízení a na závěr při konečném rozhodnutí. Význam hodnocení je pro rozhodnutí soudu, zda o nedostatečně substancovaném tvrzení nařídí dokazování, tj. zda je takové tvrzení způsobilé být předmětem dokazování, obdobně u tvrzení paušálního, nekonkrétního, dvojznačného bez příp. uvedení skutkových okolností.

Rozsah tvrzení stran je ovšem dán skutkovými znaky právní normy, na níž je založen uplatněný nárok nebo námitky. Kontumační rozsudek lze např. vydat, jestliže jsou skutková tvrzení žalobce dostatečně substancována tak, že zahrnují všechny skutkové znaky právní normy, z níž vyplývá právní nárok. Nedostatečně substancovaná tvrzení oslabují vázanost soudce přednesy stran. Soudce je pomine a vyloučí je tak z možnosti doznání či nepopírání. Tyto jistě vhodné instituty nejsou v našem procesním právu upraveny. Jejich smysl z procesního hlediska spočívá v tom, že zbavují soudce povinnosti učinit daná tvrzení předmětem dokazování, jsou-li tato tvrzení dostatečně substancována.[21]

Dostatečně substancované tvrzení tedy umožňuje soudu určit, že v případě jeho pravdivosti odpovídající právo vzniklo. Substancován musí být též předmět dokazování. Institut substancování tedy spojuje břemeno tvrzení s břemenem důkazním. Z hlediska **odpovědnosti žalobce za právní kvalifikaci v žalobě** platí zásada iura novit curia. Tzv. *teorie individualizační* naopak vyžadovala **v žalobě vyznačit** a pomocí odpovídajících ustanovení zákona určit konkrétní právní vztah. Současná teorie někdy zvaná *zdokonalená individualizační teorie* vyžaduje, aby **skutkové údaje v žalobě vyjadřovaly skutkový základ nároku v rozsahu příslušných ustanovení hmotného práva**, ze kterého nárok vyplývá. Teorie substancování uplatňující se např. v rakouské právní úpravě vyžaduje dokonalé vylíčení skutečností bez nejasností. Zdokonalená individualizační teorie vlastní německému civilnímu procesu požaduje míru individualizace předmětu řízení, která vyloučí zaměnitelnost. Praxe civilního řízení by měla vycházet z kompromisu mezi těmito pojetími. Při stanovení míry substancování je významné vyjádření žalovaného a na soudu je ponecháno vlastní rozhodnutí, které skutečnosti učiní předmětem dokazování. Požadavek na substancování závisí tedy na konkrétním případu. Je obsažen v rozsahu plnění povinnosti tvrzení a míře provedených důkazů určené soudem ohledně tvrzení stran.

V Rakouském civilním řádu soudním v § 266 odst. 2 je výslovně stanovena **povinnost žalobce „krátce a úplně vnést ve svém žalobním návrhu jednotlivé skutečnosti, na nichž se zakládá uplatňovaný nárok** tak, aby bylo lze subsumovat skutková tvrzení pod právní normu, která uplatňovaný nárok upravuje." OSŘ v § 79 stanoví povinnost v návrhu na zahájení řízení vylíčit rozhodující skutečnosti, označit důkazy, jichž se navrhovatel domáhá a z návrhu musí být patrno, čeho se navrhovatel domáhá, tj. žalobní nárok.

Jak výše uvedeno, případ od případu se liší rozsahem požadovaného substancování uváděných skutečností a je obtížné uvést vše, na co může žalovaný ve své obraně poukázat. Teorie rozlišuje úplnost skutkových tvrzení, tj. pokrytí všech skutkových znaků právní normy zakládající uplatněný nárok nebo právo a hlavně stanovící rozsah povinnosti tvrzení a určitost skutkových přednesů dotvářející se pravidelně až během procesu v závislosti na vyjádření stran k přednesům protistran. Zákon však o této určitosti nehovoří. Tím je dán též vztah platné právní úpravy k otázce substancování žaloby. **OSŘ vyžaduje úplné pokrytí skutkových znaků právní normy především k umožnění subsumpce skutkového stavu pod právní normu.**

Požadavek substancování tedy plyne ze zásady projednací, povinnosti tvrzení a břemena tvrzení stanovících procesní odpovědnost stran za uvedení skutečností, na základě kterých se domáhají soudní ochrany. Rozsah sporných skutečností vyplyne z vyjádření

[21] Macur,J.: Substancování skutkových přednesů. Právní rozhledy 9/1998

protistrany reagující na přednesená tvrzení. Soud vede stranu k případnému doplnění neúplných přednesů. Jeho aktivita je ovšem pouze subsidiární.

Vyšetřovací důkaz není v OSŘ připuštěn. Neurčitý důkazní návrh, který není podložen substancovaným skutkovým tvrzením, soud nevykoná. „Požadavky substancování lze obdobně vztáhnout na popírání stranou nenesoucí důkazní břemeno. Samotná negace ovšem často nevyžaduje vyšší stupeň určitosti než popírané tvrzení. Kvalifikované popírání obsahující tvrzení nových skutečností ovšem substancování podléhá."[22] Správné provádění substancování skutkových tvrzení a důležitost teoretického rozpracování této otázky mj. zásadně přispívají k efektivnímu provádění soudního řízení v duchu zásady procesní ekonomie a tím zvyšují úroveň poskytnuté právní ochrany.

... a jak věc posoudil po právní stránce; ....

Je-li rozsudek korunou činnosti soudu a výrok rozsudku, považuji právní posouzení za korunu odůvodnění, a to nejen u rozsudků. K právním normám uvedeným v závěru o skutkovém stavu se přiřadí dispozice (sankce), aby vznikly právní normy ve své úplné podobě.

Právní posouzení skutkových okolností představuje jádro aplikační činnosti soudů. Projevuje se v něm na jedné straně požadavek postupu soudu secundum et intra legem a při současném dotváření právní normy na straně druhé tvůrčí interpretací v rámci konkrétních specifik případu. Je-li tvůrčí potenciál člověka považován obecně za jeden z nejzákladnějších rysů lidskosti, je právě rozhodovací činnost soudců jedním z osobitých a vzhledem k úloze soudů velice významných projevů lidského ducha v jeho reflexi materiálního a imateriálního stavu společnosti.

Požadavek právní jistoty, který chápu jako jeden z nejzávažnějších imperativů na činnost soudů, resp. obecně na institut **„soudní odpovědi"** na předloženou žádost o poskytnutí soudní ochrany, představuje účinnou hráz proti vybočení z mezí zákona postupem praeter legem či dokonce contra legem. Jde o určitý obecný požadavek směřující k šíření pojímané spravedlnosti v rozhodování soudů, tj. zachovávání předem seznatelných pravidel a zásad, a to jak v procesní, tak v hmotněprávní rovině, oproti požadavku dosáhnout spravedlnosti v rámci konkrétního případu, často subjektivně pociťované, v případě, kdy se tato příčí zákonné úpravě či konstantní judikatuře nebo se s jejich pomocí jen obtížně dosahuje.

Právě zákonný prostor k dotváření obecně závazné normy v případě aplikace na konkrétní případ s použitím uznaných interpretačních postupů a metod či i skrytě účelového výkladu právních norem práva hmotného nebo procesního klade ony vysoké a všestranné požadavky na osobu soudce, a to nejen v oblasti právních, ale též sociologických, politologických, filosofických znalostí a obecně lidských kvalit.

Soudy nedotvářejí právo pouze jednotlivě v konkrétních kauzách, ale z hlediska zpětného sociologického působení institutu soudního rozhodování na společnost a její vývoj především v rámci souborné sjednocované judikatury. Proto je třeba spolu s Ústavní soudem ČR[23] podpořit hlasy upozorňující na význam sjednocování judikatury vyššími soudy, vzájemné informovanosti soudů, tak aby nedocházelo k neúměrnému tříštění rozhodovací praxe nebo aby alespoň možné odchylky v rozhodovací praxi jednotlivých soudů či senátů (samosoudců) byly podchyceny, resp. obecně známy a soudy projevovaly účinnou snahu o jejich případné sblížení či harmonizaci. Účinným nástrojem v této snaze je jistě pronikající

[22] Macur,J.: Substancování skutkových přednesů, Právní rozhledy 9/1998, str. 433 n.

[23] K úloze Nejvyššího soudu ČR při sjednocování judikatury viz.: ÚS/Nál. sv. XII č. 34, str. 247

trend kvaziprecedenční závaznosti soudních rozhodnutí především pod vlivem judikatury soudů Evropských společenství či Soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Ve své praxi se setkávám s poměrně ledabylým a neúplným dodržováním povinností tvrzení a dokazování, uloženou účastníkům v § 101 o.s.ř., tedy povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti; neobsahuje-li všechna potřebná tvrzení žaloba nebo písemné vyjádření k ní, uvedou je v průběhu řízení. Dále účastníci plní důkazní povinnost v rozsahu § 120 odst. 1 o.s.ř., tedy musí označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Tato skutečnost je zejména zarážející v poměrně značné míře tohoto nešvaru v případě účastníků zastoupených advokáty. Tito se ve značné míře spoléhají na velkou novelou o.s.ř. zavedenou poučovací povinnost dle ustanovení § 118a až c a 119a o.s.ř. a benevolentní a dle mého názoru nesprávnou praxí některých senátů odvolacích soudů.

Účastník je povinen tvrdit relevantní skutečnosti, pokud má právního zástupce, tak je fakticky nezbytné, aby si tento provedl náležitou substanciaci žaloby a ke svým tvrzením je povinen navrhnout všechny důkazy v míře nutné k prokázání tvrzení a ještě lépe, má-li tuto možnost v míře plně postačující k prokázání tvrzení. Pokud žalobce či žalovaný navrhnou v žalobě či vyjádření k žalobě nadto obsahující vzájemný návrh či obranu v podobě uplatnění pohledávky k započtení k prokázání svých tvrzení a nároků důkaz, který se v průběhu řízení ukáže jako nedostatečný, nezpůsobilý prokázat tvrzenou skutečnost, musí na to účastník náležitě sám zareagovat a navrhnout event. důkaz další. Není možné brojit proti případnému neúspěchu ve věci s poukazem na nesplnění soudem prvé instance poučovací povinnosti podle § 118a odst. 3 o.s.ř. Dle tohoto ustanovení se soud „stará" o to, aby účastník uvedl všechna ve věci relevantní tvrzení a aby ke všem těmto tvrzením navrhl důkazy, nikoli aby navrhl důkazy dostatečně tvrzení prokazující, to by přebíral práci právního zástupce strany a zcela by ustoupil od zásady rovného poučení účastníků a nestrannosti soudu.

Návazně považuji za nesprávný postup odvolacího soudu, který k odvolání účastníka namítajícího právě nedodržení poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 3 o.s.ř. zruší prvostupňové rozhodnutí pro vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava (§ 219a odst. 1 písm. a) o.s.ř.). Na nesprávnou praxi odvolacích soudů reagovala novela o.s.ř. zákonem č. 59/2005 Sb., která doplnila ustanovení § 213a a 213b o povinnost odvolacího soudu provést sám dokazování, má-li odvolací soud za to, že mají být provedeny jiné než účastníky navržené důkazy (§ 120 odst. 3 věta první), nebo opakuje-li dokazování (§ 213 odst. 2 a 3). A i do odvolacího řízení zavedla poučovací povinnost § 118a, s odvolacími limity dle ustanovení § 205a nebo 211a o.s.ř. Dále novela hovoří o porušení ustanovení § 118a odst. 1 až 3 soudem prvního stupně, které je vadou řízení, jen jestliže potřeba uvést další tvrzení nebo důkazy vyplyne z odlišného právního názoru odvolacího soudu. Je ovšem nutno dodat, že nepoučuje-li soud účastníky v tom smyslu, že jimi navržené důkazy jsou nedostatečné k prokázání jejich tvrzení – nejde o porušení poučovací povinnosti.

Domnívám se, že po zavedení poučovací povinnosti dle § 118a a násl. o.s.ř. výrazně klesla aktivita právních zástupců z řad advokátů právě při spoléhání se na odvolací důvod procesní vady v podobě nedostatku splnění poučovací povinnosti prvostupňovým soudem. Mnohý právní zástupce má za to, že spor nemůže prohrát pro nedostatek procesní diligence, kdy procesní ustanovení mu vždy umožní v duchu překonané, nicméně výše uvedeným způsobem některými odvolacími senáty stále fakticky uplatňovaným pojetím zásady kvazimateriální pravdy v současném civilním řízení, kdy je fakticky velice obtížné ztratit „procesně" proces, a to právě pro to, že nově zavedené poučovací povinnosti v § 118a až c o.s.ř. nejsou stále vždy chápány ryze procesně bez vazby na úspěch ve sporu. Jako test tohoto chápání si lze představit situaci procesně úspěšného žalobce, jehož kauza se na základě odvolání dostává před odvolací soud a tento ruší rozhodnutí prvé instance proto, že soud nesplnil poučovací povinnost dle § 118a odst. 3 o.s.ř., neboť dle názoru odvolacího soudu

nebyly navrženy všechny důkazy dostatečně prokazující navržený nárok, resp. důkazy, na základě kterých bylo žalobci vyhověno, jsou nedostatečné. Takto se v praxi nikdy nestane, a přesto by se stát mělo, pokud by odvolací soud posuzoval nedostatek splnění poučovací povinnosti dle § 118a o.s.ř. ryze procesně bez vazby na úspěch v řízení. Neboť – jde o vadu řízení, která mohla mít vliv na nesprávné rozhodnutí soudu. Fakticky, pokud se rozhodnutí změní či zruší, děje se tak na základě tvrzení odvolatele a event. doplněného dokazování či důkazů opakovaných, nikoli na základě nesplnění procesní povinnosti soudu prvého stupně.

Domnívám se, že ustanovení § 118a až c o.s.ř. v rámci soudního řízení jsou protiústavní, neboť narušují princip rovnosti stran, garantovaný v Ústavě čl. 96, Listině v čl. 37, OSŘ v ustanovení § 18, který zahrnuje poskytnutí oběma stranám stejné možnosti účasti, vyjádření a jednání[24] nikoli vést účastníky v substanciaci žaloby. Pokud totiž náležitě uvážíme imperativ např. § 118a o.s.ř., vždy vede soudce k poučování účastníka v ofenzivě a nikoli účastníka v opačném procesním postavení. Tedy jednoduše řečeno, pokud soudce poučuje účastníka, co vše by měl ve svém žalobním přednesu tvrdit, fakticky tak, aby byl úspěšný, neboť pojem substanciace žaloby není pojmem abstraktním odtaženým od výsledku řízení, ale bytostně spjatým právě se zájmem na úspěchu, tedy s náležitým hmotněprávním zdůvodněním žalovaného nároku, musí soud se stejnou důsledností poučovat též druhou stranou o všech alternativách její obrany, neboť i tato, a to dokonce i v případě, kdy nevyřčená – stranou neuvedená, tvrzení jsou ve věci relevantní a potřebná. Takto se ovšem v praxi neděje. Poučovací povinnost je směřována ve výše uvedeném smyslu k ofensivním a nikoli defensivním tvrzením. Tím je výrazně potlačena role soudce jako nezávislého arbitra a soudce se dostává do role subjektu řízení *odpovědného za výsledek řízení* téměř v duchu materiální pravdy. Praxe reflektuje tento faktický vývoj tím, že nezanedbatelná část právních zástupců účastníků s právnickým vzděláním, se kterými jsem se při své praxi setkal, podává neúplné, nedostatečně substancované žaloby, jsou v řízení pasivní, necítí odpovědnost za plnění svých procesních povinností uvedených v § 101 o.s.ř.. Nadto jsou stále užívána ve své podstatě nesmyslná vyjádření v žalobách typu: „S výhradou důkazů dalších." někdy až absurdně gradovaná do výhrad dispozice s žalobou či výhrad pozdějšího zdůvodnění elementárních předpokladů žalovaného nároku. Již kuriozitou jsou výhrady typu uvedení více petitů, které jsou fakticky různými nároky založenými na různých hmotněprávních ustanoveních v podobě jakéhosi eventuálního petitu, s výhradou pozdější specifikace s ohledem na vývoj procesu.

Na zcela opačném konci stojí právní zástupci, kteří cítí svou odpovědnost za plnění povinností tvrzení a dokazování, ale též odpovědnost za náležitou substanciaci žaloby tím, že nejen ve svém žalobním podání navrhnou důkazy dostatečné k prokázání tvrzení, ale též kromě právní úpravy argumentují relevantní publikovanou judikaturou.

Docent Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D. ve svých článcích a rovněž publikaci kolektivu autorů týkající se judikatury a právní argumentace[25] klade důraz na diskursivní podstatu práva, zvyšujícího se významu role aktivního účastníka v procesu vyzbrojeného právními argumenty. Lze jen souhlasit s argumenty, že v odůvodnění soudního rozhodnutí se musí soud vypořádat právě s relevantní právní argumentací stran, a to včetně případné citace publikované judikatury, kterou účastník argumentoval, nebo ze které vychází soud. Docent Kühn zde uvádí maxima správné citace soudních rozhodnutí, poukazuje na nešvary vágní argumentace nezjistitelnou judikaturou v odůvodnění soudních rozhodnutí. „Protože účastník řízení poskytl soudci příslušné relevantní podklady, soudce se mu v jistém smyslu „odmění" tím, že se s těmito relevantními

[24] Winterová, A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999, str. 70

[25] Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006, str. 129 an.

podklady vypořádá." V citované publikaci je hodnocen fenomén přechodu od autoritářského vnímání práva (jako důsledek skutečnosti, že soudy musí rozhodovat, jakoby při výkladu práva existovala jediná správná odpověď a soud je nadán pravomocí tuto odpověď dát) k více diskursivnímu s vyzdvižením aktivní role stran kdy cit.(str. 133): „Vševědoucí soud bude postupně nahrazován soudcem-rozhodcem, který není orákulum sdělující neměnné právní principy, ale rozhodcem vybírajícím společensky nejvhodnější výklad právního předpisu z „nabídek" stranami učiněných." Jako soudce prvého stupně se s tímto názorem rád ztotožním.

Na druhé straně – vrátíme-li se k případu prvnímu nedostatečné procesní diligence, je na soudu, aby odůvodnil své rozhodnutí ve věci náležitě a plnohodnotně tak, aby bylo přezkoumatelné. Ve výstavbě tohoto rozhodnutí ovšem soud logicky nebude odkazovat na správné, či nesprávné právní vývody stran, pokud jsou tyto minimální či žádné.

V případě **překročení žalobního návrhu** dle § 153 odst. 2 OSŘ by měl soud uvést **kogentní ustanovení zákona**, kterými se řídil a z nichž určitý způsob vypořádání mezi účastníky vyplývá. Tato část odůvodnění se v zájmu právní jistoty jeví být obzvláště důležitou. Soud takto účastníkům sděluje, proč se jejich návrhy v daném směru neřídil a řídit nemohl. Svým způsobem je rovněž seznamuje s platnou hmotněprávní úpravou a tyto úvahy soudu mají konečně význam i pro případný soudní přezkum v rámci opravného řízení. Srozumitelné odůvodnění umožňuje snadnou přezkoumatelnost rozsudku. „Nepřezkoumatelná rozhodnutí (§ 157 odst. 2 a § 221 odst. 1 písm. c) OSŘ) jsou rozhodnutí, která zakládají i porušení čl. 90 Ústavy, který soudu ukládá stanoveným způsobem poskytovat ochranu právům. Vždy však musí být předmětem pečlivé úvahy, kdy o takový případ půjde."[26]

... není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků ....

Toto relativně mladé ustanovení přinesla tzv. velká novela OSŘ. zákon č. 30/2000 Sb.[27]

Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé.

Totožný požadavek obsahuje zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění, v ustanovení § 80 odst. 3 písm. b), podle kterého navíc dbá o to, aby bylo srozumitelně a pečlivě odůvodněno, a to v souvislosti s povinností soudce vykonávat svou funkci v souladu se zájmem na řádném výkonu soudnictví. V době přijetí o.s.ř. znělo ustanovení § 157 odst. 3 takto: „V zájmu výchovného působení rozsudku dbá soud o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé a zabývalo se i příčinami sporu." Povinnost soudu zabývat se příčinami sporu byla odstraněna zákonem č. 30/2000 Sb., tedy velkou novelou o.s.ř. V dalším je vývoj popsán v části věnující se vývoji právní úpravy odůvodnění soudních rozhodnutí. Dnes tedy platí, že odůvodnění má být přesvědčivé, srozumitelné a pečlivé. Jde o postuláty, snaze jejichž naplnění je tato práce věnována.

[26] ÚS/Nál. sv. II č. 43, str. 41

[27] Srov. Pregnantně vyjádřený „návod" (i dnes použitelný) daný soudcům týk. se písemné vyhotovení odůvodnění rozsudku vycházející jistě z Horovy vlastní zkušenosti c. a k. soudního adjunkta: Hora, V., učebnice, str. 381: „Vylíčení skutkového děje ... **nesmí býti pouhým opisováním přednesů ze spisů a protokolů** ani jejich jenom zevním seskupením, nýbrž plným proniknutím celé sporné látky (děje) a vnitřním jejich skloubením ... aby bylo však podstatně s plnou přesností, ale i stručně zobrazeno ...".

Odůvodnění usnesení

Usnesení je základní forma rozhodování soudu. Nestanoví-li zákon jinak, rozhoduje soud usnesením (§ 167 odst. 1 OSŘ, který dále stanoví základní demonstrativní výčet případů, ve kterých se rozhoduje touto formou).

Požadavky na odůvodnění usnesení stanoví OSŘ v § 169 odst. 1, ve kterém odůvodnění stanoví jako náležitost písemného vyhotovení usnesení, není-li stanoveno jinak. V následujícím druhém odstavci je stanoven výčet usnesení, která nemusí obsahovat odůvodnění. Jde o usnesení, kterým se zcela vyhovuje návrhu, jemuž nikdo neodporoval, nebo usnesení, které se týká vedení řízení, anebo usnesení podle § 104a, tj. usnesení týkající se věcné příslušnosti soudu. Jestliže se usnesení nedoručuje, stačí v písemném vyhotovení uvést výrok a den vydání. Podle § 167 odst. 1 OSŘ, není-li dále stanoveno jinak, užije se na usnesení přiměřeně ustanovení o rozsudku. V § 169 odst. 4 OSŘ je stanoveno, že pro odůvodnění usnesení, jimž se rozhoduje ve věci samé, platí obdobně § 157 odst. 2 a 4. Tedy i v případě usnesení se dle 4. odstavce uplatní odůvodnění zkrácené. Přičemž usnesení o schválení, či neschválení smíru není usnesením ve věci samé.

Těmito ustanoveními je stanoven rámec, ve kterém se odůvodnění usnesení pohybuje. Nebudu se zde zabývat usneseními, jež z výše uvedených důvodů odůvodnění neobsahují, resp. obsahovat nemusí. Je v té které věci, při tom kterém usnesení věcí soudce, jenž je vydává, se rozhodnout, zda usnesení odůvodní, či nikoli. Jde především o srozumitelnost soudního rozhodování, postulát právní jistoty a především přezkoumatelnosti rozhodnutí, které vedou soudce k odůvodnění, např. usnesení, kterým se zcela vyhovuje návrhu, jemuž nikdo neodporoval. V praxi navíc nebude ani začínajícím soudcům činit potíže určit, kdy tento případ nastává, a to jak v případě meritorních, či nemeritorních usnesení. Zákonný požadavek je pregnantně a jasně formulován. Výčet usnesení, která se týkají vedení řízení, tj. rozhodnutí spadající pod skupinu tzv. rozhodnutí procesních, je součástí každého fundovaného komentáře OSŘ. Odůvodnění těchto usnesení se z povahy věci soustředí právě na odůvodnění dané procesní situace. V případě rozhodnutí do této skupiny sice patřících, nicméně majících jistý specifický význam, tj. např. usnesení o přerušení řízení, podmínkách řízení, změně návrhu a v neposlední řadě o zahájení řízení bez návrhu v případě prvostupňového nalézacího řízení a dále většiny usnesení v řízení exekučním a konkurzním či v řízeních o opravných prostředcích, tedy v uvedených případech je v zásadě věnována odůvodnění pozornost přiměřená jejich významu.

OSŘ stanoví poměrně náročné požadavky na odůvodnění usnesení, jimiž se rozhoduje ve věci, a to normou odkazující na obdobné použití odpovídajících ustanovení o rozsudku. Jde právě o to, že se rozhoduje o věci samé, kdy soud zásadně rozhoduje rozsudkem, není-li zákonem stanoveno, že rozhoduje usnesením (§ 152 odst. 1 OSŘ).

Příklady odůvodnění rozsudků dle předmětu:

1. Rozsudky rozvodové:

Z občanských průkazů a oddacího listu bylo zjištěno, že účastníci uzavřeli sňatek dne ..... před..., u obou jde o manželství prvé, oba jsou národnosti české, státní občané ČR a poslední společné bydliště měli v Liberci. Z manželství se narodil nezl. Tomáš, nar.....

Ze zákona nevyplývá, ovšem judikatura s odkazem na požadavky statistiky vypracovávané soudy požaduje do odůvodnění rozhodnutí rozvádějícího manželství uvést: národnost, státní příslušenství účastníků, adresu posledního společného bydliště, nejvyšší dosažené vzdělání, o kolikáté manželství se u účastníků jedná a v případě sporného rozvodu, tedy rozvodu též příčiny rozvratu manželství, děti narozené z manželství a povolání účastníků, do protokolu o jednání pak doplnit rodná čísla účastníků.

2. Rozsudky týkající se vypořádání SJM

Žaloby na vypořádání SJM nejsou mezi soudci první instance oblíbené. Nejde snad ani o to, že jsou někdy spojeny s rozsáhlým dokazováním, jako spíše o to, že často strany tonou ve změti nároků a požadavků a předmět sporu se stává nepřehledným. Dále proto, že k těmto řízením často strany přistupují s určitou zatvrzelostí, množstvím nevyřešených osobních sporů přetrvávajících po rozvodu manželství, strany si přes soud vyřizují vzájemné účty. Toto se odrazí v jejich přístupu k plnění povinností procesní diligence dle § 101 o.s.ř., strany někdy postup řízení záměrně stěžují prodlevami nebo naopak svá vyjádření zahlcují irelevantními tvrzeními. Blíže v kapitole o žalobním pleonasmu.

Pokud jde o strukturu odůvodnění rozhodnutí o vypořádání SJM, pak kromě toho, že má standardní strukturu, lze uvést, že je specifické právě tím, že se soud v řízení musí vypořádat s rozsahem SJM k datu zániku manželství, dále zdůvodnit způsob vypořádání, zde není soud návrhem dle § 153 o.s.ř. vázán, což se projeví v absenci zamítavého návrhu, pokud vypořádání nekoresponduje s návrhem stran, a logicky v odůvodnění, soud by se zde ovšem měl návrhy stran zabývat a odůvodnit, proč event. rozhodl jinak. Obdobné platí pro zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, která řízení bývají s vypořádáním SJM příležitostně spojena. Z výroku rozhodnutí musí být dále jasně patrno jaké právo a povinnosti byly účastníkům přiznány v souvislosti s vypořádáním SJM.

Dále musí být zdůvodněna částka určená k zaplacení účastníkům na vyrovnání podílu ve vztahu k rozsahu SJM. Stanoviska účastníků zde tedy mohou být poměrně detailní a je nutno dobře zvážit, co je ve věci podstatné a to uvést na počátku odůvodnění. Část zjištění bude vždy učiněna na základě souhlasných prohlášení účastníků, ke stanoviskům účastníků bude tedy tato část doplněna. Soud se bude zabývat hodnocením důkazů, pokud jde o rozsah SJM, hodnotu věcí a práv či závazků, ev. zjištěnou znaleckým posudkem. Při vypořádání soud musí zvážit poměrně široké spektrum zákonných požadavků § 149 odst. 2 a 3 obč. zák. Především stanovení exaktní míry, jak se každý z manželů staral o rodinu, jak se zasloužil o udržení a nabytí společného jmění, zohlednění péče o děti a obstarávání společné domácnosti je věcí obtížnou a soud se těmto kritériím musí v odůvodnění blíže věnovat. Při vypořádání platí zásada rovnosti, chce-li se soud od ní odchýlit, musí to zdůvodnit.

Po právních úvahách, zhodnocení provedených důkazů a zjištěných skutečností následuje odůvodnění nákladů řízení, kdy, je-li ve věci např. zadán znalecký posudek apod., resp. obecně, právě proto, že se v zásadě dostává každému z manželů poloviny společného majetku, nelze hovořit o úspěchu ve věci a účastníci hradí náklady státu stejnou měrou, mezi

sebou nárok na náhradu nákladů většinou v důsledku uvedeného, s výjimkami shora uvedenými, nemají.

Pokud srovnáme vývoj rozhodování soudů o vypořádání BSM či SJM a odůvodnění rozhodnutí, kdy zkoumání omezím na platnost současného o.s.ř., tedy od 60. let. Jestliže v současné době převládá formulace výroků typu: „Z věcí, jež měli účastníci v společném jmění manželů připadá žalobci to a žalovanému ono, následuje rozhodnutí o právech a závazcích ev. vzájemném vyrovnání podílů." Výroky 60. let byly následující: (1. výrok či odstavec jednoho společného výroku) „Zjišťuje se, že součástí bezpodílového spoluvlastnictví bývalých manželů ke dni skončení manželství byly tyto předměty:...." (Možná formulace /téhož senátu v novém rozhodnutí po zrušení předchozího odvolacím soudem/: „Do společného majetku účastníků patří:...." (Pozn. Tedy možno konstatovat, že některé senáty si s terminologií hlavu nelámaly.), (2. výrok) „Odpůrce je povinen doplatit navrhovateli na jeho podíl..."

Odůvodnění konstatuje rozvod manželství, způsob navrženého vypořádání, prokázaný rozsah majetku s konstatováním, v které části není mezi účastníky sporu, hodnocení důkazů v případě majetku sporného a následuje stručné právní hodnocení. Institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů byl zrušen zákonem č. 91/1998 a nahrazen – zdokonalen instituetm společného jměním manželů. Ve vymezení společného jmění manželů došlo zejména k napravení nedostatku předchozí úpravy spočívajícím v neupravení režimu, pokud jde o závazky jako součást SJM. Dlužno dodat, že kritéria vypořádání, uvedená až do citované novely zákona o rodině v § 150 obč. zák a nového § 149 odst. 3 obč. zák. nedoznala změny, jsou identická. Přesto s ohledem na společenský vývoj a posílení hodnocení úlohy ženy v tradičním pojetí rodiny, pokud jde o míru zásluh o starost o rodinu, obstarávání společné domácnosti apod. lze konstatovat, že zejména v 60. a 70. letech nebyla zásada rovných podílů prolamována ve prospěch toho z manželů, který se o rodinu v převážné míře staral osobní péčí. Struktura výroků nejprve obsahujících výčet věcí v BSM a následně způsob vypořádání má význam, pokud ve výčtu je k věcem přiřazena hodnota, následně uveden způsob vypořádání a rozhodnutí o vyrovnání podílů. Toto však nebylo v 60., 70. letech pravidlem. V opačném případě se soud nemusí vyhnout zbytečnému opakování věcí v uvedení způsobu vypořádání. Současnou praxi z tohoto důvodu považuji za úspornější. Hodnota věcí /práv, závazků/ bývá uváděna buď přímo ve výroku, není-li zde, musí být uvedena v odůvodnění.

3. Rozsudky týkající se dlužného výživného

Zde je třeba zejména poukázat na potřebu řádně odůvodnit výši dlužného výživného, tedy provést jakýsi, byť alespoň přibližný, výpočet s odkazem na jednotlivé měsíce /dny/ a dobu, za kterou je výživné dluženo, tak aby byl pro odvolací soud rozsudek přezkoumatelný, ale též aby účastníkům bylo zřejmé, jak soud k dluhu dospěl a neučinil-li chybu.

Příklady odůvodnění usnesení dle typu:

Škála usnesení vydávaných soudy je široká, lze uvést pouze některé typy usnesení, jejichž odůvodnění jsou něčím specifická s ohledem na povahu usnesení.

1. Opravná usnesení

Pokud jde o usnesení, je třeba především dbát ustanovení § 169 odst. 2 osř., podle kterého písemné vyhotovení usnesení, kterým se zcela vyhovuje návrhu, jemuž nikdo neodporoval, nebo usnesení týkající se vedení řízení, anebo usnesení dle § 104a o.s.ř. /tedy usnesení týkající se věcné příslušnosti soudu/ nemusí obsahovat odůvodnění. Tedy například opravné usnesení, které zcela vyhovuje návrhu, kterému nikdo neodporoval, nemusí odůvodnění obsahovat, nebo stačí poukaz na zákonné ustanovení § 164 o.s.ř. např. spojený s poznámkou vysvětlující, proč je opravné usnesení vydáváno, není podmínkou. V soudní praxi se opravná usnesení často odůvodňují. Zákon tomu nebrání, ale není to nutné. Otázka, zda návrhu někdo odporoval, je otázkou faktickou, není zde v tomto smyslu uložena soudu nějaká poučovací povinnost, ani povinnost oznamovací. Soud pouze hodnotí, zda návrhu někdo odporoval, či nikoli.

2. Usnesení vyzývající k odstranění vad podání

Zde je dle mého názoru prostor pro soud být prost jakéhokoli formalizmu. Pro tato usnesení existuje soudní vzor ukládající soudu uvést, jakým způsobem mají být nedostatky podání odstraněny, a nesrozumitelnost, neurčitost podání náležitě popsat, ev. uvést, které náležitosti podání nemá. Asi by tedy toto usnesení soudu nemělo být pro účastníka rovněž nesrozumitelné. Účastník se na soud, není-li např. zastoupen advokátem, často obrací „lidovou mluvou", soud by k účastníkovi v tomto případě měl přistoupit vstřícně a použít „zlidovělého právnického jazyka", tedy jakéhosi odborného jazyka s vysvětlivkami tak, aby účastníkovi bylo zřejmé, co je po něm žádáno. Je vhodné vysvětlit odbornou terminologii soudem v usnesení užitou tak, aby výrazy byly vysvětleny prostředky spisovné neodborné češtiny.

Podstatou každé žaloby je vylíčení skutkového děje. Již při usnesení dle § 43 o.s.ř. vyzývajícím k odstranění vad podání provádí soud jakousi předběžnou právní kvalifikaci věci a s ohledem na ni může účastníkovi uložit doplnit tvrzení v podání tak, aby na sebe logicky navazovala, aby nebyla vynechána základní relevantní tvrzení ve věci. Neboť srozumitelnost podání se určuje právě pod prizmatem právních norem, které dle očekávání mohou být k řešení věci samé použity.

3. Usnesení, jimiž se schvaluje smír

Podle § 99 o.s.ř. připouští-li to povaha věci, mohou účastníci skončit řízení soudním smírem. Soud usiluje o smír mezi účastníky; při pokusu o smír předseda senátu zejména s účastníky probere věc, upozorní je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek týkající se věci a podle okolností případu jim doporučí možnosti smírného vyřešení sporu. Soud rozhodne o tom, zda smír schvaluje; neschválí jej, je-li v rozporu s právními předpisy. Schválený smír má účinky pravomocného rozsudku.

Odůvodnění usnesení schvalujících smír, tedy meritorních usnesení majících účinky pravomocného rozsudku nesou v sobě jak znaky odůvodnění rozsudků, tak mají svá specifika. Těmi je zejména část právního posouzení věci, ve které se soud vyjadřuje k tomu, zda je věc

vůbec způsobilá k tomu, aby o ní účastníci uzavřeli smír, tedy zda jde o takový právní vztah, který je plně v dispozici účastníků. Smír nelze uzavřít ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, ve věcech rozhodnutí o osobním stavu a kde to zakazuje přímo zákon. Soud zkoumá, zda dohoda účastníků má obecně všechny hmotněprávní náležitosti dohod a zda není v rozporu s právními předpisy, aby schválením smíru nevznikl nezákonný stav, resp. soud neschválil nezákonnou dohodu.

Jak dále uvádí komentářová literatura[28], smír lze uzavřít jak o celém jeho předmětu, tak o jeho části nebo základu. Smír může obsahem překročit rámec předmětu řízení (může se týkat právního vztahu, který nebyl předmětem řízení); vždy však ze smíru musí být patrno, že byly vypořádány nároky, které byly předmětem řízení. A dále se uvádí, že účastníci mohou uzavřít též smír vázaný na splnění/nesplnění podmínky, tedy pod výhradou odvolání smíru do určité lhůty, tj. smír podmíněný. V praxi jsem se s částečným, ani například podmíněným smírem nesetkal. Domnívám se ostatně, že výše uvedené úvahy komentářové literatury nejsou podloženy procesněprávní úpravou občanského soudního řízení. Citované ustanovení § 99 o.s.ř. zná pouze smír o celém předmětu řízení, nezná smír ani co do základu, ani částečný a tím méně smír podmíněný. Není zde podklad pro to, aby před soudem byla uzavírána dohoda a následně soudem v podobě smíru potvrzována o právních vztazích mezi účastníky překračujících předmět řízení, tak jak byl vymezen buď v žalobě samotné, či event. změněn v průběhu řízení na základě dispozičních úkonů stran.

Dalším specifikem odůvodnění soudních smírů je to, že skutkový stav se v řízení nezjišťuje v míře potřebné pro rozhodnutí rozsudkem, ale právě jen, pokud soud ověřuje, zda věc je způsobilá, aby o ní účastníci uzavřeli smír. Zde se ovšem řídí předmětem řízení a předloženými důkazy k tvrzením ve věci relevantním. Není možné začlenit do usnesení schvalujícího smír též dohody o právních vztazích, které soud nemá dokazováním podloženy. Pokud účastníci chtějí do smíru zahrnout též úpravu právních vztahů mezi nimi spornými nad rámec předmětu řízení, musí učinit dispozici s žalobou a tuto např. změnit. Pokud by účastníci trvali na zahrnutí do smíru i tyto výše uvedené další vztahy, mám za to, že takovýto smír soud s patřičným naznačeným odůvodněním neschválí.

Domnívám se, že možnost vydání např. smíru částečného či mezitímního není dána ani na základě ustanovení § 167 o.s.ř. umožňujícího užít na usnesení přiměřeně ustanovení o rozsudku, konkrétně ustanovení § 152 o.s.ř., a to pro speciální úpravu smíru v § 99 o.s.ř. Pro tuto argumentaci svědčí i úprava § 96 o.s.ř., které výslovně umožňuje zastavit řízení částečně v rozsahu zpětvzetí, nelze tedy vystačit pro možnost částečného zastavení argumentací odkazující na přiměřené použití mj. § 152 o.s.ř. Pro možnost vydání smíru vázaného na splnění podmínky už vůbec nenacházím podklad v o.s.ř., neboť i smír, jak uvedeno, má být autoritativním rozhodnutím, kterým se řízení mj. končí, a lze si těžko představit, že mj. vykonatelnost meritorního soudního rozhodnutí bude vázána na splnění podmínky – které by event. muselo být znovu posuzováno v nalézacím řízení. Dle § 99 o.s.ř. je smírem řízení *skončeno*, což samo vylučuje všechny výše uvedené typy smírů, kromě smíru konečného a o celém předmětu řízení.

V odůvodnění soudního smíru tedy soud zpravidla uvádí, tak jako u rozsudků stanoviska stran, dále zjištěné skutečnosti v rozsahu výše uvedeném, závěr o skutkovém stavu a právní posouzení. Rozsah dokazování je výše uvedeným způsobem omezen.

Novelou o.s.ř. zákonem č. 59/2005 Sb., byla s účinností od 1. dubna 2005 změněna ustanovení upravující smír, a to změnou věty druhé v prvním odstavci: „Soud usiluje o smír mezi účastníky; při pokusu o smír předseda senátu zejména s účastníky probere věc, upozorní je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek týkající se věci a podle okolností případu jim doporučí

[28] Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M. Občanský soudní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001 s. 324

možnosti smírného vyřešení sporu." Spolu s rozšířením poučovací povinnosti soudu velkou novelou o.s.ř., zák. č. 30/2000 Sb., v ustanoveních § 118a až 118c a 119a o.s.ř. považuji toto ustanovení jako další zásadní, byť problematický přínos k posílení zásady „aktivního soudu", pokud jde o plnění poučovací povinnosti vůči účastníkům, a to i právně zastoupeným. Podle § 121 o.s.ř. není třeba dokazovat skutečnosti obecně známé nebo známé soudu z jeho činnosti, jakož i právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky. Blíže se aktualizací zásady iura novit curia zabývá kolektiv autorů Zdeněk Kühn, Michal Bobek, Radim Polčák v publikaci Judikatura a právní argumentace[29], zde autoři teleologicky dovozují, že ustanovení zahrnuje i Sbírku samu a Sbírku mezinárodních smluv[30], ale také Úřední věstník Evropské unie či sbírku rozhodnutí komunitárních soudů. A uzavírají, že požadavek iura novit curia se stává v kontextu aplikace mimořádně složitého a komplexního evropského práva nerealistickým. Autoři se nezabývají požadavkem novelizovaného § 99 o.s.ř. na znalost stanovisek Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Zákon zde tedy jasně soudu ukládá, se v rámci přípravy na jednání seznámit s relevantními publikovanými soudními rozhodnutími a stanovisky Nejvyššího soudu tak, aby při jednání byl připraven o nich účastníky poučit, při plnění své povinnosti vést účastníky k uzavření smíru. Zda účastníci budou mít o smír zájem, si nyní může soud ověřit za podmínek ustanovení § 114c o.s.ř. zavedeným rovněž zákonem č. 59/2005 Sb. Jestliže však uvedeného institutu může využít pouze předseda senátu – k objasnění skutkových tvrzení stran, splnění důkazních povinností, event. dání potřebných procesních poučení vč. dle § 118a o.s.ř., považuji přínos uvedeného ustanovení za problematický. Je veden snahou učinit velkou novelou o.s.ř. vznesený požadavek v § 114a o.s.ř. rozhodnout věc při jediném jednání možný i u skutkově složitějších věcí, kde nadto účastníci neplní řádně své povinnosti tvrzení a dokazování dle § 101 o.s.ř. Pokud ovšem předseda senátu fakticky volá účastníky či jejich zástupce k soudu, prakticky do jednací síně, která je k jednání s účastníky technicky vybavena, a tímto předběžným výslechem se zbaví možnosti ve věci meritorně rozhodnout. Není zde časová, ani jakákoli finanční úspora. Prakticky institut zatím není využíván, neboť jeho smysl je jediný – uvést v život zásadu rozhodnutí ve všech případech po jediném jednání.

Pokud tedy soud poučoval účastníky o relevantní výše citované judikatuře – přirozeně se toto odrazí v obsahu odůvodnění usnesení o schválení smíru, a to v části týkající se právního posouzení věci. Zde tedy budou doplněny úvahy a právní závěry týkající se možnosti uzavření smíru též soudní judikaturou v relevantních věcech. Pokud jde o správnou, určitou citaci judikatury nelze než odkázat na výtečnou publikaci kol. autorů výše uvedenou, která se touto problematikou zevrubně zabývá.

Pokud jde o vývoj odůvodnění usnesení schvalujících smír, v období 50. let za účinnosti zák. č. 142/1950 Sb., o řízeních ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), zaujmou tato usnesení svou zvláštní strukturou. Výrok usnesení zní pouze: „Smír uzavřený mezi účastníky dne .....se podle § 75 o.s.ř. schvaluje." V odůvodnění je pak uveden 1. obsah smíru a 2. stručný odkaz na cit. ustanovení o.s.ř., podle kterého je smír schvalován. Obsah smíru, zachycený v protokolu o jednání, je tedy uveden v odůvodnění na rozdíl od současné praxe, kdy je součástí výroku. [31] Lze uvést, že tato praxe se změnila s přijetím zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, každopádně v průběhu 70. let se již setkávám se standardní

[29] Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006, str. 127 an.

[30] Zákon č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, ve znění novel

[31] § 75 zák. č. 142/1950 Sb.

Pokud to povaha věci připouští, mohou účastníci skončit řízení i soudním smírem. Soud rozhodne o schválení smíru. O smír, který může být schválen, má se soud vždy pokusit.

strukturou usnesení soudu schvalujících smír, kde je smír, resp. jeho obsah uveden ve výroku usnesení. Právní úprava § 99 o.s.ř. nedoznala v průběhu vývoje o.s.ř. příliš změn. Zákon č. 49/1973 Sb. omezil možnost podání návrhu na zrušení usnesení schvalujícího smír na tři roky od právní moci usnesení. Již na počátku 90. let zákon č. 519/1991 Sb. chvályhodně vypustil vágní kritérium nemožnosti schválit smír, je-li proti zájmům společnosti.

Již od přijetí o.s.ř. platila úprava týkající se náhrady nákladů řízení v ustanovení § 146, podle kterého žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení mj. skončilo smírem, pokud v něm nebylo o náhradě nákladů ujednáno něco jiného. Přesto se v usnesení schvalujících smír ještě v průběhu 70. let nesetkáváme na rozdíl od současné praxe s výrokem o nákladech řízení a o nákladech řízení se tedy nic neuvádí ani v odůvodnění usnesení.

Požadavky na odůvodnění z hlediska rozhodnutí Ústavního soudu ČR[32]

Ústavní soud se požadavkům na odůvodnění soudních rozhodnutí ve své judikatuře hojně věnuje, a to především proto, že řádným odůvodněním se dostává účastníku záruky řádného procesu. I z tohoto úhlu pohledu se jeví jako prvořadým adresátem rozhodnutí soudu v prvé instanci jeho účastník.

K hodnocení důkazů v občanském soudním řízení
K nutnosti odůvodnit neprovedení navrhovaných důkazů, resp. nepřihlédnutí k důkazům předloženým[33]

Z rozhodnutí: „Pokud obecné soudy přistoupily k hodnocení důkazů formálně, a ač stěžovatel předložil řadu důkazů a nabídl provedení dalších, které mohly přispět k objasnění sporné otázky týkající se zjištění, v jaké úloze vystupoval vedlejší účastník při veřejné dražbě, prováděné podle zákona č. 427/1990 Sb., o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby, ve znění pozdějších předpisů, odmítly se jimi bez bližšího zdůvodnění zabývat, došlo tím nejen k porušení pravidel hodnocení důkazů, plynoucích z § 132 o. s. ř., ale také k porušení zásad spravedlivého procesu.

V tomto případu šlo o to, že soudy, a to jak soud první instance, tak soud odvolací, si vytvořily určitou právní představu, svá rozhodnutí odůvodniły určitým právním závěrem a nezabývaly se důkazy předloženými účastníkem k prokázání skutečností dle jeho právního názoru relevantních k rozhodnutí případu.

Obecně se ovšem těmto případům nelze vyhnout. Účastníci mnohdy předkládají množství irelevantních důkazů, provádění kterých není ve věci nutné. Z hlediska soudu první i druhé instance provádějícího dokazování je ovšem nezbytné se v odůvodnění svého rozsudku zabývat např. v části „proč neprovedl i další důkazy" analýzou a řádným zdůvodněním, proč další důkazy provedeny nebyly. Na druhé straně je obtížně představitelné, že soud, pokud v průběhu řízení dospívá k určitým stanoviskům, pokud jde o právní kvalifikaci věci, za současného splnění speciální poučovací povinnosti během řízení tak, aby právní názor soudu nezůstával stranám zcela skryt, skutečně nevyužije svého práva rozhodovat o tom, které důkazy provede. Soud neprovede důkazy, které, ačkoli jsou navrhovány, dle právního názoru

[32] Rozhodnutí Ústavního soudu jsou řazeny chronologicky sestupně
[33] ÚS/Nál. sv. 21 č. 17, str. 153

soudu nejsou potřebné k rozhodnutí ve věci. Ovšem tento postup soud odůvodní. Dovolím si dodat stručně a jasně.[34]

34

Srov.: ÚS/Nál. sv. 20 č. 149, str. 61

K dokazování v občanském soudním řízení

K restituci zastavěného pozemku

Z ústavního principu nezávislosti soudů podle čl. 82 Ústavy České republiky vyplývá zásada volného hodnocení důkazů, která je expressis verbis vyjádřena v § 132 o. s. ř. a odůvodňuje postup soudu předvídaný v § 132 odst. 1. větě druhé o. s. ř. Proto obecný soud je povinen (současně také oprávněn) zvažovat v každé fázi řízení, které důkazy je třeba provést, zda a nakolik je potřebné dosavadní stav dokazování doplnit, a posuzuje důvodnost návrhů stran na doplnění dokazování. Provedené důkazy soud hodnotí podle své úvahy, a to jak jednotlivě, tak i v jejich vzájemné souvislosti.

Dle rozhodnutí Ústavního soudu nepostupoval v tomto případě obecný soud ústavně konformním způsobem. Krajský soud neprovedl jediný důkaz – výslech ředitele katastrálního úřadu. Dle názoru Ústavního soudu jsou v řízení logické rozpory – zde např. mezi pozemkovou evidencí, znaleckým posudkem a skutečným stavem. S těmito rozpory se krajský soud dostatečně nevypořádal. Závěrem z tohoto případu lze potvrdit jediné. Logická stránka argumentace tvoří spolu s úplností provedeného dokazování dvě základní složky dokazování před soudem. Nadbytečné je provádět takové důkazy, kdy skutkový stav je již náležitě zjištěn. Nové důkazy mohou být též navrhovány obstruktivně a provedení takových důkazů by bylo neefektivní a nehospodárné.

Jaký je tedy rozsah argumentace stran?

Srov.: ÚS/Nál. sv. 20 č. 164, str. 165

K možnosti účastníka řízení právně i skutkově argumentovat před soudem

.....Podle § 221 odst. 1 o. s. ř. nejsou-li podmínky ani pro potvrzení ani pro změnu rozhodnutí, odvolací soud je zruší. Odvolací soud podle § 219 o. s. ř. rozhodnutí potvrdí, je-li věcně správné.

Věcnou správností se přitom rozumí správnost skutkových zjištění a správnost právního posouzení.

Komentář: Jak sám Ústavní soud, lze odkázat na množství rozhodnutí tohoto soudu, ze kterých si můžeme učinit závěr pro argumentaci, jež se odehrává před soudem, a to jak z pohledu účastníků tak z pohledu soudu, v posledním případě z pohledu rozhodnutí a jeho odůvodnění. Ústavní soud již několikrát vyslovil názor, že:

(Pokračování v odůvodnění výše uvedeného rozhodnutí.) .... Změna právního náhledu, jež ale změnu rozhodnutí soudu prvního stupně neopodstatňuje (§ 220 o. s. ř.), je tudíž důvodem kasačního rozhodnutí odvolacího soudu, přičemž z hlediska ústavněprávního se tím účastníkům otevírá možnost uplatnění práva vyjádřit se k němu, případně i předložit nové důkazy, které z pohledu dosavadního nebyly relevantní...

Komentář: Jde o jasné vyjádření mezí, ve kterých účastníci argumentují, a to od podání žaloby nebo od seznámení se s žalobou, a dále během celého procesu. Účastník je při své argumentaci, a to právní i faktické, veden právním posouzením svého případu. Může to být jeho vlastní laický právní názor na kauzu. Soud si též vytvoří profesionální právní názor, který v průběhu řízení právně upraveným postupem sděluje stranám a který posléze vyjádří v odůvodnění rozhodnutí.

A právě v uvedeném případě brojil stěžovatel proti potvrzujícímu rozhodnutí odvolacího soudu námitkou odlišnosti posouzení věci ze strany soudu druhé instance ve srovnání s důvody rozhodnutí soudu nalézacího. Domníval se, že tím fakticky došlo ke změně rozsudku, pročež nutno takové rozhodnutí kvalifikovat jako prvoinstanční. V této souvislosti stěžovatel odkázal na judikaturu Ústavního soudu.

Dle závěru ústavního soudu odvolací soud tedy nemůže potvrdit rozhodnutí prvostupňově, nepovažuje-li je za věcně správné. (Zde se odvolací soud neztotožnil s právním hodnocením prvostupňového soudu.) V opačném případě odnímá druhoinstanční soud účastníku možnost právně i skutkově argumentovat.

Stručné pojednání o odůvodnění rozhodnutí soudů prvního stupně a soudů odvolacích za 1. republiky až do konce let 40.

Platná právní úprava

Právní úprava civilního soudního řízení nebyla zahrnuta v jednom kodexu. Jde o úpravu zejména následujícími předpisy.

Sporné řízení bylo upraveno v zákonech č. 110/1895 ř. z. , jímž se uvádí jurisdikční norma, č. 111/1895 ř. z. , o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (jurisdikční norma), č. 112/1895 ř. z. , jímž se uvádí civilní řád soudní, č. 113/1895 ř. z. , o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní), zák. čl. I/1911, občanský soudní řád, zák. čl. LIV/1912, kterým se uvádí zák. čl. I/1911, občanský soudní řád.

Nesporné řízení v zákoně o soudním řízení v nesporných věcech právních, uvedený patentem č. 208/1854 ř. z. (nesporný patent), zákon č. 100/1931 Sb. , o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.

Exekuční řízení v zákoně čl. LX/1881 a zákoně č. 78/1896 ř. z. , jímž se uvádí zákon o řízení exekučním a zajišťovacím, č. 79/1896 ř. z. , o řízení exekučním a zajišťovacím (exekuční řád), o exekučním řízení, zákon č. 47/1947 Sb. , o exekuci na pracovní příjem a příjmy postavené mu na roveň (zákon o exekuci na platy).

Pozůstalostní řízení v zák. čl. XVI/1894, o pozůstalostním řízení.

Zákon č. 64/1931 Sb. , kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí, upravil řízení ve věci konkursů a vyrovnání.

Dále existovalo např. císařské nařízení č. 207/1916 ř. z. , o zbavení svéprávnosti (řád o zbavení svéprávnosti), kterému se tato práce nebude věnovat.

Pokud jde o sporné řízení a úpravu odůvodnění soudních rozhodnutí, zákon č. 113/1895 ř.z. obsahoval tuto úpravu:

§ 414 zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní)

Rozsudek budiž na základě ústního jednání, a to, možno-li, ihned po jeho skončení vynesen a prohlášen. S rozsudkem buďte prohlášeny důvody rozhodovací. Prohlášení rozsudku není závislé na přítomnosti obou stran. U rozsudků v případech zmeškání může býti jejich prohlášení nahrazeno oznámením, že se vydává rozsudek podle návrhu.

I když by tu rozsudek byl již při prohlášení v úplném písemném vyhotovení, může se senát obmeziti na oznámení znění rozsudkového výroku a na sdělení nejpodstatnějších rozhodovacích důvodů. Určení nákladů může býti při prohlášení rozsudku vyhrazeno jeho písemnému vyhotovení a svěřeno jednomu členu senátu.

Prohlášený rozsudek budiž doručen každé straně v písemném vyhotovení i s úplnými důvody rozhodovacími.

Tedy již tato úprava počítala s odůvodněním rozsudku již při jeho vyhlašování. Nehovoří se zde o úplných důvodech rozhodovacích, lze tedy usoudit, že měla na mysli, tak jako dnes, sdělení důvodů podstatných, resp. slovy zákony nejpodstatnějších, který tyto zmiňuje pro případ, kdy v době vyhlášení rozsudku je již k dispozici písemné vyhotovení rozsudku.

§ 417

Rozsudek má v písemném vyhotovení obsahovati:
1. označení soudu a jména soudců, kteří při rozhodnutí spolupůsobili; jestliže soud, kterému přísluší také obecná pravomoc, vynesl rozsudek vykonávaje soudnictví zvláštní, budiž připojena k označení soudu doložka, vyjadřující, že šlo o výkon tohoto zvláštního soudnictví;

2. označení stran podle jména (jméno a příjmení), zaměstnání, bydliště a podle jejich postavení jako stran ve sporu, jakož i označení jejich zástupců a zmocněnců;

3. nález rozsudečný;

4. rozhodovací důvody, ve kterých také stručně se vyličí sporný děj.

Rozhodovací důvody buďtež zevně odděleny od rozsudečného výroku. V nich vylíčí se především stručně, jak se má věc podle přednesu stran, při čemž se uvedou věcné návrhy stranami učiněné, pak se udá, které skutečnosti stranami tvrzené má soud za jištěné, kterými průvody a z jakých důvodů. Odporuji-li si některé důkazy, třeba vysvětliti, proč nabyl soud podle některých z nich přesvědčení o pravdivosti toho kterého tvrzení stran. K tomu se konečně připojí, podle kterých zákonných ustanovení se věc posuzuje a výrok činí. Opisovati skutkové přednesy za spisů a zápisů o jednání není přípustno; rovněž tak výsledky provedených důkazů. Odmítli soud dodatečné přednesy stran nebo dodatečně nabídnuté důkazy proto, že nebyla listina předložena včas, svědek přesně udán anebo že uplynula marně lhůta ku provedení důkazu, vytkne to soud v důvodech uvedla obsah odmítnutého přednesu nebo nabídnutý důkaz.

Rozsudky pro zmeškání, zřeknutí se neb uznání mohou býti sepsány zkráceně a možno k tomu použíti stejnopisu žaloby nebo záhlaví. Podrobnosti ustanovuje nařízení.

Po přečtení uvedeného ustanovení dostává i dnešní soudce plně použitelný návod jak vyhotovit přehledné a ucelené odůvodnění soudního rozhodnutí tak, aby bylo uvedeno vše podstatné a vypuštěno nepodstatné. Především na rozdíl od současné úpravy je zde dáno jakési pořadí jednotlivých části odůvodnění, a to výslovnou dikcí zákona. Pořadí jednotlivých částí odůvodnění dle § 157 odst. 2 OSŘ není stanoveno, vyplývá z úzu, je dáno logikou stavby odůvodnění. Je vhodné je dodržovat, ovšem není určeno rigidně. Ve srovnání se současnou úpravou výše citované ustanovení neuvádí požadavek, z jakých důvodů se žalobce něčeho domáhal, ale z jakých důvodů má soud skutečnosti za zjištěné. Dřívější ustanovení rovněž neukládá na rozdíl od současné úpravy uvést, které skutečnosti prokázané nejsou. Neprokázání významných skutečností může ovlivnit rozhodnutí soudu ve věci, je tedy jistě důležité je uvést. Současná právní úprava požaduje uvést, jakými úvahami se soud při hodnocení důkazů řídil. Tento požadavek působí na jednu stranu trochu vágně, na druhou je jistě výzvou pro soudce k předestření svých myšlenkových pochodů při právním hodnocení věci. Zákon to neuvádí, ale při snaze o určitou sevřenost a výstižnost, kterou by odůvodnění soudního rozhodnutí mělo vykazovat, je jistě významné uvádět pouze právně relevantní úvahy. Srovnávané dřívější ustanovení neformuluje požadavek soudcovských úvah takto obecně, ale spíše kazuisticky uvádí, že soudce by měl odůvodnit své přesvědčení o pravdivosti tvrzení stran, o které opřel své rozhodnutí. V podstatě by mělo jít o totéž, současná úprava je, jak uvedeno, širší.

Velká novela OSŘ, zákon 30/2000 Sb., přinesla do ustanovení § 157 odst. 2 OSŘ změnu, která mohla být inspirována již zněním srovnávané. Jde o zákaz opisování skutkových přednesů účastníků ze spisu včetně provedených důkazů. Změnu lze jistě považovat za správnou, nicméně v praxi se změna může projevit pouhou změnou formulace z „účastník uvedl....“ na „z účastnické výpovědi bylo zjištěno...“ apod. Následovat může v podstatě totéž v případě, že za úpravy před velkou novelou OSŘ soudce uváděl jen podstatné části výpovědi účastníka. Současná právní úprava zákaz opisů přinesla a soudce by jej měl mít na paměti.

Ve srovnávané úpravě byl dále uveden požadavek odůvodnit, proč soud odmítl dodatečné přednesy stran nebo dodatečně nabídnuté důkazy – například listina nebyla

předložena včas, svědek nebyl přesně udán anebo uplynula marně lhůta ku provedení důkazu. Soud uvede obsah odmítnutého přednesu nebo nabídnutý důkaz. V tomto je úprava širší ve srovnání s úpravou současnou, a to nejenom tím, že kazuisticky vyjmenovává možnosti odmítnutí přednesu nebo důkazu, ale i fakticky. Ukládá totiž soudu uvést obsah odmítnutého přednesu, roz. tvrzení nebo nabídnutého důkazu.

Pokud jde o usnesení, kterým se rozhoduje v případě, že není předepsáno rozhodnutí formou rozsudku, dle srovnávané úpravy má písemné vyhotovení obsahovat kromě vlastního výroku označení soudu a účastníků. Dále má obsahovat odůvodnění v případě zamítnutí návrhu nebo usnesení o odporujících si návrzích. V případě právní úpravy odůvodnění usnesení zákon stanoví požadavek zahrnutí v odůvodnění usnesení návrhů stran či popisu skutkového stavu věci, pouze pokud není toto patrné z podání, které je současně s usnesením sděleno, nebo z opisu protokolu, je-li například zaslán. Tato úprava nemá, pokud jde o rozsudek, obdoby a nemá obdoby ani v dalším právním vývoji požadavků na obsah odůvodnění, a to ať již jde o rozsudek či usnesení. Osobně považuji danou úpravu za logickou, praktickou a šetřící soudu čas a práci s koncipováním obsahu odůvodnění v případech výše uvedených.

§ 428

Usnesení o odporujících si návrzích a usnesení, jimiž se nějaký návrh zamítá, musí býti odůvodněna.

Při tom buďte návrhy, o kterých se v usnesení rozhoduje, a stav věci potud pojaty do odůvodnění, pokud toho jest třeba, aby se výroku neb opatření porozumělo, ačli by obé nemohlo býti seznáno z podání současně sděleného nebo z opisu protokolu.

§ 429

Písemně vyhotovené usnesení má obsahovati také údaje vytčené v § 417 čís. 1 a 2.

V rámci nesporného řízení dle zákona č. 208/1854 ř.z. (nesporný patent) odkazuje patent na řízení sporné, srov.:

§ 13

Předpisy platné pro sporné řízení o vydání důvodů rozhodnutí, jakož i o oprávnění stran, vyžádati si opisy zprávy podané o stížnosti, platí také v řízení o nesporných právních věcech.

Jde tedy o úpravu shodnou.

V rámci řízení exekučního je rovněž v zákoně č. 79/1896 ř.z., exekuční řád, odkaz, pokud jde o náležitosti rozhodnutí exekučních soudů na úpravu řízení sporného, srov.:

O užití civilního řádu soudního.

§ 78

Pokud v tomto zákoně není nic jiného nařízeno, budiž také v exekučním řízení užíváno všeobecných ustanovení civilního řádu soudního o stranách, o řízení a ústním jednání, o důkazu, o provádění důkazů a o jednotlivých průvodních prostředcích, o soudcovských usneseních a o opravném prostředku rekursu.

V řízení konkurzním dle č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí, platí rovněž pro náležitosti odůvodnění rozhodnutí právní úprava ve sporném řízení, srov.:

Obdobná platnost procesních zákonů.

§ 188

Pokud není v konkursním řádu ustanoveno jinak, budiž v konkursním řízení obdobně šetřeno předpisů o řízení a o příslušnosti ve věcech sporných.

§ 70.

Neustanovuje-li tento zákon jinak, platí ve vyrovnacím řízení obdobně předpisy řádu konkursního, a není-li jich, ustanovení zákonů o civilním soudním řízení a o příslušnosti a pravomoci soudů civilních.

Rozhodovací praxe

Rozhodovací praxe bude prezentována převážně na podkladě vybraných rozhodnutí okresních soudů v obvodu Krajského soudu v Ústí nad Labem tedy zejména Okresního soudu v Liberci, Okresního soudu v Jablonci nad Nisou, Okresního resp. Lidového soudu ve Frýdlantě v Čechách a uvedeného soudu krajského.

Co říct k rozsudkům let 10., 20. a 30. dvacátého století, tedy k období První republiky? V našem sudetském kraji se bez výborné znalosti němčiny v tomto období neobejdete. Spisy jsou tenké. Spisový obal je vlastně tvořen žalobou, většinou v němčině, před listopadem 1918 výhradně, a po vzniku republiky i pro případ účastníků Čechů či českých právnických osob na obou stranách sporu; na žalobě je vylepen kolek, poznámky soudní kanceláře jsou v češtině, rozsudek je ve spise zaznamenán formou vyplněného razítka: „Záznam o rozsudku" či chcete-li Urteilvermerk. O důvodech rozhodovacích tedy není co napsat. Tento stav je platný pro celé období až do zřízení Protektorátu Čechy a Morava, kdy rozsudky počnou začínat slovy In der Namen des Deutschen Volkes. Toto období není hodnoceno, neboť nedisponuji tak dobrou znalostí němčiny. Pokud prvorepublikový soudní spis obsahuje protokol, např. „o veřejném jednání" /Protokol über öffentliche mündliche Verhandlung/, jde o dvojjazyčný předtisk dvojjazyčně vyhotovený. Z tohoto období lze nalézt mnoho tzv. věčně spících spisů. Strana požádá o klid řízení, nicméně ve spise absentuje rozhodnutí o zastavení řízení, nebyl-li podán návrh na pokračování Je zde tedy množství spisů, kde řízení nebylo zastaveno. Pro názornost dále uvádím příklad rozsudku již poválečného, kde počínám mapovat vývoj odůvodnění soudních rozhodnutí.

Rozsudek zamítající žalobu o 3.158,25 Kčs s příslušenstvím z 30. 3. 1949. Žalován byl učňovský vychovávací příspěvek, o který žaloval učeň, dělník, žalovaného, koňského řezníka a uzenáře.

Na počátku odůvodnění soud konstatuje, co je mezi stranami nesporné, zde trvání učebního poměru. V dalším odstavci je přednes žalobce, tedy skutková tvrzení, o které se žaloba opírá. Návrh žalující strany, tedy žalobní petit je uveden v dalším odstavci, a to odkazem na výrok rozsudku. K tomuto je vhodné poznamenat, že ani současná právní úprava tento způsob nevylučuje. Naopak považuji jej za vhodný a úsporný. Dále následuje stanovisko žalovaného, který věcně namítl započtení tím, že žalobce u něj byl jako člen rodiny a bylo mu mj.poskytováno šatstvo.

Samostatným odstavcem soud hodnotí zjištěné skutečnosti ze svědectví svědků, hodnotí vzájemnou souvislost svědeckých výpovědí, jejich nerozpornost. Nutno uvést, že soud zde dbá litery zákona – svědecké výpovědi nejsou ze spisu opisovány, ale je učiněn závěr. V následujícím odstavci jsou vzájemně a dohromady hodnoceny účastnická výpověď žalobce, svědecká výpověď tuto výpověď doplňující a listinné důkazy o poskytnutých plněních žalovaným žalobci za dobu trvání učňovského poměru.

Pokud jde o právní hodnocení v následujícím odstavci, soud pouze paušálně konstatuje, o který právní předpis se opírá nárok žalobce (zde vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí) a s v závorce uvedeným poukazem na ustanovení § 1412 obč. zák. rozhoduje o zamítnutí žaloby s tím, že nárok zanikl zaplacením, a to jak formou více méně pravidelného týdenního kapesného, tak poskytováním oblečení, kdy vztah soud posoudil dále podle § 863 obč. zák. (ustanovení opět uvedeno formálně v závorce) jako dohodu o způsobu uspokojování žalobcových nároků. V závěru soud užívá formulaci, dle které žaloba byla jako bezdůvodná zamítnuta. Soud se tedy, tak jak je tomu i za současné soudní praxe, vyslovuje paušálně o důvodnosti či nedůvodnosti Tedy stále uváděná formulace v soudních rozhodnutích. Odůvodnění končí výrokem o nákladech řízení: „Výrok o útratách odpadl, ježto nebyly účtovány".

Toto řešení uvedené situace považuji za logičtější a věcně správnější než řešení dle současné právní úpravy dle § 151 o.s.ř. ve spojení s § 146 odst. 1 písm. a) OSŘ ve znění účinném po 1. 1. 2001, podle kterých musí být výrok o povinnosti k náhradě nákladů řízení v každém rozhodnutí (v řízení sporném i nesporném), jímž se řízení u něho končí. Přitom srovnáním právních úprav dospíváme k závěru, že jsou obdobné, přesto i ve sporných řízeních mohl výrok o náhradě nákladů řízení chybět, pokud je plně negativní, tedy žádné ze stran ani případně státu není náhrada nákladů řízení přiznána, srov.:

§ 52

V každém rozsudku a v takových usneseních, jimiž se rozepře pro tu kterou instanci úplně vyřídí, budiž také rozhodnuto o povinnosti k náhradě nákladů. V jiných usneseních může býti o náhradě nákladů rozhodnuto jen potud pokud povinnost k náhradě jest nezávislá na výsledku věci hlavní.....

Zkoumáním dalších rozhodnutí ze 40. let jsem dospěl k závěru, že existuje určitá struktura odůvodnění soudních rozhodnutí, tedy zejména rozsudků, která je dodržována.

V prvním odstavci odůvodnění rozsudků je uvedeno, co z přednesů stran vyplývá jako nesporné, přičemž pokud nahlédneme do protokolů, není zde výslovně konstatováno, co strany za nesporné považují. Soud má možnost toto logicky vyvodit z přednesů stran. Zákonem č. 59/2005 Sb., změna občanského soudního řádu, bylo mj. do druhého odstavce § 118 OSŘ doplněna povinnost předsedy senátu v rámci jednání uvést, která právně významná skutková tvrzení účastníků lze považovat za shodná a která právně významná skutková tvrzení zůstala sporná. Protože dle § 120 odst. 4 OSŘ může soud vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků, je nutné tato tvrzení uvést do protokolu a reagovat na tuto skutečnost v odůvodnění rozhodnutí.

Následuje odstavec týkající se přednesu žalobce, tedy jeho skutkových tvrzení. Zde nutno poznamenat, že žalobce se při výběru, která skutková tvrzení jsou relevantní, řídí přirozeně ustanoveními norem hmotného práva, ze kterých svůj nárok vyvozuje a na které v žalobě odkazuje. Toto se někdy, není to pravidlem, objeví i v uvedeném druhém odstavci, tedy soud cituje právní normy, na které žalobce odkazuje a jichž se dovolává. V současné soudní praxi toto nebývá zvykem. Do úvodního odstavce týkajícího se žalobcova nároku nebývá žalobcova právní argumentace přejímána, ale je uvedeno pouze právní posouzení soudem. Domnívám se, že soud se tak zbavuje možnosti poměrně efektivního zhodnocení právní kvalifikace uvedené v žalobě, pokud s ní souhlasí. Ustanovení § 78 c.ř.s. ovšem zakazovalo do přípravných podání (tedy podání určených k přípravě ústního jednání) pojímat mimo jiné právní vývody. Žaloba byla přípravným podáním (§ 226 c.ř.s.). Právní kvalifikaci činil žalobce až při ústním jednání podle § 177 c.ř.s., podle kterého po vyvolání věci strany přednesly své návrhy, své skutkové přednesy ke zdůvodnění svých návrhů a vyvrácení návrhů odpůrce, své nabízené důkazy a právní vývody týkající se sporného poměru (přednesy stran). Zde je vhodné poznamenat, že zákon výslovně zakazoval číst písemná pojednání na místě

ústních přednesů, což by mohlo dnes zejména účastníkům bez právnického vzdělání činit určité potíže a mohlo by vést i k opominutí. Tedy právní kvalifikaci stran se soud dozvěděl až při ústním jednání.

V dalším odstavci je uveden žalobcův návrh. Není zde tedy vypozorovatelná praxe odkazů na výrok rozhodnutí.

Logicky následuje stanovisko žalované strany, tedy návrh a zdůvodnění.

V současné soudní praxi je vyžadováno, aby soud do odůvodnění svých rozhodnutí, rozsudky nevyjímaje, uváděl dodržení procesních ustanovení. Tedy typicky v současném rozsudku následuje odstavec, ze kterého je zřejmé, zda byly splněny požadavky například § 101 odst. 3 o.s.ř. (rozhodnutí v nepřítomnosti účastníka), § 115a o.s.ř. (rozhodnutí bez jednání) apod. Na jednu stranu lze považovat uvedený postup za vhodný, pro účastníky sporu (zejména pro ev. nepřítomného účastníka), nikoli však nezbytný, do jisté míry soud dehonestující. Soud ze zákona dbá na dodržování mnoha procesních ustanovení, aby mohlo proběhnou například ústní jednání je třeba splnit zdaleka nejen event. ustanovení § 101 odst. 3 o.s.ř. Domnívám se, že současná právní úprava soudu neukládá ve svých rozhodnutích dodržení procesních ustanovení odůvodňovat nebo lépe řečeno deklarovat. Zcela jiná situace je ovšem například v případě rozhodnutí odvolacího soudu, pokud své rozhodnutí odůvodní právě nedodržením procesních ustanovení ze strany soudu okresního. Zde pak jde o zdůvodnění samotného rozhodnutí odvolacího soudu.

Dále vždy, tak jak je tomu v současné soudní praxi, následuje část odůvodnění týkající se skutkových zjištění. Zde lze vypozorovat určitou tendenci uvádět na prvním místě zjištění na podkladě svědeckých výpovědí, tyto ve vzájemné souvislosti bezprostředně hodnotit, kdy event. následuje výpověď účastnická a písemné důkazy.

Následuje právní hodnocení. Ovšem nikoli tak, že by soud výslovně deklaroval, tak jak je tomu v rozhodnutí obecných soudů v současnosti, seznam právních ustanovení, ze kterého činí právní vývody, a v následujícím odstavci skutkový závěr právně hodnotil. Právní hodnocení zkoumaných rozsudků ze 40. let se nebrání hodnotit věc na podkladě právních názorů stran. Domnívám se, že ani současná právní úprava tento způsob nevylučuje, je někdy šťastnější, neboť jím soud lépe reaguje na právní argumentaci stran a v neposlední řadě je méně formální.

Na druhé straně uvedení odstavce s citací právních norem v současných rozsudcích umožňuje stranám – laikům – lépe se orientovat v právních normách, na základě kterých byla věc posuzována. Přesto tento argument nepovažuji za dostatečné zdůvodnění současné soudní praxe.

Právní hodnocení rozsudků 40. let do odůvodnění svých rozhodnutí právní normy necituje, ale interpretuje. To, domnívám se, lépe odpovídá zákonné formulaci § 157 odst. 2 o.s.ř., které ukládá soudu do odůvodnění uvést, „jak věc posoudil po právní stránce". Tedy i v právním hodnocení je zde užito slovo posoudil – tedy interpretace, nikoli prosté opsání právních norem a dejme tomu s následným odkazem na ně v další části odůvodnění. Rovněž, pokud jsou ve stylu rozsudků ze 40. let právní normy „interpretovány", lze takto vyjádřit jejich smysl výstižněji, ale především stručněji než citováním ustanovení mnohdy i s částí právní normy výslovně se případu netýkajícího. To pak naopak proti argumentu shora může vést ke snížení srozumitelnosti odůvodnění rozsudků pro část jejich adresátů – laiky, pokud jimi jsou strany v procesu.

Nelze vysledovat pravidelnou, byť se vyskytující, praxi uvádět na konci odůvodnění soudních rozhodnutí ze 40. let formulaci typu „Soud žalobě jako podané důvodně vyhověl" a podobně. Naopak v případě zamítavého rozhodnutí je vždy uvedeno „Bezdůvodná žaloba byla zamítnuta" apod. V současné době lze vypozorovat názor o potřebě uvádět do odůvodnění soudních rozhodnutí – rozsudků první shora uvedenou formulaci. Domnívám se, že pokud z právního hodnocení vyplývá ztotožnění se právního názoru soudu s právním

posouzením žalobce, respektive při pozitivním rozhodnutí na základě odlišného právního názoru soudu vyplývá z odůvodnění, proč soud žalobě vyhověl, je uvedená formulace nadbytečná a bez valného přínosu pro srozumitelnost, přesvědčivost apod. rozsudku.

Ovšem proti uvedenému argumentu svědčí praxe soudních rozhodnutí – rozsudků ze 40. let, kdy se v odůvodnění po stanovisku žalované strany vkládá, a to dokonce před skutkovým zjištěním soudu a právním posouzením, věta typu: „Žaloba je důvodná/po právu".

Lze tedy shrnout, že uvádění této formulace v případě vyhovění žalobě, má svou oporu v tradici soudních rozhodnutí, resp. jejich odůvodnění.

Tímto většinou odůvodnění soudních rozhodnutí končila. Odůvodnění rozhodnutí o nákladech rozepře, tím méně o jejich výši, v převážné míře chyběla. Někdy bývala uvedena formulace uvedená výše v případě, když výrok o nákladech odpadl, pokud nebyly účtovány, někdy stručný poukaz na rozhodnutí o nákladech dle § 41 c.ř.s.

§ 41

Strana, jež v právní rozepři úplně podlehla, jest povinna nahraditi svému odpůrci i jeho vedlejšímu intervenientovi všechny náklady způsobené vedením rozepře, pokud jich bylo třeba k účelnému domáhání nebo bránění práva. Které náklady jest pokládati za potřebné, má učiniti soud při stanovení výše nákladů podle svého uznání, nedopustě o tom řízení důkazního a pečlivě uvažuje všechny okolnosti.

Pokud v současné době rozsudek neobsahuje v odůvodnění zdůvodnění výroku o nákladech řízení, je v případě odvolání nanejvýše pravděpodobné, že jej odvolací soud zruší dle § 221 odst. 1, písm c) pro nepřezkoumatelnost pro nedostatek důvodů. Není-li odůvodnění rozhodnutí o nákladech dostatečně obsáhlé, tedy s odkazem na relevantní ustanovení nejen o.s.ř., ale i právních norem, např. upravující odměny advokátů a náhrady za poskytování právních služeb, resp. paušální výši odměny, může být, a zde záleží na tom kterém senátu odvolacích soudů, rozsudek soudu okresního zrušen dle cit. ustanovení pro nesrozumitelnost či pro nedostatek důvodů.

Závěrem je třeba zmínit rozsah odůvodnění soudních rozhodnutí rozsudků 40. let. Na první pohled je patrné, že rozsahem jsou ve srovnání se současnou praxí prvostupňových soudů odůvodnění kratší. Odůvodnění rozhodnutí 40. let /prvostupňové rozsudky/ se pohybují od 1 do 2,5 stran maximálně, nejčastěji okolo 1,5 strany. Již z tohoto srovnání je zřejmé, že rozsudky bývaly v odůvodnění stručnější, při bližší analýze možno říct výstižnější. Přispívá k tomu absence některých výše uvedených částí odůvodnění, resp. způsob právní argumentace, která se obejde bez výčtů zákonných ustanovení, mnohdy bez přímého vztahu k souzené věci. Chybí odůvodnění nákladů.

Již od konce 40. let, tedy po komunistické revoluci v roce 1948, přes rok 1950, kdy tento trend jako by vrcholil (ale i zřejmě následně v letech 50.), zaujmou co do rozsahu odůvodnění, ale zejména do tloušťky spisu jako takového spisy rozvodové. Dnešního soudce překvapí, s jakou pečlivostí a důsledností byly zkoumány příčiny rozvratu manželství. Ve spisech není výjimkou výslech více svědků, výpovědi jak svědků, tak účastníků jsou často v rozsahu 2 a více stran. Pokud jsem hledal v archivu spisy právně složitější, spisy, kde by mohlo být podáno odvolání apod., tedy jsem hledal primárně podle tloušťky spisu – narazil jsem právě na tento zdánlivý paradox, dáno evidentně dobou vzniku ne příliš rozvodům přející. Pro případ odůvodnění lze konstatovat, že se tento fakt rozsáhlého dokazování, na tu dobu poměrně věc nevídaná, logicky projeví v délce a podrobnosti odůvodnění, pokud jde o zjištěné skutečnosti, rozsah provedených důkazů, kdy zejména v těchto rozsudcích není dodržován zákonný zákaz v § 414 zákona č. 113/1895 ř. z. , o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní), tedy: „Opisovati skutkové přednesy za spisů a zápisů o

jednání není přípustno; rovněž tak výsledky provedených důkazů", a soudci opisovali a opisovali.[35]

Rozhodnutí odvolacích soudů

Pokud jde o odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů, prvním nepřehlédnutelným rysem je zde opět jejich délka. Odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů rozhodujících v druhé instanci o odvoláních proti prvostupňovým rozhodnutím, hodnoceny zejm. prvostupňové rozsudky, je rozsahu od 1 do 2 stran textu, nejčastěji 1 strana postačí ke zdůvodnění rozsudku odvolacího soudu. Věc ovšem není bez výjimky, vyskytují se i odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů standardní délky 3 - 4 strany, zejména pokud jde o věc skutkově složitější s rozsáhlejším dokazováním, tedy např. v případě výše uvedených kauz rozvodových.

Struktura je v podstatě velice podobná struktuře současných odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů s obdobnými specifiky zmíněnými u rozsudků soudů prvostupňových výše.

V prvém odstavci je citováno rozhodnutí soudu prvostupňového, tedy velice stručně o čem a proč soud rozhodl.

Následuje ustanovení týkající se obsahu odvolání, argumentace odvolatele.

Odvolací soud se dále věnuje skutkovým zjištěním soudu prvého stupně a skutečnostem nesporným. Pokud se s nimi ztotožňuje, uvede to do svého rozhodnutí.

Následuje posouzení odvolání, tedy zda se odvolací soud s argumenty odvolatele ztotožňuje, či nikoli. Zde se v přímé závislosti na obsahu odvolání věnuje odvolací soud těm částem předchozího soudního rozhodnutí, které jsou odvoláním napadeny, a to jak pokud jde o skutková zjištění, tak právní posouzení. Právní normy jsou blíže rozvedeny, ovšem opět nikoli citací, ale je blíže vysvětlován jejich smysl, a to pro laika srozumitelným způsobem. Tak jako v současné době se odvolací soud výslovně vyjadřuje k tomu, v čem dle jeho názoru soud prvního stupně pochybil a v čem naopak nepochybil, resp. v čem se s jeho názorem odvolací soud ztotožňuje.

Pokud jde o výroky o útratách, resp. nákladech řízení, platí zde, co bylo shora řečeno v případě prvostupňových rozhodnutí.

Pokud jde o právní úpravu odvolání, pak na rozdíl od současné úpravy bylo povinné právní zastoupení, a to obou stran. Odvolací soud přezkoumával rozhodnutí soudu první instance (stolice) v mezích odvolacích návrhů. V odvolání musel být rozsah napadení rozhodnutí vymezen a dále uvedeny odvolací návrhy a důvody. V tomto se tedy tzv. velká novela o.s.ř., tedy zákon č. 30/2000 Sb., inspirovala. Dále odvolání obsahovalo skutkový přednes a navržené důkazní prostředky. Tzv. nova, tedy nové skutkové a důkazní prostředky, je možno uvést pouze v odvolací lhůtě, zde je tedy apelace omezena. Pokud odvolací soud uznal odvolání jako přípustné, nařídil odvolací rok a v ústním odvolacím řízení mohly být projednány nové skutečnosti, provedeny nové důkazy i zopakovány důkazy napadené v odvolání, jež byly provedené již před soudem prvého stupně. Odvolací soud mohl provést též důkazy nabízené ale neprovedené před soudem prvého stupně, mohl i např. dokonce

[35] Rozsah zjišťovaných skutečností se dnes může zdát být až kuriózní, věc souvisela i s poměrně na dnešní dobu vysokým podílem zamítavých rozhodnutí o rozvodových žalobách, větším významu zjišťování viny na rozvratu manželství. Cit. z rozsudku z 28.12.1950, tedy těsně před účinností nové procesní úpravy: „Zvláště pak ze svědectví Marie Š. , že ještě za svobodna snažil se s ní choditi a snažil se jí líbati, není však pravda, že by po skončení vojenské služby ji byl obtěžoval v jejím bytě v Kočkově, ačkoliv v bytě byl, ale jen pro to, že tam čekal na žalovanou....Na příští zimu si s žalobce m navozili dříví z lesa, bylo však vlhké a nedalo se s ním topiti. Polena byla mimo to těžká a nemohla je sama štípati, a žalobce se této práci vyhýbal, když přijel na neděli domů...." (opsáno nikoli z dobové krásné literatury, ale odůvodnění rozsudku Okresního soudu ve Frýdlantě v Čechách.

ustanovit jiného znalce, než ustanovil soud prvého stupně. Rozhoduje-li odvolací soud věcně, musí se jeho rozhodnutí „vyslovit o všech sporných (tedy odvoláním napadených) bodech", v tomto rozsahu se evidentně odvolací soud řídil i při odůvodnění svého rozhodnutí. Dle ustanovení § 500 c.ř.s. bylo možné při vylíčení skutkové podstaty odkázat na prvostupňové rozhodnutí. Podle § 463 c.ř.s. se na odvolací řízení užilo předpisů pro řízení před soudem prvého stupně, nebylo-li uvedeno jinak.

Pokud jde o odůvodnění rozsudků s výjimkou uvedenou shora zde jiná úprava nebyla a odůvodnění se řídilo týmiž ustanoveními jako v případě prvostupňových rozhodnutí.

Charakteristické rysy odůvodnění rozsudků soudů prního stupně a soudů odvolacích od 50. do 90. let

50. léta

Platná právní úprava

Úprava civilního soudního řízení počátkem 50. let byla zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), který byl počátkem 60. let zrušen současným zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Zákon č. 142/1950 Sb., dnem 1.1.1951 zrušil mimo jiné zákon č. 113/1895 ř. z. , o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní) a zákon o soudním řízení v nesporných věcech právních, uvedený patentem č. 208/1854 ř. z. (nesporný patent), došlo tedy k jednotné úpravě sporného i nesporného soudního řízení. Zrušeny byly exekuční řád, řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí. Došlo tedy ke sjednocení právní úpravy soudního civilního procesu.

Pokud jde o formu soudního rozhodnutí, dle § 148 zákona č. 142/1950 Sb., není-li v zákoně stanoveno něco jiného, rozhoduje se ve věci samé rozsudkem tam, kde se rozhoduje po ústním jednání. Jinak se rozhoduje usnesením.

Pokud jde o odůvodnění rozsudku, dle § 157 má vyhotovení rozsudku obsahovat odůvodnění po stránce skutkové a právní s poučením o opravném prostředku.

§ 157

Vyhotovení rozsudku má po úvodních slovech "Jménem republiky" obsahovat:
a) označení soudu a jména a příjmení soudců, kteří se zúčastnili vynesení rozsudku;
b) jména a příjmení účastníků, jejich zaměstnání, bydliště a postavení v řízení, jména a příjmení jejich zákonných zástupců nebo zmocněnců;
c) předmět řízení;
d) den vyhlášení;
e) výrok;
f) odůvodnění po stránce skutkové a právní s poučením o opravném prostředku.

Zákon nerozlišoval rozsudky pro uznání, které by nadto byly tímto způsobem označovány v záhlaví rozhodnutí tak, jak je tomu v současnosti.

§ 74

Dokud soud nerozhodl ve věci samé, může zavázaný před soudem nárok uznat a oprávněný se může před soudem svého nároku vzdát. Soud rozhodne, zda projevu účastníka přizná účinnost. Přizná-li projevu účinnost, nevydá o tom zvláštní usnesení, ale rozhodne podle projevu účastníka.

§ 75

Pokud to povaha věci připouští, mohou účastníci skončit řízení i soudním smírem. Soud rozhodne o schválení smíru. O smír, který může být schválen, má se soud vždy pokusit.

Pokud tedy soud rozhodl rozsudkem na základě uznání, projevilo se to dle mých zjištění pouze v odůvodnění rozsudku s poukazem na ustanovení § 74 shora uvedeného.

Rozsudky pro zmeškání upraveny nebyly a nebyla tedy možnost použít tohoto institutu.

Pokud jde o rozsudky částečné či mezitímní, byly upraveny v následujících ustanoveních níže. Tyto rozsudky tedy bylo možno vydat v podstatě za shodných podmínek jako v současnosti. Zda se tyto rozsudky v záhlaví nějak specificky označovaly, se mi zjistit vzhledem k jejich poměrné vzácnosti nepodařilo.

§ 149

Obsah a druhy rozsudků

(1) Rozsudek má vyčerpat celý předmět řízení.

(2) Soud však může rozsudkem rozhodnout, je-li to účelné, nejprve odděleně také jen o části předmětu řízení.

(3) Je-li předmět řízení sporný co do základu i co do výše, může soud nejprve rozsudkem rozhodnout o základu; uzná-li základ opodstatněným, pokračuje v řízení teprve po právní moci tohoto rozsudku.

V případě odůvodnění usnesení, není právní úprava o nic méně stručná, ale odkazuje se zde na právní úpravu vyhotovení rozsudku tak, jak je tomu v současné právní úpravě civilního řízení. Jak uvedeno níže citací právní úpravy, tak jako v současnosti nebyla vyžadována odůvodnění v případě usnesení, jimiž se vyhovuje zcela návrhu, kterému jiný účastník neodporoval, a v tomto případě usnesení jednoduchého byla připuštěna možnost tzv. povolovacího záznamu. O.s.ř. v ustanovení § 169 odst. 2 rozšiřuje možnost neodůvodňovat usnesení týkající se vedení řízení a usnesení dle § 104a, tedy usnesení týkající se věcné příslušnosti. Z uvedené právní úpravy by se dalo usoudit, že procesní usnesení z 50. let musela být vždy odůvodněna. Má zjištění tento závěr nepodporují, naopak, usnesení procesní povahy, pokud byla vyhotovována, odůvodnění mohou postrádat. [36]

Usnesení schvalující smír vždy obsahuje odůvodnění. Je poměrně stručné, většinou o rozsahu půl až jedné strany textu. V prvním odstavci je uveden žalobcův nárok, ve druhém jak se k věci vyjádřil žalovaný a v nejstručnější podobě může následovat třetí odstavec konstatující, že mezi účastníky došlo ke smíru a soud jej „schválil, neboť neodporuje zákonu ani obecnému zájmu" s odkazem na ust. § 75, 76 o.s.ř. Někdy bývají usnesení v odůvodnění obšírnější, pokud uvádějí, že byl proti platebnímu rozkazu podán odpor, následně vedeno jednání a při tomto byl uzavřen smír. Zde tedy na rozdíl od rozsudků přibývá do obsahu usnesení část popisující průběh sporu vedoucí ke smírnému řešení.

[36] Pokud jde o vyhotovení procesních usnesení, např. usnesení o výzvě k zaplacení soudního poplatku lze konstatovat, že již počátkem 50. let se v soudní praxi počíná užívat formulářů – vzorů usnesení, v podstatě v podobě, která přetrvává do současnosti, resp. do počátku r. 2002 kdy sdělením Ministerstva spravedlnosti ze dne 1.2.2002 č.j. 514/2001 – org. jsou vydávány doporučené vzory mj. pro občanské soudní řízení. Konkrétně vzor o.s.ř. č. 4 Výzva k zaplacení soudního poplatku ovšem v zásobách soudů přetrvává a je zatím užíván.

§ 168

Písemné vyhotovení

(1) Písemné vyhotovení usnesení má obsahovat náležitosti uvedené v § 157 písm. a) až f); jména a příjmení účastníků se však uvedou, jen pokud to vyžaduje povaha věci, o níž se v usnesení rozhoduje.

(2) Odůvodnění není třeba, jestliže se usneseními zcela vyhovuje návrhu, jemuž jiný účastník neodporoval.

(3) Při usneseních jednoduché povahy, která v plném rozsahu vyhovují podanému návrhu a nemusí být odůvodněna, může být písemné vyhotovení usnesení nahrazeno stručným povolovacím záznamem.

Jako další formu soudního rozhodnutí znala právní úprava 50. let platební rozkaz (ev. směnečný či šekový platební rozkaz), na rozdíl od současné úpravy znala dřívější úprava rozkazní řízení. Podmínky pro vydání platebního rozkazu byly upraveny v závislosti na žalované částce a návrhu žalobce, úprava umožňovala opětovné vydání platebního rozkazu proti „pravému" žalovanému a obsahovala jiné odlišnosti vč. částečného odporu, které vzhledem k tématu této práce nebudou blíže rozebírány. Právní úprava tohoto institutu uvádí taxativním způsobem obsahové náležitosti platebního rozkazu, a to výrok, jímž je uložena povinnost k zaplacení žalované částky s příslušenstvím pod exekucí, a to do patnácti dnů od doručení, anebo uložení povinnosti podat v téže lhůtě odpor. Odůvodnění zmíněno není, není tedy součástí platebních rozkazů.

Na první pohled je tedy patrné poměrně značné zestručnění právní úpravy týkající se nároků na obsah odůvodnění soudních rozhodnutí. Jaký to bude mít vliv na právní praxi bude řečeno níže.

Rozhodovací praxe

Odůvodnění v prvním odstavci rozsudků standardně počíná žalobním přednesem, tedy čeho se žalobce a na základě jakého skutkového stavu domáhá, bez právní argumentace žalobce.

Následuje druhý odstavec obsahující stanovisko žalovaného, event. jeho námitky proti žalobě, a rovněž jeho skutková tvrzení, event. jeho verzi.

Třetí odstavec může být často uveden lakonickým: „Soud má za zjištěno..." nebo „Soud zjistil z...". Následuje výčet skutkových zjištění z jednotlivých důkazů. Přednost mají důkazy písemné, uváděné většinou v samostatných odstavcích, před důkazy z výpovědí svědků zásadně uváděné v samostatných odstavcích po jednotlivých důkazech.

Právní hodnocení je velice stručné. Opět se zde v širší míře nevyskytuje doslovná citace právních ustanovení, ale právní normy jsou interpretovány. Je tedy uvedeno, co z které normy vyplývá, norma je citována, pokud je to vhodné. Je zde ovšem již patrný posun k současné podobě odůvodnění, pokud jde o širší míru uvádění či dokonce citování právních norem, kterých soud při právním posouzení věci užívá. Schéma je ovšem většinou takové, že pokud je norma citována, ihned následuje právní posouzení, resp. závěr v konkrétní posuzované věci. Nesetkáváme se tedy ještě s formou odůvodnění soudního rozsudku, kde by byl výčet právních norem uveden samostatně v jednom odstavci a v následujícím teprve souhrnně činěn právní závěr, resp. právní posouzení. Na prvém místě uvedený způsob právního posouzení považuji za přehledný a logicky umožňující výstavbu právního posouzení v odůvodnění rozsudku.

Jistou změnu lze nalézt v předposledním odstavci odůvodnění, kde bývá uvedena věta typu: „Vzhledem k tomu soud žalobě vyhověl." nebo „Rozhodl soud proto, jak je ve výroku uvedeno." Jde o uváděnou formulaci (výše zmíněnou v rozsudcích z předcházejícího období) typu žaloba je, či není po právu. Ovšem formulace je méně „právnická" až nic neříkající.

Na rozdíl od předchozího období odůvodnění rozsudků vždy končí odstavcem odůvodňujícím výrok o nákladech řízení, a to v případě přiznání náhrady nákladů řízení jedné ze stran pouhým odkazem na ustanovení § 129 o.s.ř. nebo, a zde je zachována možnost, aby v rozsudku výrok o náhradě nákladů chyběl, je celkem logicky konstatováno, „že pro výrok o nákladech řízení nebylo podkladu". Opět lze tedy poukázat na současnou praxi a právní úpravu, kde 1. výrok o náhradě nákladů musí být v rozhodnutí uveden i v případě, kdy se žádnému z účastníků náhrada nákladů nepřiznává, což považuji za zbytečné, a následně musí být vždy tento výrok poměrně podrobně odůvodněn. Praxe odvolacích soudů byla popsána výše.

Pokud jde o rozsah odůvodnění rozsudků prvoinstančních soudů, pak jsou odůvodnění ještě o něco stručnější než v předchozím období, průměrně přibližně okolo tři čtvrtě až jedné stránky strojopisného textu.

Rozhodnutí odvolacích soudů

V odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů, pokud bylo rozhodováno o odvoláních proti rozhodnutí první instance nedochází k význačným změnám. Lze konstatovat, že v této době, jako i v době předchozí, je minimum odvolání.

Na úvod je stručně citováno vydané rozhodnutí, následně opravný prostředek, odvolání proti rozsudku či stížnost proti usnesení, a je konstatováno, zda je opravný prostředek důvodný či nikoli.

Následují skutková zjištění odvolacího soudu.

V samostatném odstavci odvolací soud uvede „seznam" ustanovení právních norem na věc se vztahujících. Zde lze tedy vystopovat počátek tradice později převzaté i okresními soudy.

Následuje právní posouzení skutkového stavu zjištěného soudem první instance či oběma soudy a závěr.

Pokud odvolací soud ruší prvoinstanční rozhodnutí, uvede zde odkaz na procesní ustanovení o.s.ř., podle kterého tak činí. U odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů je citace procesních ustanovení v tomto případě vždy přítomna, což je dáno právě jejich odvolací funkcí, kdy se soud musí vypořádat s opravným prostředkem, vydaným rozhodnutím prvého soudu, a to se děje za pomoci uvedení procesních ustanovení, na jejichž základě tak činí.

Délka odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů je opět v průměru o něco kratší, ovšem v mezích statistické chyby, lze tedy spíše konstatovat, že zůstává stejná jako v předcházejícím výše popsaném období v rozsahu 1 - 2 strany.

60. léta

Platná právní úprava

Od 1. 4. 1964 vstoupil v účinnost zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, který je procesním předpisem platným dosud. Tento zákon mimo jiné zrušil zákon č. 142/1950 Sb. , o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Pokud jde o vývoj ustanovení týkajících se odůvodnění soudních rozhodnutí, pak v průběhu let 60. nedošlo v těchto ustanoveních k žádnému novelizačnímu vývoji. Ten nastal až v letech 90., a to nejprve v souvislosti se znovuzavedením institutu rozsudku pro zmeškání, o čemž bude pojednáno dále.

Původní znění ustanovení § 157 od data účinnosti o.s.ř. bylo následující:

§ 157

(1) V písemném vyhotovení rozsudku se po slovech "Jménem republiky" uvede označení soudu, jména a příjmení soudců, přesné označení účastníků, jména jejich zástupců, účast prokurátora, národního výboru nebo společenské organizace, označení projednávané věci, znění výroku, odůvodnění, poučení o odvolání, poučení o možnosti výkonu rozhodnutí a den a místo vyhlášení.

(2) V odůvodnění rozsudku uvede soud podstatný obsah přednesů, stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, a posoudí zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž použil.

(3) V zájmu výchovného působení rozsudku dbá soud o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé a zabývalo se i příčinami sporu.

V porovnání s předcházející právní úpravou je zřejmé, že tato byla opravdu příliš stručná. V ustanovení jsou opět podrobněji uvedeny náležitosti, které má odůvodnění rozsudku mít. V duchu socialistické zákonnosti je odstavec třetí stanovící požadavek přesvědčivosti odůvodnění, proti čemuž ovšem nelze nic namítat ani v současné době, ale zejména požadavek zabývat se příčinami sporu. Bude věcí dalšího zkoumání, do jaké míry se uvedené změny projevily v soudní praxi.

Pokud jde o odůvodnění usnesení již od přijetí o.s.ř platilo v nezměněné podobě ustanovení § 167 odst. 2, které ukládá užít pro usnesení přiměřeně úpravu rozsudku, to platí i pro obsah odůvodnění.

Pokud jde ovšem o ustanovení § 169 o.s.ř., toto prošlo od přijetí normy novelizačním vývojem. Původní znění obsahovalo pouze, pokud jde o odůvodnění usnesení, v odstavci druhém možnost, aby písemné vyhotovení usnesení, kterým se zcela vyhovuje návrhu, jemuž nikdo neodporoval, nebo usnesení, které se týká vedení řízení, nemuselo obsahovat odůvodnění. Zde tedy na rozdíl od předcházející právní úpravy přibyla možnost neodůvodňovat usnesení týkající se vedení řízení. Ta ovšem, jak bylo uvedeno, odůvodnění většinou postrádala i za předchozí právní úpravy. Ustanovení § 169 o.s.ř. bylo ovšem dotčeno až velkou novelou o.s.ř., zákonem č. 30/2000 Sb. s účinností od 1. 1. 2001. V letech 60. zde tedy k novelizačnímu vývoji nedošlo.

Rozhodovací praxe

Jak reflektovala v 60. letech rozhodovací praxe změnu procesního předpisu? Kupodivu minimálně, podobně jako s přijetím procesní právní normy v 50. letech, projevuje se zde značná setrvačnost ve způsobu výstavby odůvodnění soudních rozhodnutí a pokud lze nějaké změny vysledovat, nejde přímo o změny, které by se daly očekávat přímým porovnáním vývoje právní úpravy, ale projevují se zde i vlivy jdoucí jakoby mimo vývoj právní úpravy.

Odůvodnění opět nejčastěji začíná odstavcem, čeho a z jakých důvodů se navrhovatel domáhal a následuje odstavec, jak se k tomu postavil odpůrce. Zde si lze všimnout změny terminologie – pojmy žalobce a žalovaný byly novým procesním předpisem nahrazeny pojmy navrhovatel a odpůrce. Ideologické důvody této diskontinuity jsou poměrně známé a nebudu

se jimi zde zabývat. Pojmy žalobce a žalovaný byly odsunuty v § 90 o.s.ř. do závorky a i ve sporném řízení byly vytlačeny pojmy navrhovatel a odpůrce. Zákon ovšem již neznal pojem žaloba, ale pouze návrh. Změna – znovuzavedení pojmu žaloba – byla provedena až velkou novelou o.s.ř. Přesto odůvodnění soudních rozhodnutí se pojmu žaloba nevyhýbají. Pojmy žalobce a žalovaný jsou ve sporech nadále užívány. Pojmy navrhovatel a odpůrce jsou užívány spíše v pracovněprávních sporech a věcech rodinného práva. Není tedy již podávána žaloba o rozvod, ale návrh na rozvod manželství, ovšem i v pracovněprávních sporech se i koncem 60. let lze promiscue setkat s pojmy navrhovatel – žalobce, odpůrce – žalovaný.

V převážné míře ovšem rozsudek zachovává standardní kvalitu a schéma. Následují tedy skutková zjištění, a to poměrně souhrnně učiněná z listinných důkazů v jednom odstavci, zachovává se praxe uvádění svědeckých výpovědí do samostatných odstavců.

Poprvé se ovšem v odůvodnění rozsudků soudů prvního stupně setkáváme s odkazem na procesní ustanovení dokládající splnění procesních podmínek řízení. Mám na mysli odkaz na ust. § 101 odst. 2 o.s.ř. umožňující jednat v nepřítomnosti stran.

§ 101

(2) Soud pokračuje v řízení, i když jsou účastníci nečinní. Jestliže se řádně předvolaný účastník nedostaví k soudu, je možno úkon provést v jeho nepřítomnosti.

Srovnej

§ 79 zák. č. 142/1950 Sb.

Nedostaví-li se řádně předvolaný účastník k ústnímu jednání, jedná se v jeho nepřítomnosti; dojde-li však k odročení jednání, musí být účastník předvolán znovu.

Tedy přesto, že i za předcházející právní úpravy byla tato možnost dána, ustanovení § 79 o.s.ř. citováno v odůvodnění rozsudků nebylo. Možná se zde projevuje shora uvedený imperativ požadující, aby odůvodnění bylo přesvědčivé. Dalším odkazem na procesní ustanovení může být odkaz na ustanovení § 135 odst. 1 o.s.ř. o vázanosti civilního soudu trestním rozhodnutím.

Pokud jde o právní hodnocení, lze se setkat s pouhými odkazy na ustanovení právních norem typu: „ve smyslu § 420 O.z.“, „(§ 420 obč. zák.)“ apod. bez bližší citace normy. Někdy se ovšem na normu pouze odkazuje, aniž by byla interpretována. Jinak ovšem právní argumentace je již od počátku 60. let podobná argumentaci v současných rozhodnutích. Je ovšem stručnější s využíváním shora uvedených odkazů na právní normy. Do odstavce týkajícího se posouzení skutkového stavu jsou nejčastěji pojímány úvahy, jimiž se soud řídil při hodnocení důkazů. Jde o jakýsi celkový závěr, kdy se úvahy o důkazech mísí s úvahami právními. Zde je ovšem patrná změna oproti předchozí úpravě – hodnocení důkazů – a úvahy soudu jsou zde poměrně podrobněji prováděny a přispívají ke zvětšení rozsahu odůvodnění rozhodnutí.

V závěrečném odstavci nebo dvou je nyní již pravidelně uvedena formulace typu: „Proto ze shora uvedených důvodů bylo žalobě v plném rozsahu vyhověno.“ apod. a odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení s odkazem na příslušné ustanovení (§ 142 odst. 1 o.s.ř. apod.). Výrok o nákladech řízení, a v tom je veliká změna oproti předchozí úpravě, je přítomen i pokud „žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení“, a to s patřičným odůvodněním – odkazem na zákonné ustanovení. Další změna spočívá ve výpočtu nákladů řízení v podstatě tak, jak je tomu v současnosti v odůvodnění.

Odůvodnění končí zdůvodněním rozhodnutí o náhradě nákladů řízení. Je proveden podrobný výpočet s odkazem na zákonná ustanovení a to platí i v případě, kdy je strana zastoupena advokátem. V případě, že žádnému z účastníků náhrada nákladů přiznána nebyla,

např. pokud se jich úspěšný navrhovatel vzdal apod., pak je toto v odůvodnění zdůvodněno, ovšem výrok o nákladech buď chybí, anebo je ve formulaci: „Žádnému z účastníků nebyla přiznána náhrada nákladů řízení." V odůvodnění je v návaznosti uvedeno buď: „O nákladech řízení nebylo rozhodováno, protože....(např. se jich úspěšný žalobce vzdal).", nebo bylo zdůvodněno, proč nebyla přiznána jejich náhrada. Vzhledem k tomu, že během 60. let ust. § 151 odst. 1 o.s.ř. ukládalo soudu rozhodnout o povinnosti k náhradě nákladů řízení bez návrhu, a to zpravidla v rozhodnutí, jímž se řízení u něho končí, lze se setkat s rozsudky, kde výrok o nákladech sporného řízení chybí.

Lze ovšem vysledovat i poměrně četné odchylky odůvodnění jdoucích tak řečeno in media res[37]. Návrh navrhovatele (žalobce) i stanovisko odpůrce (žalovaného) jsou z počátku odůvodnění zcela vypuštěny jako samostatné odstavce a rozsudek začíná přímo zjištěnými skutečnostmi. Lze se jen domnívat, zda se takto v praxi projevuje zásada materiální pravdy a oslabení postavení účastníků. V takto koncipovaných odůvodněních soud po skutkových zjištěních uvede právní posouzení nejčastěji uvozené větou: „Soud návrhu po provedeném řízení vyhověl z těchto a těchto důvodů", následuje právní argumentace. V těchto typech odůvodnění ovšem může být i právní argumentace minimální, a to i v porovnání s rozsudky let 40. Ustanovení právních norem nejsou v zásadě citována, dlužno říct, jsou interpretována, ovšem pouze ta nejzákladnější. Je vždy věcí uvážení soudu, jak široce svou právní argumentaci pojme tak, aby to nebylo na úkor srozumitelnosti odůvodnění a v neposlední řadě aby se nevystavoval riziku zrušení rozhodnutí odvolacím soudem pro nedostatek důvodů. Ve zmíněných rozhodnutích let 60. je z tohoto pohledu argumentace minimální. Lze se setkat i s rozsudky, kde není uvedeno jediné ustanovení hmotného práva. Pokud odpůrce (žalovaný) zaujme při řízení stanovisko, že nárok uznává, rozhodne soud s poukazem na toto uznání, ovšem nejčastěji bez poukazu na jedinou hmotněprávní, ale dokonce i procesněprávní normu upravující možnost rozhodnout podle uznání.

Pokud ovšem jde obecně o členění odůvodnění do odstavců, lze se poprvé setkat s rozsudky, jejichž odůvodnění vystačí s jediným odstavcem, tedy jakýsi stream of conscience[38] soudce. Soudce necituje stanovisko žalobce, odpověď žalovaného, ale jde in media res – uvádí, co zjistil z žaloby, jak se k tomu postavil žalovaný, uvede právní posouzení a rozsudek ukončí zdůvodněním nákladů. Ovšem nutno podotknout, že takovéto rozsudky jsou poměrně vzácné.

Jak se změny uvedené shora projevily v délce soudních rozhodnutí, resp. odůvodnění zejm. rozsudků? Rozsah se v převážné míře pohybuje v rozmezí (½) – 1 - 2 strany. Nejčastěji asi 1 ¼ stránky. Nedá se tedy konstatovat, že by změna zákoníku a podrobnější úprava požadavků na odůvodnění rozsudků/usnesení vedla k znatelnému prodloužení odůvodnění v průběhu 60. let. Poměrně stručné, tedy v uvedeném rozsahu, mohou být i rozsudky o rozvodu manželství řešící nadto i otázku péče o nezletilé pro dobu po rozvodu manželství. Hlavní podíl na tom má poměrně úzká právní argumentace zaměřená pouze na to nejdůležitější, umírněná či žádná citace právních norem, lépe interpretace, stručné odkazy na zákonná ustanovení typu v závorce §xy právního předpisu uvedeného zkratkou.

Pokud byly v části týkající se odůvodnění soudních rozhodnutí za 1. republiky až do 40. let zmíněny rozvodové spisy a citován způsob poměrně podrobného skutkového zjišťování a následně odůvodňování s opisováním přednesů stran apod., lze pro období 60. let konstatovat, že rozvodovým rozsudkům je stále po stránce skutkové věnována větší pozornost, ovšem rozsah odůvodnění se počíná blížit současné praxi sporných rozvodů. V odůvodněních se již nesetkáváme s tak detailním, až kuriózním zkoumáním peripetií manželského soužití, byť přirozeně hlavním jádrem soudcovského zkoumání je dle nové

[37] In media res – k jádru věci
[38] stream of conscience – proud vědomí

právní úpravy zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, narušení manželského soužití, resp. rozvrat manželství.[39]

Rozhodnutí odvolacích soudů

Rozhodnutí odvolacího soudu nejprve ocituje rozhodnutí soudu prvoinstančního, a to zejm. stručně skutkový a právní závěr. Následuje odstavec týkající se podaného odvolání s uvedením odvolacích důvodů a odvolacího návrhu, byť tyto pojmy byly zavedeny do o.s.ř. až velkou novelou zákonem č. 30/2000 Sb. Původní znění ukládalo odvolateli uvést mj., v čem je spatřována nesprávnost tohoto rozhodnutí nebo postupu soudu a čeho se odvolatel domáhá. Toto tedy bylo v odůvodnění stručně zrekapitulováno.

Následoval odstavec – věta: „Odvolání je/není důvodné." V dalším odstavci odvolací soud, v podstatě tak, jak je tomu dnes, se zabýval poměrně volně, bez předem dané formální struktury, hodnocením závěrů provstupňového soudu, a to jak skutkových, tak právních a totéž pokud jde o obsah odvolání. Právní hodnocení či skutkový závěr odvolací soud podle potřeby doplnil. Podle původního znění ustanovení § 213 o.s.ř. odvolací soud mohl opakovat dokazování nebo je i doplnit, nešlo-li o rozsáhlejší doplnění a bylo-li lze je provést bez průtahů. Pokud dokazování sám nebo prostřednictvím dožádaného soudu či soudu prvostupňového doplnil, logicky o tuto část musel rozšířit odůvodnění svého rozhodnutí, pokud zde hodnotil provedené důkazy nebo posuzoval skutkový stav. V této části se odůvodnění rozhodnutí – rozsudku odvolacího soudu podobá rozhodnutí soudu prvoinstančního. Odvolací soud zde fakticky v první instanci dokazování provádí – se zákonnými limity.

Závěrem se odvolací soud vždy s odkazem na zákonné ustanovení vyjádří ke způsobu, jakým o odvolání a potažmo prvostupňovém rozhodnutí rozhodl. Odůvodnění končí výrokem o náhradě nákladů řízení, končí-li se rozhodnutím odvolacího soudu řízení.

Délka odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů: Na rozdíl od soudů prvostupňových, kde se situace příliš v porovnání s předchozím obdobím nezměnila, v případě odůvodnění rozsudků odvolacích soudů lze pozorovat do určité míry zvětšení jejich rozsahu. Průměrně je rozsah na 2 strany, odůvodnění rozhodnutí o odvolání proti procesním (roz. nemeritorním) rozhodnutím prvostupňového soudu je většinou stručnější, a tedy kratší, což ovšem platí pro celé posuzované období vývoje odůvodnění soudních rozhodnutí. Ani ve věcech rozhodnutí o odvolání proti rozsudkům ve věcech rodinného práva (rozvod, výživné apod.), které svým

[39] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, nabyl účinnosti 1.4.1964 a zrušil předchozí právní úpravu, mj. zákon č. 265/1949 SB., o právu rodinném. Podle § 30 bylo možno žádat rozvod, nastal-li v manželství hluboký a trvalý rozvrat. Rozvod nebyl přípustný, mají-li manželé nezletilé děti, bylo-li by to v rozporu se zájmem dětí. Zjištění, kdo zavinil rozvrat manželství bylo významné, pokud o rozvod žádal manžel, který rozvrat výlučně zavinil, ledaže druhý manžel projevil s rozvodem souhlas. Avšak i bez tohoto souhlasu mohl soud se zřetelem na zájem společnosti, zrušit manželství rozvodem ve výjimečných případech, jestliže manželé po dlouhou dobu spolu nežili. V této úpravě spatřujeme některé moderní prvky opět zavedené do rodinného práva až novelou zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb. V původní úpravě zákon o rodině umožňoval manželství rozvést jen ve společensky odůvodněných případech a výslovně ukládal soudu uvést v odůvodnění rozhodnutí příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství. Tyto pak byly skutečně soudy zjišťovány a v odůvodnění obsaženy. Zájmy společnosti zastupoval v odůvodnění rozhodnutí např. ZV ROH, jehož stanovisko na oba manžely mohlo být v odůvodnění následně prezentováno. Odpadl výrok o vině na rozvratu manželství. Soud zjišťoval rozvrat manželských vztahů, příčiny rozvratu manželství a jelikož do novelizace zákonem č. 91/1998 bylo v ust. § 26 uloženo soudu v rozhodnutí, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upravit soud jejich práva a povinnosti k dítěti po dobu po rozvodu, zejména určit, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu, hodnotil rozhodné skutečnosti, které se nyní hodnotí v samostatném řízení o výchově a výživě nezletilých dětí. I tento fakt, nutno dodat, přispíval k většímu rozsahu odůvodnění rozvodových rozsudků, neboť v sobě zahrnovaly i úpravu poměrů nezletilých dětí.

rozsahem přesahují ostatní občanskoprávní kauzy, ovšem nelze konstatovat, že by odůvodnění odvolacího soudu nějak výrazněji uvedený rozsah překračovalo, lze se setkat s odůvodněními v rozsahu jedné strany.

70. léta

Platná právní úprava

Platná právní úprava bezprostředně upravující odůvodnění soudních rozhodnutí, tedy ustanovení § 157, 167 a 169, nedoznala, jak vyplývá z výše uvedeného u právní úpravy 60. let, žádné novelizační změny. Jak se toto projeví na rozhodovací praxi?

Rozhodovací praxe

Struktura odůvodnění rozsudků soudů prvého stupně zůstává v podstatě stejná jako v předchozím hodnoceném období.

V prvním odstavci je tentokrát velmi stručný přednes žalobce.

Následuje odstavec týkající se stručného stanoviska žalovaného, zde se soudci učili býti struční, umět vystihnout to podstatné z přednesů stran, oprostit odůvodnění od balastu.

Následuje přehled provedených důkazů a z nich zjištěných skutečností. Setkáváme se s rozsudky, kde tato část není členěna do odstavců, ale jsou v jediném odstavci, a to zejména při nižším počtu provedených důkazů, uvedeny důkazy svědeckými výpověďmi a důkazy písemné. V zásadě soud uvádí jakou skutečnost má z jakého důkazu za zjištěnou.

Pokud přihlédneme k formulaci druhého odstavce ustanovení § 157 o.s.ř., pak „(soud)...stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil..." Z textu zákona by se mohla nabízet úvaha, podle které by soud měl strukturu svého odůvodnění přizpůsobit dikci zákona, a to tím způsobem, že by měl být nejprve podán souhrn prokázaných skutečností, následně souhrn, resp. přehled důkazů, o které opřel svá skutková zjištění, a měla by zde být též část týkající se úvah soudu při hodnocení důkazů. Zákon v tomto smyslu, jde o taxativní výčet náležitostí odůvodnění soudních rozhodnutí – rozsudků, nedává soudci na výběr, zda např. část týkající se úvah soudu při hodnocení důkazů vypustí, či nikoli. Praxe je ovšem jiná a byla jiná již od přijetí v podstatě do současnosti přetrvavší právní úpravy ustanovení § 157 o.s.ř. Soudy v zásadě formulují a formulovaly část odůvodnění týkající se hodnocení důkazů úzkým sepjetím zjištěné skutečnosti s důkazem, lépe řečeno důkazním prostředkem, ze kterého byla skutečnost zjištěna. Pouze pokud si například provedené důkazy odporují, lze v rozsudcích nalézt část týkající se úvah, kterými se soudce řídil, např. při posuzování hodnověrnosti, pravosti, či pravdivosti provedeného důkazu.

Pokud jde o způsob hodnocení důkazů, který se následně promítne do soudcových úvah nad důkazy, nutno dodat, že ustanovení § 132 o.s.ř. týkající se volného hodnocení důkazů nedoznalo od přijetí normy do současnosti žádné změny. Zákonný podklad pro hodnocení důkazů tedy zůstal stejný. Stejná zůstala i pravidla logického uvažování užívaná při hodnocení důkazů. Nezměnil se ani § 133 o.s.ř. stanovící pravidla hodnocení vyvratitelné domněnky. Ustanovení § 133a o.s.ř. o hodnocení důkazů v případě diskriminace na základě pohlaví přinesla až tzv. velká novela o.s.ř. zák. č. 30/2000 Sb., další změnu tohoto ustanovení ve smyslu rozšíření jeho působení na oblast rasové, etnické, náboženské, zdravotní aj. diskriminace přinesl zákon. č. 151/2002 Sb. Zákon č. 216/2006 Sb., změna autorského zákona

a některých dalších zákonů, pak přidal do ustanovení týkajícího se hodnocení důkazů stanovením pravidel hodnocení důkazů na základě ohledání přiměřeného vzorku zboží.

Nutno dodat, že v sedmdesátých letech se projevují tendence současného odůvodňování soudního rozsudku soudem prvého stupně, s výhradou změny tzv. velkou novelou o.s.ř., tedy rozsudky se ve svých odůvodněních začínají, a to i po stránce jazykové formulace, velice podobat rozsudkům dnešním. Soud se se zjištěnými skutečnostmi z určitých důkazů nespokojí, následuje odstavec věnovaný jakési syntéze skutkových zjištění, kterou můžeme nazvat částí týkající se úvah soudce při hodnocení důkazů, tato část přirozeně není ve všech rozsudcích, ale jen těch po stránce provádění a hodnocení důkazů či zjišťování skutkových zjištění z provedených důkazů, náročnějších, obsáhlejších apod.

Po této části takového „podrobnějšího" odůvodnění rozsudku následuje část týkající se „posouzení zjištěného skutkového stavu podle příslušných norem, jichž (soud) použil". Tato část je poměrně stručná, a to nejen proto, že již v předcházející části týkající se hodnocení důkazů může docházet a také často dochází k jistému prolínání úvah týkajících se hodnocení důkazů a úvah právních. Právní úvahy jsou zde tedy již do určité míry vyčerpány. Jde o to, že pokud soud hodnotí důkazy, zjišťuje z nich jen právně významné skutečnosti, relevantní i pro posouzení právní věci, a zde se logicky neubrání „odhalení karet", tj. uvedení právní normy či její citace, která jej vede v tom, které skutečnosti považuje za relevantní a které nikoli. V části týkající se právních úvah tedy nacházíme obvyklé a již v dřívějších obdobích známé formulace interpretačního charakteru, kdy soud na normu pouze odkazuje, např. uvedením čísla odstavce v závorce, a její význam, text volně interpretuje, lze se setkat i s částečnou přímou citací právní normy, ovšem pouze v její relevantní části, kdy navazuje úvaha, resp. doplnění významu právní normy soudcem – interpretace normy. V části týkající se právního posouzení se soud v závěru neubrání opět jakémusi skutkovému shrnutí, zde v rámci dispozice či hypotézy užitých právních norem.

Odůvodnění končí větou: „Na základě těchto zjištění soud žalobě vyhověl" a op., není obligatorní a vždy přítomné.

Poslední odstavec se týká odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení, a to relativně podrobně, resp. náklady jsou diverzifikovány – na soudní poplatek, event. hotové výlohy, odměnu advokáta apod.

V 70. letech se ovšem, tak jako v předchozím období lze setkat s poměrně velice stručnými odůvodněními rozsudků soudů prvého stupně. Zatím asi nejstručnějšími za celé dosud hodnocené období.

Lze se setkat s rozsudky, a to nikoli výjimečně o rozsahu jednoho odstavce. Pro názornost cituji: „Žalobce přednesl a doklady doložil, že si u něho žalovaný toho a toho data v restauraci objednal pivo a rum, za útratu nezaplatil a odešel. Žalovaný se k žalobě nevyjádřil. Rozhodnuto bylo v jeho nepřítomnosti dle § 101 odst. 2 o.s.ř. Soud si zjistil z předložené stvrzenky a přípisu vedoucího restaurace X.Y., že žalovaný způsobil útratu a odešel bez zaplacení. Uznal jej tedy povinným částku zaplatit, protože podle § 239 odst. 2 obč. zákona je každý občan povinen za převzatou věc obchodní organizaci zaplatit její cenu. Žalobce měl ve věci plný úspěch, byly mu tedy přiznány náklady řízení podle § 142 o.s.ř."

Stručné, jasné, výstižné a úplné. Jsou zde všechny zákonem požadované náležitosti, byť úvahy o hodnocení důkazů lze spatřovat snad jen v tom, že stvrzenka a výpověď vedoucí samy o sobě jsou natolik průkazné důkazní prostředky, že netřeba se jimi blíže zabývat.

Tento rozsudek není ojedinělý. Odhadem 10 % rozsudků má takto krátké odůvodnění, jde zejména o rozsudky obdobných kauz – nezaplacení za službu poskytnutou socialistickou organizací, nezaplacení inkasa apod. Právní hodnocení je zde stručným odkazem na zpravidla jediné zásadní ustanovení právní normy, např. § 168 odst. 1 oz., podle kterého je/byl uživatel bytu povinen úhradu za užívání bytu platit (včetně odůvodnění zde poplatků z prodlení), nebo dle § 222 s odkazem na splatnost dle § 232 obč. zák. o povinnosti zaplatit za placenou službu

socialistické organizaci. Odůvodnění začíná tvrzenou povinností žalovaného, a to na základě důkazních prostředků k žalobě doložených. Pokud jde o stanovisko žalovaného – a to možná přispívá ke stručnosti uvedených rozsudků – jde z valné části o rozsudky vydané po jednání v nepřítomnosti žalovaného. Jeho stanovisko zde tedy logicky chybí a po úvodu již následuje pouze shora uvedené právní hodnocení uzavřené konstatováním typu: „Jelikož žalovaný za zboží/službu nezaplatil, byl uznán povinným částku zaplatit." Zde je tedy schovaná výše uváděná závěrečná formulace – prohlášení typu: „Z těchto důvodů na základě zjištěných skutečností bylo žalobě vyhověno". Zde, u „stručných" rozsudků, se v této větě skrývá i část hodnocení důkazů, byť v minimalistické formě.

A jak je to u rozsudků této éry, tedy počínaje 60. léty označených státním znakem se lvem korunovaným pěticípou hvězdou na pozadí husitské pavézy pod slovy Československá socialistická republika, s naplňováním požadavku § 157 odst. 3 o.s.ř., tedy výchovným působením rozsudku, a to jeho přesvědčivostí a rozkrýváním příčin sporu?

Popravdě přesvědčivosti rozsudků tohoto období, ale ani období předcházejícího nemohu nic vytknout. Nedomnívám se totiž, že přesvědčivost rozsudku je přímo úměrná rozsahu jeho odůvodnění. Domnívám se, a to trochu odbočuji, že přesvědčivost rozsudku je/byla a bude vždy dána především jeho správností, spravedlivostí, a zejména zákonností. Právní rozsudek sebelépe odůvodněný po stránce obsahové, formulační, pokud není „správný", k výchovnému působení soudního rozhodování nepřispívá. Soudce se stranami nekomunikuje pouze prostřednictvím rozsudku, ale během celého procesu, počínaje srozumitelnou výzvou k odstranění vad podání, až svým chováním během ústního jednání. Vrátím-li se k přesvědčivosti rozsudků 70. (60.) let, považuji je za dostatečně přesvědčivé, a to přes to, že jsou v porovnání se současným stavem nepoměrně stručnější. Pokud je ve společnosti obecná nedůvěra v soudnictví, pak se to logicky projeví i na odůvodnění soudních rozhodnutí. Ať již pod tlakem soudů vyšších instancí či z vlastního popudu soudci soudů prvého stupně logicky reflektují požadavky na zvyšování přesvědčivosti, úplnosti, srozumitelnosti soudních odůvodnění, a to nezřídka tak, že automaticky zvyšují rozsah odůvodnění – ať už jde o podrobnější hodnocení důkazů či širší záběr právních norem užitých při právním posouzení.

Lze uzavřít, že v 70. letech, alespoň podle toho, co jsem pozoroval na rozhodnutích Okresního soudu v Liberci braných za podklad mé práce, pokud jde o hodnocení odůvodnění soudů prvé instance, zde nebyl zvyšující se tlak na přesvědčivost a možno říct i výchovné působení odůvodnění rozsudků, které byly přesvědčivé „tak, jak byly napsány". Tedy i při své stručnosti v rozsahu jednoho odstavce.

Pokud jde o to, zda se rozsudky 70. (60.) let zabývaly příčinami sporu, dlužno dodat, že nějakou hlubší socioprávní analýzu jsem v nich nenašel, tím méně např. socioekonomické hodnocení profilu „pachatele", zde žalovaného. Odůvodnění rozsudků této epochy se tedy příčinami nezabývají. Možná je to tím, že jde o postulát více politický než právní a soudní praxe je v této době schopna zbavit se zbytečného balastu ve své právní argumentaci, což lze jen kvitovat s povděkem.

Průměrný rozsah odůvodnění rozsudků první instance se tedy s ohledem na poměrně nezanedbatelný podíl „velice stručných" odůvodnění v rozsahu půl strany, a to odhadem v rozsahu 10 – 20 %, u rozsudků 70. let snížil na průměrný rozsah cca tři čtvrtě až jedné strany textu. Podíl na tom jistě má soudy dostatečně pociťovaná „přesvědčivost" jejich rozhodnutí, resp. absence tlaku na její zvyšování či pocitu jejího deficitu. Pokud jde o strukturu odůvodnění, tedy co konkrétně ke stručnosti přispívá, lze odkázat na obdobnou část v předcházejícím desetiletí – stručná právní argumentace, stručné hodnocení přednesů stran a provedených důkazů. V těchto odůvodněních je stručné je a to se v celkovém rozsahu projeví. Ve vztahu k dobové rétorice tohoto normalizačního období lze parafrázovat: „Ve stručnosti je síla."

Rozhodnutí odvolacích soudů

Pokud jde o rozhodnutí odvolacích soudů 70. let, musím konstatovat, že jsem nenalezl významnější odchylky (od soudní praxe v předchozím desetiletí), které by stály za zmínku. Nelze říct, že vývoj v této oblasti stagnoval, spíše, že pro svou specifickou povahu danou převahou hodnocení závěrů prvostupňového rozhodnutí, byla již v 60. letech vykrystalizována určitá výše popsaná struktura odůvodnění, od které později nebyl důvod se odchylovat. Lze poznamenat, že výše uvedené „velice stručné" rozsudky asi byly natolik „přesvědčivé" či „výchovné", že jsem se u nich s odvoláním nesetkal. Obecně lze uvést, že jsem se nesetkal s výraznějším podílem rozsudků okresních soudů zrušených podle § 221 o.s.ř. písm. c) (pozn. toto písmeno nedoznalo od přijetí normy do současnosti žádné novelizační změny), tedy pro nedostatek či nepřezkoumatelnost odůvodnění. Statistiky se v této oblasti nevedou. Soudům odvolacím tedy odůvodnění vyhovovala a neměly potřebu vyvíjet na soudy nižší v tomto směru tlak na změnu obsahu či rozsahu odůvodnění, tak jak bylo výše popsáno.

Ustanovení § 213 o.s.ř. nebylo v průběhu 60. či 70. let novelizováno, ustanovení 3. odstavce přinesla až velká novela o.s.ř., zák. č. 30/2000 Sb., v souvislosti s posílením neúplné apelace. Zákon č. 59/2005 Sb., změna občanského soudního řádu a některých dalších zákonů, pak zase situaci zvrátil v tom smyslu, že v nových odst. 3. a 4. posílil úlohu dokazování v řízení před odvolacím soudem. V průběhu 70. let tedy platila úprava, podle které odvolací soud může opakovat dokazování nebo je i doplnit, nejde-li o rozsáhlejší doplnění a lze-li je provést bez průtahů. Právě vágní formulace, v porovnání se současným zpřesněným stavem, dávala donedávna odvolacímu soudu širokou možnost úvahy, zda jde o rozsáhlejší doplnění, či nikoli.

Musím konstatovat, že v průběhu 70. let jsem se setkal s odůvodněními meritorních rozhodnutí odvolacího soudu, které svým rozsahem výrazně překračovaly rozsah odůvodnění soudu prvostupňového, a to právě proto, že se odvolací soud zabýval i doplněním dokazování a následně hodnocením širší škály důkazů než soud prvostupňový, neboť i odvolací soud byl a stále je rovněž soudem skutkové instance, byť smysl dokazování v odvolacím řízení je poněkud jiný než v řízení prvostupňovém. Odvolací soudy 70. let se tedy nebránily např. i zadat vypracování dodatku ke znaleckému posudku k upřesnění položených otázek a daných odpovědí, v řízení o hraničním sporu se odvolací soud nebránil dokonce ani místnímu šetření, za účelem ověření si stavu v místě[40] (v současnosti jsem se s obdobnou praxí odvolacího soudu nesetkal), v širší míře než v současné praxi byly důkazy opakovány apod.

Poslední úprava odvolacího řízení zák. č. 59/2005 Sb. je účinná od 1. 4. 2005; dle čl. II Přechodná ustanovení Čl.II odvolání proti rozhodnutím soudu prvního stupně vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů. Vzhledem k lhůtám, ve kterých vzhledem ke zvýšenému nápadu a počtu nevyřízených věcí odvolací soud pro Okresní soud v Liberci rozhoduje, zatím nemám dostatek poznatků, jak odvolací soud změní svoji praxi, pokud jde o změnu úpravy dokazování dle § 213 o.s.ř. Citovaná novela zavedla do o.s.ř. dále ust. § 213a, 213b, ve kterých byl dále rozšířen rozsah dokazování v řízení před odvolacím soudem v případě provádění důkazů jiných než navržených účastníky a dále v ust. § 213b o.s.ř. došlo k omezení možnosti odvolacího soudu zrušit prvostupňové rozhodnutí dle § 219a odst. 1 písm. a) o.s.ř. v případě, že jsou tam i jiné vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. a za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava, a to v souvislosti s porušením dle mého názoru problematické poučovací povinnosti prvostupňovým soudem dle § 118a odst. 1 až 3 o.s.ř.

[40] V citovaném sporu byl rozsudek okresního soudu dle § 221 odst. 1 písm. a) o.s.ř. nakonec zrušen a věc okresnímu soudu vrácena, ovšem proto, že bylo třeba vypracovat znalecký posudek z oboru geodézie za účelem vytyčení hranic na místě, kdy se šetřením ukázalo, že plán, ze kterého strany vycházely neodpovídal skutečnosti.

Novelizace reagovala na praxi odvolacích soudů, kdy v porovnání s popsanou praxí 70. let byl rozsah dokazování ev. doplnění dokazování zřejmě i kvůli zvýšenému nápadu věcí na odvolací soudy v průběhu 90. let zmenšen, což se mohlo nepříznivě odrazit na délce soudního řízení, pokud byly v odpovídající zvýšené míře rozhodnutí prvoinstančních soudů rušeny za účelem doplnění dokazování a vydání nového rozhodnutí.

Rozsah odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů se v případě rozhodnutí o meritorních rozhodnutích soudů prvostupňových pohybuje od 1,5 do 6 stran; v průměru tedy 3 - 4 strany. Jde podobně jako v předchozím desetiletí o určitý nárůst co do rozsahu odůvodnění. Odvolací soudy, jak uvedeno výše, se nebránily též skutkovým zjištěním, doplnění dokazování, což s sebou logicky nese zvětšení rozsahu odůvodnění, pokud se odvolací soud musí se závěry doplněného dokazování vypořádat, a to ať v rozhodnutí konečném, tak v případě, kdy je rozhodnutí soudu prvého stupně zrušeno a věc soudu vrácena k dalšímu řízení. Srovnání odůvodnění rozhodnutí proti rozhodnutím procesním a meritorním uvedené výše platí přirozeně i zde.

80. léta

Platná právní úprava

V průběhu 80. let nedošlo k novelizačním změnám stěžejních ustanovení upravujících odůvodnění soudních rozhodnutí, tedy § 157, 167 odst. 2 nebo § 169 o.s.ř.

Rozhodovací praxe

Pokud jde o rozhodovací praxi, je zde patrný terminologický posun v označení stran sporu, kdy i ve sporném řízení v daleko větší míře než v předchozím období jsou účastníci označováni pojmy navrhovatel – odpůrce namísto zažitých žalobce – žalovaný. Soudní praxi trvalo 20 let, než se v tomto směru znatelněji změnila.

Odůvodnění začínají tradičně – stanovisko navrhovatele, stanovisko odpůrce, ev. s konstatováním, že bylo rozhodnuto bez účasti odpůrce při jednání. Zde lze nalézt případy bližšího odůvodňování správného procesního postupu soudu typu – odpůrce byl obesílán opakovaně, přesto se k jednání nedostavil..., nebo – právní zástupce navrhovatele trval na návrhu v plném rozsahu apod. Domnívám se, že obdobné formulace komentující průběh řízení před soudem do odůvodnění soudního rozsudku nepatří. Především pro ně není zákonný imperativ.

Následuje odstavec týkající se zjištěných či nezjištěných skutečností. Zde se lze setkat ve vyšší míře se sumárním podáním, a to bez konkrétního rozlišení která skutečnost byla ze kterého důkazu zjištěna, v této souvislosti, u takovýchto rozsudků přirozeně nenalezneme část týkající se úvah soudce při hodnocení důkazů. Soud jednoduše konstatuje, co je zjištěno, a to na základě předložených listinných důkazů. Zde lze mít oprávněné námitky k nedostatku důvodů takových rozhodnutí. Nejde snad ani o to, že by bylo zcela nevyhnutelné otrocky uvádět důkaz po důkazu a k nim přiřazovat zjištěné skutečnosti, jde spíše o to, že by se měly alespoň jmenovitě uvést důkazní prostředky, potažmo důkazy, provedené před soudem, o které soud své rozhodnutí opřel. Tento typ podání není ojedinělý a lze uvést, že v předcházejícím období jsem se s ním nesetkal. Ve větší míře samozřejmě pokračuje trend uvádění zjištěných skutečností v sepjetí s provedenými důkazy, a to vč. standardního členění do odstavců dle typu důkazních prostředků; to zejména při skutkově náročnějších kauzách.

Pro právní hodnocení lze uvést, že se lze v daleko větší míře než v předchozím období setkat s extrémy, kdy na jedné straně chybí v odůvodnění jediné hmotněprávní ustanovení, o které soud své rozhodnutí opřel, nebo na straně druhé je právnímu odůvodnění věnována o něco širší pozornost než u rozsudků v předcházejícím období, jako by se opticky kompenzovaly poměrně stručné odstavce týkající se zjištěných skutečností, či lépe řečeno hodnocení provedených důkazů. Zde se lze ve stále širší míře setkat s doslovnou citací právních norem, stále ovšem ve stejném odstavci prokládanou právními vývody soudu. Především v případě, kdy je citováno pouze omezené množství právních norem již lze nalézt odstavce věnované pouze citovaným právním normám.

U propracovanějších odůvodnění následuje posouzení skutkového stavu, tedy část odůvodnění vyžadovaná zákonem. Tato část nebývá pravidelnou součástí odůvodnění rozsudků, které se často omezují na skutková zjištění, kdy jsou automaticky uváděna ta pro věc relevantní a následuje právní posouzení. Norma, tedy § 157 o.s.ř., ovšem v této době uvádí: „...a posoudí zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž (soud) použil." V odůvodnění by tedy soudce měl provést hodnocení zjištěných skutečností, respektive jistou substanciaci zjištěných skutečností – skutkový děj je tedy v těchto rozhodnutích často v závěru odůvodnění sumarizován – a to podle výše předeslaných rozhodujících právních norem. Při této substanciaci odůvodnění rozsudku lze již vypozorovat kořeny, dle mého názoru ne vždy žádoucí, duplicity, a to jak v uvádění rozhodujících skutečností, tak zejména právních norem, byly-li výše uvedeným způsobem předeslány, resp. uvedeny v samostatném odstavci, a to prostým výčtem bez vztahu ke konkrétním závěrům, aplikaci právních norem na zjištěný skutkový stav. Závěrečná syntéza skutkového stavu je ex lege a ve spojitosti s právním posouzením ji lze považovat za korunu každého odůvodnění. Vrchol soudcovské práce nad odůvodněním svého rozhodnutí.

Následuje zdůvodnění rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, a to v převážné míře v samostatném odstavci.

Rozhodnutí odvolacích soudů

Protože jde o dobu poměrně nedávnou a s ohledem na specifika rozhodnutí odvolacích soudů, vyznačující se především ještě o něco větší setrvačností, ustáleností praxe než rozsudky soudů prvoinstančních, bude tato část pojednána v části týkající se soudní praxe let 90., která je již v podstatě totožná se soudní praxí současnou, pokud jde o odůvodnění soudních rozhodnutí. Lze snad v porovnání s předchozím obdobím konstatovat, že již v tomto období odvolací soudy do určité míry snižují rozsah dokazování prováděného před odvolacím soudem, přestože právní úprava odvolacího řízení nebyla v tomto období dotčena jedinou novelou, resp. nadále zůstává odvolací soud rovněž soudem skutkové instance; průměrná délka odůvodnění rozhodnutí o odvoláních proti meritorním rozhodnutím se ustálila na 4 - 5 stranách s menším rozsahem v případě přezkumu procesních rozhodnutích, obdobně jak uvedeno pro předcházející období.

90. léta

Platná právní úprava

Devadesátá léta byla obdobím velikých změn i v tak konzervativním právním předpisu jakým je o.s.ř. Novela zákonem č. 171/1993 Sb., vrátila do o.s.ř. v § 79 odst. 1 opět základní

pojem sporného řízení – žaloba, byl doplněn institut rozsudku pro uznání a zmeškání (§ 153a, 153b) a v logické návaznosti, pokud jde o odůvodnění rozsudků, byl doplněn čtvrtý odstavec do ustanovení § 157, podle kterého v odůvodnění rozsudku pro uznání nebo rozsudku pro zmeškání uvede soud pouze předmět řízení a důvody, pro které rozhodl rozsudkem pro uznání nebo rozsudkem pro zmeškání.

Jde o významnou právní změnu pokud jde o náročné, má-li jim být v plné míře učiněno zadost, požadavky na odůvodnění rozsudku, a to ve prospěch odůvodnění těchto typů rozsudků. Jistá výkladová potíž zde ovšem spočívá v tom, že soudní praxe není ve výkladu jednotná, zda důvody, pro které rozhodl soud některým z těchto typů rozsudků jsou myšleny důvody splnění procesněprávních požadavků na použití tohoto institutu, tedy důvody procesněprávní, anebo musí tento rozsudek obsahovat i do jisté míry právní posouzení skutkového stavu, za kterého by bylo zřejmé, že žaloba je po právu.

Podle § 153b o.s.ř. stanovícího předpoklady vydání rozsudku pro zmeškání, je v prvním odstavci stanovena fikce nespornosti žalobcových tvrzeních o skutkových okolnostech týkajících se sporu a na tomto základě soud posoudí, zdali z tohoto skutkového stavu žalobce uplatněný nárok vyplývá. Možnost vydání rozsudku pro zmeškání na návrh žalobce je soudu dána na zvážení. Mimo jiné se zvažuje, zda-li jsou skutková tvrzení žalobce úplná, tak aby z nich nárok vyplýval, a to nejlépe ještě před nařízením jednání. Odpověď na výše položenou otázku dá dle mého názoru právní úprava dle novely zák. č. 171/1993 Sb. ustanovení § 202 o.s.ř., podle kterého odvolání není přípustné proti rozsudku pro uznání nebo proti rozsudku pro zmeškání, ledaže je podáno proto, že nebyly splněny předpoklady pro jejich vydání (§ 153a, § 153b) nebo že rozsudek spočívá v nesprávném právním posouzení věci. V případě rozsudků pro zmeškání by se tedy dalo vyvodit, že v odůvodnění tohoto rozsudku má být uveden shora uvedenou fikcí zjištěný skutkový stav a následně právní posouzení.

Uvedené ustanovení ovšem bylo novelizováno, a to velkou novelou o.s.ř., zák. č. 30/2000 Sb., které citovanou úpravu přesunulo z prvního odstavce § 202, do kterého naopak začlenilo nepřípustnost odvolání v tzv. bagatelních sporech, o tom níže, a uvedená úprava byla přesunuta do nového ustanovení § 205b, podle kterého u odvolání proti rozsudku pro uznání nebo proti rozsudku pro zmeškání jsou odvolacím důvodem jen vady uvedené v § 205 odst. 2 písm. a), tedy důvody týkající se splnění podmínek řízení na straně soudu prvého stupně, a skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být prokázáno, že nebyly splněny předpoklady pro jejich vydání (§ 153a , 153b). Ovšem předpoklady vydání těchto typů rozsudků dle § 153a nebo 153b jsou procesněprávní nikoli hmotněprávní povahy. Lze tedy shrnout, že v průběhu 90. let byla právní úprava požadavků na odůvodnění rozsudků pro zmeškání jiná než v současnosti. Vyžadovala slovy zákona právní hodnocení v odůvodnění, a to nikoli explicitně, ale logickým výkladem, a v návaznosti na to též uvedení „zjištěného" skutkového stavu, jinak by nebylo co právně hodnotit. V současnosti ovšem v právní úpravě nelze dle mého názoru nalézt oporu pro argument některých odvolacích soudů, že důvody, pro které rozhodl soud tímto institutem nejsou důvody toliko procesní, ale mají jimi být i důvody hmotně právní.

Pokud jde o rozsudek pro uznání, jak bylo naznačeno výše, úprava i její vývoj kopírovaly vývoj předešlého institutu rozsudku pro zmeškání. Platí zde tedy to, co bylo napsáno o odůvodnění rozsudků pro zmeškání? Uznáním žalobcova nároku jakýmkoli procesním úkonem žalovaného nemusí jít jen o uznání při jednání, ale uznat lze např. jakýmkoli typem podání soudu. Žalovaný ovšem uznává (s výhradou částečného uznání, či uznání pouze základu nároku, pro které případy ovšem platí dále uvedené) přímo žalobcův nárok, nikoli pouze žalobcovu skutkovou verzi – skutková tvrzení. Uznáním nároku logicky odpadá soudu povinnost posoudit zjištěný skutkový stav podle právních ustanovení. Přesto – původní ustanovení § 202 o.s.ř. před novelizací zákonem č. 30/2000 Sb. uvádělo odvolací

důvody u rozsudků pro uznání – nesprávné právní posouzení věci. Jak s tímto naložit? Na jedné straně žalovaný nárok uzná, na straně druhé je zde připuštěno, aby polemizoval s právním posouzením věci okresním soudem. Z toho tedy lze tak jako pro případ rozsudku pro zmeškání vyvodit, že do novelizace velkou novelou o.s.ř. bylo právní posouzení součástí i rozsudků pro uznání a odvolatel s nimi mohl event. ve svém odvolání polemizovat. Praktický význam ovšem tato konstrukce dle mého názoru má minimální a počet odvolání v tomto smyslu byl jistě v dané době malý. Velká novela o.s.ř. v ustanovení § 114b umožňuje soudu uložit žalovanému povinnost podat ve věci tzv. kvalifikované vyjádření s náležitostmi stanovenými zákonem a s možností vydat rozsudek pro uznání v případě, že žalovaný kvalifikované vyjádření bez omluvy nepodá, nebo je nepodá v kvalitě požadované prvním odstavcem uvedeného ustanovení.[41]

Zbývá doplnit, že zákon č. 171/1993 Sb., ponechal odstavec 3 o výchovném působení rozsudku a příčinách sporu. Toto dle mého názoru již od počátku 90. let, ale možná s ohledem na výše uvedené poznatky po celou dobu své existence obsolentní ustanovení vypustila z občanského soudního řádu až tzv. velká novela, zák. č. 30/2000 Sb., která do ustanovení § 157 o.s.ř. zavedla úpravu odůvodnění rozsudků v tzv. bagatelních sporech nebo v případě, kdy se účastníci odvolání vzdali dle § 207 odst. 1 o.s.ř.. V odůvodnění rozsudku, proti němuž není odvolání přípustné nebo proti němuž se účastníci odvolání vzdali, soud uvede pouze předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení věci; to neplatí ve správním soudnictví. Tímto končí přehled novelizací tohoto stěžejního ustanovení, pokud jde o obsahové náležitosti odůvodnění soudních rozhodnutí. Posledně citované úpravy vedoucí ke zjednodušení odůvodnění lze z pohledu soudní praxe jen s povděkem kvitovat.

Domnívám se ovšem, že se lze u této novelizace na chvíli zastavit s úvahou spjatou s tématem adresátů odůvodnění soudních rozhodnutí, jak o něm je v této práci pojednáno. Kdo jsou adresáti bagatelních rozhodnutí, tedy rozsudků podle § 202 odst. 2 o.s.ř., kterými bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 2000 Kč (ustanovení bude zřejmě časem s ohledem na inflaci novelizováno); s výjimkou rozsudků pro uznání a zmeškání, které mají vlastní úpravu odvolacích důvodů, resp. přípustnosti odvolání, tedy bagatelních rozhodnutí, o kterých komentářová literatura citující důvodovou zprávu uvádí, že se jedná o tak málo významné věci, v nichž ke správnému a spravedlivému rozhodnutí postačuje řízení v jediném stupni, a přezkoumávání takových rozhodnutí odvolacím soudem se považuje za průtah v uspokojení oprávněných pohledávek věřitelů[42]? Jednoznačně jím není v daném případě odvolací soud, ale jsou jimi především účastníci řízení. Pro účastníky řízení tedy stačí uvést předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení věci? Jistě je tato redukce obsahu odůvodnění dána právě buď bagatelností věci nebo vzdáním se práva odvolání. Zde je ovšem třeba diferencovat. Vzdají-li se účastníci práva odvolání, jsou s výsledkem procesu minimálně „srozuměni", nechci říct vždy spokojeni. Bylo by tedy jistě zbytečné zabývat se v odůvodnění podrobně stanovisky stran, prokázanými skutečnostmi, hodnocením důkazů, zdůvodňováním neprovedených důkazů a právními úvahami nad rámec stručného právního posouzení. Zde se projevuje jádro odůvodnění rozsudku ve vztahu k výroku, tedy že „odůvodněním rozhodnutí soud jen sděluje skutkové a právní závěry vyjádřené ve výroku"[43], tedy jakési jádro zdůvodnění soudního výroku – skutkový stav a právní posouzení; doplněno předmětem řízení pro identifikaci sporu.

---

[41] Zde se ovšem soudní praxe odvolacích soudů značně odchyluje od původní řekněme tvrdé úpravy tohoto ustanovení § 114b o.s.ř. Odvolací soudy často nepřipouštějí vydávání těchto rozsudků na základě zákonné fikce, pokud žalovaný podá „alespoň nějaké vyjádření ve věci". Ustanovení odst. 5 je interpretováno tak, že pouze úplná pasivita žalovaného umožňuje soudu tohoto institutu využít. Domnívám se, že tento výklad je značně zužující a nesprávný, pokud přihlédneme k historickému výkladu velké novely o.s.ř. a důvodové zprávě.

[42] Viz. Občanský soudní řád, komentář, 5. vydání, C.H.Beck Praha, 2001, str. 852

[43] Tamtéž, str. 853

Jiná je ovšem situace, a zde lze s výše citovanou důvodovou zprávou nesouhlasit, v případě sporu bagatelních. Domnívám se, že odůvodnění typu: „jde o věc bagatelní, tedy ke spravedlivému rozhodnutí není nutné právo odvolání" je nesprávné, k dostatečnému zdůvodnění omezení odvolacího práva u bagatelních sporů stačí dle mého názoru zcela druhý citovaný důvod, tedy že přezkoumávání takovýchto rozhodnutí odvolacím soudem se považuje za průtah v uspokojení věřitelů. Ovšem ani toto odůvodnění není dle mého názoru zcela správné. K odůvodnění omezení odvolacího práva se domnívám stačí konstatovat pravdu, tedy jde o tak nízkou částku, že můžeme soudci prvního stupně svěřit rozhodnutí i s tím rizikem, že to bude rozhodnutí špatné a budeme doufat, že takovýchto rozhodnutí bude co nejméně. Hodnotit bagatelní rozhodnutí jako spravedlivá tím, že jde o nízkou částku je pojmově nesmyslné. I rozhodnutí o nízké částce může být nespravedlivé; rovněž uvádět, že jde o málo významné věci, není zcela přesné, neboť pojem málo významné věci může zahrnovat jak málo významné skutkově, tak právně tak konečně málo významné částkou.[44]

Pokud jde o druhý citovaný důvod, tedy průtah v uspokojování věřitelů, domnívám se, že rovněž jde v této argumentaci o určitý protimluv. Jde-li o nízkou částku, která je předmětem soudního řízení, tím méně je zde společenský zájem na rychlosti uspokojování věřitelů za situace, kdy s ohledem na „čekací doby" u českých soudů, by právě u vyšších částek měla být dávána priorita uspokojování věřitelů. Je-li spor bagatelní – bezvýznamný jako takový, tak je bagatelní – bezvýznamný i pro věřitele, druhá část zdůvodnění je tedy nelogická. Pravým důvodem je to, že odvolací soudy, tak jako soudy prvostupňové si na nedostatek práce stěžovat nemohou, a tedy je vhodné odvolací nápad bagatelních věci omezit právě proto, aby se dostalo přednostně na věci „nebagatelní." V případě sporů bagatelních nese soudce okresního soudu mnohem větší zodpovědnost za své rozhodnutí a z tohoto pohledu je nelogické obsahové omezení odůvodnění, kdy účastníku, který s rozhodnutím nesouhlasí, nemá právo se odvolat, není dle zákona nutno podrobně soudní rozhodnutí zdůvodňovat. Tato úprava je ovšem fakultativní, soudce vždy může použít nezkráceného odůvodnění, pokud to situace vyžaduje. Nevyžaduje to v případech skutkově a právně jednoduchých (dopravní podniky a pod.).

Pokud jde o vývoj právní úpravy odůvodnění usnesení, pak ustanovení § 167 odst. 2 o.s.ř. nebylo v průběhu 90. let až do současnosti novelizováno. Pokud jde o ustanovení § 169 o.s.ř. – 2. odstavec doplnila velká novela o.s.ř. o ustanovení, podle kterého nemusí písemné vyhotovení usnesení podle § 104a (tedy rozhodnutí vrchního nebo Nejvyššího soudu o věcné příslušnosti) obsahovat odůvodnění. Těmto vyšším soudům je tedy dána možnost uvedené usnesení procesní povahy neodůvodňovat. Dále ovšem velká novela doplnila odstavec 4., podle kterého pro odůvodnění usnesení, jímž se rozhoduje ve věci samé, platí obdobně § 157 odst. 2 a 4, tj. platí úprava náležitostí odůvodnění těchto usnesení jako u rozsudků, a to i v případě nepřípustnosti odvolání nebo vzdání se odvolání účastníky. Jak uvádí komentářová literatura: Obsah nemeritorních usnesení není stanoven, postačí, aby v něm soud uvedl jen základní důvody, které vedly k přijetí usnesení, které by výrok srozumitelně vysvětlily.[45]

---

[44] Zde mohu uvést příklad ze své praxe, kdy žaloba pojišťovny o doplatek zákonného pojištění motorového vozidla v částce 2.100,- Kč, kdy žalovaná společnost, zastoupená ambiciózní právní kanceláří, za nesouhlasu s rozhodnutím dle § 115a o.s.ř. na výzvu soudu postavila svou obranu mj. na námitce podjatosti soudce, kterou spatřovala v tom, že výzvu ke kvalifikovanému vyjádření, tedy usnesení dle § 114b o.s.ř. vydanou rozvrhem práce pověřeným soudcem v době, kdy věc byla vedena v odd. Ro (platebních rozkazů), vydal jiný soudce, než soudce, kterému byla věc přidělena po převedení spisu do odd. C (civilní), následovala mnohastránková právní argumentace týkající se ústavního práva na soudce a argumentace ve věci samé. Z tohoto je tedy pro příklad zřejmé, že i věci v částce relativně nízké nemusí být pro účastníky procesu vnímány jako bezvýznamné; zde věc velice těsně přesáhla bagatelní rozměr a bylo podáno odvolání, neboť jsem nespatřoval námitku podjatosti soudce důvodnou (postup dle § 15b odst. 2 o.s.ř.).

[45] Viz Občanský soudní řád, komentář, 5. vydání, C.H. Beck Praha, 2001, str. 604

Rozhodovací praxe

Rozhodnutí let 90. jsou v podstatě totožná s rozhodnutími současnými, pokud jde o odůvodnění. Platí zde tedy v současné době vykrystalizovaná struktura odůvodnění v „plném" rozsahu.

Ve shodě se zákonným požadavkem začíná odůvodnění soudních rozsudků nárokem žalobce a z jakých důvodů. Nutno konstatovat, že v současné době nepřevažuje praxe, a domnívám se, že je to škoda, aby již do této úvodní části odůvodnění byly přejímány právní argumenty žalobce. Stanoví-li zákon požadavek nejen uvedení žalobcova nároku, tedy petitu, ale i důvodů tohoto nároku, není tím vyloučeno uvádět nejen skutkový stav, ale i právní důvody žaloby, pokud je žalobce v žalobě uvede, což ovšem při současné úpravě žaloby, ale i řízení před soudem prvého stupně není podmínka – uvádět právní kvalifikaci, právně zdůvodňovat svůj návrh; uvede-li je žalobce – tím lépe, soud má s čím se vypořádávat. Tedy, tak jako v prvním odstavci lze uvést stručný údaj o žalobním petitu, tak lze uvést i relevantní právní argumentaci žalobce – tím spíše, pokud na ni soud následně bude odkazovat nebo z ní vycházet. Protože podle § 154 o.s.ř. je pro soud rozhodující stav v okamžiku vyhlášení rozsudku, zpravidla se do tohoto prvního odstavce uvádí žalobní přednes v takové podobě, v jaké je v okamžiku vyhlášení. Lze ovšem akceptovat situaci, kdy součástí rozsudku je též výrok např. o částečném zastavení řízení pro částečné zpětvzetí žaloby, pak se jistě uvede žalobní nárok původní, část vzatá zpět a částečné zastavení se s odkazem na § 96 o.s.ř. zdůvodní. Nic nebrání tomu, vypořádat se s tímto rozhodnutím již v prvém odstavci, následně se soud bude zabývat žalobním návrhem pouze v rozsahu, ve kterém je skutečně předmětem věcného rozhodnutí.

Následuje druhý odstavec se stanoviskem druhé strany, a to rovněž ve stavu při vyhlášení rozhodnutí. Lze ovšem, a často je tak činěno, v tomto ustanovení v návaznosti na přednes žalobce odkázat i na určitý vývoj stanoviska žalovaného, pokud k němu došlo a pokud to přispěje k vyjasnění finálního postoje žalovaného či jiného účastníka. V případě, že se žalovaný k věci nevyjadřuje, příp. je neznámého pobytu a je po splnění zákonných požadavků zastoupen opatrovníkem, uvede se postoj opatrovníka ve věci, nejčastěji se opatrovník nevyjadřuje, neboť mu o hmotněprávní povaze nároku nebývá nic známo, možná je přirozeně námitka promlčení nároku apod., vznesená opatrovníkem.

Dále následuje jeden až více odstavců většinou členěných podle důkazních prostředků týkajících se skutkových zjištění (relevantních) soudu. Nejprve se většinou uvádějí listinné důkazy, následují příp. znalecké posudky, výpovědi svědků a konečně výpovědi účastníků. Lze ovšem přijmou jakékoli uspořádání. Jako nejvhodnější se mi jeví postupovat od zásadních k méně zásadním důkazům. Praxe je ovšem většinou opačná, jako první se uvádějí důkazy podpůrné a skutková zjištění takto jaksi gradují. Je vhodné seskupovat důkazní prostředky podle skutkových zjištění, kterých se týkají. Nejčastěji se ovšem dále člení, resp. uvádějí v pořadí, v jakém byly důkazy prováděny, tedy v jakém jsou zařazeny ve spise, a to z jednoduchého důvodu, aby nedošlo k opominutí. Lze si představit jiný, dle mého názoru vhodnější způsob členění skutkových zjištění, a to nikoli podle důkazních prostředků, ale právě podle skutkových zjištění samých, a zde rovněž dle mého názoru nejvhodněji od těch podstatných k těm podpůrným, které, pokud jsou ovšem předpokladem zjištění zásadních, logicky mají být uvedeny předem.

Součástí dobrých rozsudků je skutkový závěr uvedený v samostatném odstavci, tedy shrnutí zjištěných skutečností, jejich substanciace. V ideálním případě přímo posuzovaný právními ustanoveními, jichž soud použil. Tedy ani předesílání právních ustanovení v samostatném odstavci, pouze jejich jakési kupení, kde systematiku můžeme nalézt tak maximálně v rostoucím čísle ustanovení § a event. v řazení dle právních předpisů, a to vše následováno odstavcem, kde je skutkový stav podle právních norem teprve hodnocen, kdy se

text právní normy často opakuje. Lze tedy shrnout, že je-li do jednoho odstavce v duchu zákonného požadavku stmeleno popisování zjištěného skutkového stavu s jeho posuzováním právním, za užívání odkazů na právní normy či konkrétní ustanovení, např. jejich uváděním v závorce apod., jde o čitelný rozsudek vynikající zejména pro účastníky, jako dle mého názoru nejdůležitější adresáty soudních rozhodnutí, velikou srozumitelností a, i přes zrušení uvedeného ustanovení § 157 o.s.ř., přesvědčivostí. V takto pojatém odůvodnění se soud vrací ke kořenům, tedy k odůvodnění rozsudků tak, jak bylo popsáno ve 40. letech, kdy právní normy byly nikoli citovány, ale interpretovány s pouze telegrafickými odkazy na právní normu. Soud zde není otrokem právních norem, ale jejich pánem, odkazuje na celé instituty tím, že je pouze pojmenuje a není-li to pro věc významné, se jimi dále nezabývá. Vychází přitom v šíři své právní argumentace z poměrně úzkého spektra – používá právní argumentaci pouze těmi zásadními, nejdůležitějšími ustanoveními právních norem.

Zvláště je obvykle odůvodněno příslušenství nároku.

Výše uvedený sofistikovaný rozsudek, který převažuje v současné soudní praxi počínaje 90. léty následně opouští formulaci typu: „Ze všech těchto důvodů bylo žalobě vyhověno." apod. a poměrně elegantně se vysloví o úspěchu sporu v odstavci konečném, kterým zdůvodní, a to poměrně podrobně, jak vyžaduje judikatura odvolacích soudů, rozhodnutí o nákladech řízení.

Rozhodnutí odvolacích soudů

Jak bylo výše uvedeno, praxe odvolacích soudů je dle mého názoru ještě o něco konzervativnější a více ustálená, co bude tedy uvedeno o rozhodnutích let 90. je v zásadě platné i pro období předcházející a následující, tedy současnou praxi.

Věcná rozhodnutí odvolacích soudů, tedy ve druhé instanci, kdy soudy rozhodují na základě odvolacích prostředků, vykazují tyto znaky.

Odvolací soudy jsou přísné. Jsou vedeny recentním vývojem v ochraně lidských práv, zde práva na spravedlivý proces, jsou skutečnou kontrolou správnosti a zákonnosti rozhodování soudů prvostupňových. A přiměřeně tomu jsou kladeny nároky na odůvodnění soudních rozhodnutí, která dle mého názoru více než kdy jindy musí působit svou přesvědčivostí a musí působit na zvyšování právní jistoty mezi veřejností. Ne vždy ovšem tento tlak na soudy prvostupňové má za následek zvýšení kvality soudních odůvodnění, zejm. rozsudků, někdy je odezvou spíše zvyšování kvantity a zbytečný růst délky odůvodnění. Okresní soud pak může mít dojem, že jeho rozsudky jsou stiženy jistou nepřesvědčivostí, že je třeba odůvodňovat vše velice podrobně, detailně, nelze některé závěry uvádět sumárně, taktéž je třeba podrobněji uvádět ustanovení právních norem. To jistě není trend správný, hodný následování. Soud prvostupňový je samostatná soudní instance, která musí reflektovat názory soudů vyšších, nicméně ne je otrocky a bez vlastní reflexe následovat, kopírovat, přejímat. Soud prvostupňový je dle § 226 o.s.ř je vázán právním názorem odvolacího soudu, bylo-li rozhodnutí zrušeno a byla-li věc vrácena k dalšímu řízení. Toto ustanovení ovšem klade jasný a ne vždy beze zbytku splněný imperativ, aby součástí odůvodnění zrušujícího rozhodnutí odvolacího soudu, kterým je věc vrácena prvnímu stupni, byl jasný a vyčerpávající právní názor. Toto ustanovení § 226 o.s.ř. nebylo v průběhu své existence nikdy novelizováno přes změny zavedené do principu odvolání velkou novelou o.s.ř. nebo přes zásadní změnu úpravy odvolacího řízení novelou o.s.ř. zákonem č. 59/2005 Sb., účinným od 1. 4. 2005. Právní názor odvolacího soudu se týká jak otázek hmotněprávních, tak procesněprávních. Odvolací soud při posuzování předloženého rozhodnutí vychází přirozeně ze stavu řízení, jaký je v době, kdy věc posuzuje; dojde-li v dalším řízení před prvostupňovým soudem ke

zjištění nových skutečností, změně skutkového stavu, nebo třeba i postoje účastníků, v tomto rozsahu dochází i k faktickému omezení pokynů odvolacího soudu. Tyto se v praxi často týkají i důkazů, které dle právního názoru odvolacího soudu je potřeba provést, a může jít i o důkazy, které podle právního názoru odvolacího soudu je vhodné provést ve shodě s ustanovením § 120 odst. 3 o.s.ř. v platném znění.

Ustanovení § 120 o.s.ř. bylo, pokud jde o provádění dalších důkazů, změněno až novelou o.s.ř. zák. č. 171/1993 Sb., účinném k 1. 9. 1993. Místo původního znění: „...(soud) rozhoduje, které z navrhovaných důkazů je třeba provést, a provede i jiné důkazy, než jsou navrhovány...", bylo uvedeno: „...Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede. (odst. 2) Ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, ...je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy potřeba jejich provedení ke zjištění skutkového stavu vyšla v řízení najevo. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny." Tak platí ustanovení do současnosti. Pokud tedy krajský soud součástí svého právního názoru učiní i pokyny okresnímu soudu, které důkazy je třeba provést, měl by tento právní názor náležitě odůvodnit, a to porušením citovaných procesních ustanovení. Tedy ve sporném řízení, že např. soud neprovedl některý navrhovaný důkaz, který provést měl, nebo důkaz, jehož provedení se dle názoru krajského soudu ukazuje potřebné ke zjištění skutkového stavu, nebo důkaz v řízení nesporném, který byl okresní soud povinen provést, jelikož je potřebný ke zjištění skutkového stavu. Odvolací soud by měl ve svém odůvodnění zrušovacího rozhodnutí právní i skutkové závěry prvostupňového soudu posoudit, pak teprve se lze v návaznosti vyjadřovat o eventuelní potřebě doplnění dokazování.

Naopak prvostupňový soud v rozhodnutí v řízení poté, co věc byla zrušena a soudu k dalšímu řízení vrácena, by se měl se závaznými právní názory vypořádat, resp. zdůvodnit, jak se s nimi vypořádal, zda například došlo v průběhu dalšího dokazování ke změně zjištěných skutečností, a tedy např. i skutkového stavu a v návaznosti právního posouzení. Okresní soud opět rozhoduje, pokud jde o stanovisko stran, zjištěné skutečnosti, skutkový závěr, právní posouzení apod. ke stavu v době vyhlášení. Je tedy nadbytečné a nesprávné zabývat se v odůvodnění nového rozsudku původními závěry soudu prvého stupně, když došlo v průběhu řízení k jejich změně.

Není obligatorní, ale vhodné stručně uvést, jak bylo o žalobě poprvé rozhodnuto a jaké závazné právní názory odvolací soud ve svém rozhodnutí vyslovil. Odůvodnění bude úplné a nebude trpět nedostatkem odůvodnění, pokud bude obsahovat náležitosti § 157 odst. 2 o.s.ř., zde není uvedeno, že by se soud musel zabývat ostatními věcnými rozhodnutími vydanými v průběhu řízeni, není zde tedy uvedeno, že by soud měl konstatovat, že ve věci již bylo jednou rozhodnuto, bylo podáno odvolání s takovým návrhem a z těch důvodů a následně rozhodoval krajský soud, který věc zrušil, soudu prvního stupně vrátil k dalšímu řízení a vyslovil určité právní názory. Jediné, co je pro prvostupňový soud znovu rozhodující a závazné, je vypořádat se fakticky s právním názorem odvolacího soudu, pokud ovšem s ohledem ke změnám v dalším řízení fakticky neztratil z výše uvedených důvodů závaznost.

Pravidelná struktura odůvodnění věcných rozhodnutí odvolacího soudu je v případě rozsudku: stručná rekapitulace rozhodnutí prvostupňového soudu, tedy jak rozhodl a na základě jakých skutkových a právních závěrů, dále uvedení podstaty odvolání, tedy kdo je podal, z jakých důvodů a s jakým návrhem, obdobně následuje vyjádření druhé strany k odvolání tak, jako v případě prvostupňového rozhodnutí vyjádření k žalobě (bylo-li vyjádření podáno) a krajský soud hodnotí skutkové či právní závěry okresního soudu – nejlépe vysloveně uvádí, které považuje za správné a které nikoli, doplní závěry vlastního dokazování, bylo-li provedeno, a vysloví právní názor – týkající se jak skutkového stavu, tak

právního posouzení event. provedeného dokazování, tento by měl být jasnou instrukcí pro soud prvostupňový, jak bylo uvedeno výše. Odvolací soud odůvodnění zakončí odkazem na procesní ustanovení o způsobu rozhodování odvolacího soudu a pokud se řízení u odvolacího soudu končí, doplní se odůvodnění o nákladech řízení odvolacího event. i řízení před soudem prvého stupně, změnil-li odvolací soud rozhodnutí.

Od 90. let se za nových společenských podmínek opět, tak jako je tomu u rozhodnutí prvostupňových, délka rozhodnutí odvolacích soudů prodlužuje. Na počátku účinnosti nové procesní úpravy se bylo možno setkat s odůvodněními věcných rozhodnutí odvolacích soudů i v rozsahu jedné strany, tento jev se od počátku let 90. již nevyskytuje. Jaký bude mít vliv nejen na délku, ale i obsah odůvodnění rozhodnutí odvolacích soudů novela o.s.ř. zákonem č. 59/2005 Sb., bude možno v brzku zhodnotit.

Odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu

Nejvyšší soud ČR je dle zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, jako vrcholný soudní orgán mj. povolán k zajišťování jednoty soudního rozhodování, a to mj. rozhodováním o mimořádných opravných prostředcích event. nejvyšší soud sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí soudů v občanském soudním řízení a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu. Nejvyšší soud vydává Sbírku soudních rozhodnutí a stanovisek, ve které se v zájmu jednotného rozhodování soudů uveřejňují stanoviska Nejvyššího soudu zaujatá kolegii nebo plénem podle vybraných rozhodnutí Nejvyššího soudu a ostatních soudů. Zvláštností odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu je tedy ve srovnání s ostatními obecnými soudy a zejm. ve srovnání se soudy rozhodujícími o opravných prostředcích, citace vlastních rozhodnutí, a to v části právních úvah. I pro odůvodnění rozhodnutí nejvyššího soudu platí ustanovení § 157 o.s.ř., tedy soud dbá na to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé.

Odůvodnění rozhodnutí soudů ve správním soudnictví.

Rozhodování podle části páté o.s.ř.

V části páté o.s.ř. je upraveno řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem, tedy orgánem moci výkonné, územního samosprávného celku nebo profesní samosprávy či zvláštní smírčí orgán („správní orgán") podle zvláštního zákona o sporu nebo věci vyplývající z občanskoprávních, pracovních, rodinných a obchodních vztahů spadajícím dle § 7 o.s.ř. do pravomoci obecných soudů, a nabylo-li toto rozhodnutí právní moci, lze tutéž věc projednat v občanském soudním řízení s výjimkami druhého odstavce § 244 o.s.ř. Následující ustanovení § 245 o.s.ř. určuje přiměřené užití části první až čtvrté o.s.ř., tedy i části třetí – Řízení v prvním stupni a hlavy čtvrté Rozhodnutí – část týkající se úpravy odůvodnění. Pokud jde o formu rozhodnutí, rozhoduje soud /okresní či krajský v prvém stupni/ rozsudkem dle § 250j o.s.ř., dospěje-li k závěru, že o sporu či jiné právní věci má být rozhodnuto jinak, než rozhodl správní orgán. Jinak se rozhoduje usnesením. Jak uvedeno výše, pro odůvodnění platí úprava v části třetí o.s.ř., přesto lze vysledovat určitá specifika rozsudků soudů v rozhodování dle části páté o.s.ř. Pro odůvodnění rozsudků dle části páté má

význam ustanovení § 250c odst. 2 o.s.ř., podle kterého stejnopis žaloby soud doručí též správnímu orgánu, který o sporu nebo o jiné právní věci rozhodl, a umožní mu, aby se k žalobě písemně vyjádřil. Vyjádřením správního orgánu se bude soud logicky v odůvodnění zabývat.

Dále má faktický význam pro obsah odůvodnění ustanovení § 250e o.s.ř., podle kterého soud není vázán skutkovým stavem, jak byl zjištěn správním orgánem. Soud může vzít za svá též skutková zjištění správního orgánu. Možnost zopakovat důkazy provedené před správním orgánem není dotčena. Soud tedy provádí dokazování a v odůvodnění důkazy hodnotí, resp. se vyjadřuje ke skutkovým zjištěním správního orgánu. Podle § 250f o.s.ř. soud projedná věc v mezích, ve kterých se žalobce domáhal projednání sporu nebo jiné právní věci v řízení před soudem. Tímto rozsahem není vázán v zákonem vyjmenovaných případech. I k tomu je nutné se vyjádřit v odůvodnění, tedy v jakém rozsahu je věc projednávána, kdy pod rozsahem chápu nejen rozsah skutkový, ale i právní, tedy je-li napadáno rozhodnutí pouze s určitou právní argumentací, věnuji se toliko právní argumentaci. Rozsah je nutno v odůvodnění vymezit i s odkazem na ustanovení § 250j o.s.ř., podle kterého rozsudek soudu nahrazuje rozhodnutí správního orgánu v takovém rozsahu, v jakém je rozsudkem soudu dotčeno a tento následek musí být uveden ve výroku rozsudku.

A konečně je zde § 250l o.s.ř., podle kterého nahrazuje-li rozsudek soudu alespoň zčásti rozhodnutí správního orgánu (§ 250j odst. 2) nebo pozbylo-li rozhodnutí správního orgánu alespoň zčásti svou účinnost (§ 250h odst. 3), rozhodne soud znovu o náhradě nákladů řízení, které vznikly v řízení před správním orgánem, pokud bylo v tomto řízení o náhradě rozhodnuto. Rozhodnutí o nákladech musí soud zdůvodnit.

V odůvodnění se na prvním místě standardně uvede, čeho se žalobce jako oprávněná osoba dle § 246 o.s.ř. domáhal a z jakých důvodů. Následuje posouzení včasnosti podání žaloby s odkazem na § 247 o.s.ř. Jelikož dle § 250b o.s.ř. jsou s žalobou spojeny ke společnému řízení další žaloby, které byly podány ve věci, o níž správní orgán rozhodl stejným rozhodnutím dříve, než o ní soud prvního stupně rozhodl, je nutno uvést všechny eventuální nároky žalobců projednávaných ve společném řízení. Okruh účastníků je určen ustanovením § 250a o.s.ř. a jsou jimi žalobce a ti, kdo byli účastníky v řízení před správním orgánem. Tito účastníci se tedy k žalobě vyjadřují a jejich vyjádření v odůvodnění následují. Následuje, jak uvedeno výše, vyjádření správního orgánu na základě doručené žaloby. Soud není vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil správní orgán, ale provádí dokazování podle části třetí o.s.ř. Účastníky omezuje v navrhování důkazů koncentrace ze zákona dle ustanovení § 250d o.s.ř. V rozsudku se tedy soud zabývá rovněž prokázanými skutečnostmi a hodnocením důkazů. Protože si v rámci přípravy na jednání předseda senátu rovněž vyžádá od správního orgánu potřebné spisy, provádí se důkazy též těmito spisy, resp. listinnými důkazy v nich obsaženými. Dále soud není v dokazování nijak omezen, provádí je podle části třetí o.s.ř., jak uvedeno všemi dostupnými, resp. navrženými důkazy včetně výslechu svědků. Soud tedy po provedeném dokazování uvádí, které skutečnosti má prokázány a zde je vhodné uvést, zda v souladu se stavem, tak jak jej zjistil správní orgán, či zda soud má za zjištěné některé skutečnosti další apod. Zde je již struktura odůvodnění stejná jako u běžných civilních rozhodnutí. Uvádí se závěr o skutkovém stavu a jeho právní posouzení. Ustanovení § 157 odst. 2 o.s.ř. zakazující opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy jistě platí i pro tato rozhodnutí a dá se analogicky použít i pokud jde o opisování ze správního spisu. Odůvodnění je vždy ukončeno zdůvodněním rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, viz pozn. shora.

Rozhodování dle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Tento zákon nabyl účinnosti 1. 1. 2003 a upravuje mimo jiné pravomoc a příslušnost soudů jednajících a rozhodujících ve správním soudnictví. Pravomoc správních soudů je dále vymezena v § 4 s.ř.s. se zákonnými výjimkami dle § 6. Podle § 64 s.ř.s. se použijí pro řízení ve správním soudnictví přiměřeně ustanovení prvé a třetí části občanského soudního řádu. S.ř.s. má v ustanoveních § 54 a 55 základní úpravu forem rozhodování – rozsudku a usnesení. Pokud jde o obsah odůvodnění, § 54 pouze uvádí, že rozsudek musí mj. odůvodnění obsahovat, a § 55 odkazuje jednak u usnesení na přiměřené použití ustanovení o rozsudku, jednak stanoví výjimku pro možnost absence odůvodnění u usnesení, jímž se řízení nekončí a jímž se nikomu neukládá povinnost, které nemusí obsahovat odůvodnění. Platí zde tedy, pokud jde o obsah odůvodnění rozsudku i usnesení, právní úprava o.s.ř.

Pokud jde o strukturu odůvodnění rozsudků, soudy správní postupují podle obdobného schématu jako soudy obecné. Odůvodnění je členěno do odstavců, kde se na prvním místě opět uvádí, čeho se žalobce domáhal. Protože zákon obsahuje v hlavě II Zvláštní ustanovení o řízení v jednotlivých dílech lhůty pro podání žalob (návrhů), se v této části obvykle uvádí odůvodnění, zda žaloba byla podána v zákonné lhůtě. Pokud jde o řízení dle dílu prvního Řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu, je zde zvláštní úprava projednání žaloby v ustanovení § 74, podle kterého soud uloží žalovanému, aby nejdéle ve dvouměsíční lhůtě předložil správní spisy a své vyjádření k žalobě. Došlé vyjádření doručí žalobci a osobám zúčastněným na řízení; přitom může žalobci uložit, aby podal repliku. V odůvodnění pak v úvodu bývá uvedena nejen replika, ale někdy i duplika žalovaného a následují většinou skutečnosti pro věc rozhodné, které vyplynuly ze správního spisu. Ve shodě se soudní tradicí rozsudků obecných soudů let 40., jak uvedeno výše, ale též rozhodování druhoinstančních soudů či obecně soudů rozhodujících o opravných prostředcích, správní soudy následně formulují, zda žaloba je, či není důvodná. Dle § 75 soud při přezkoumání rozhodnutí vychází ze skutkového a právního stavu, který tu byl v době rozhodování správního orgánu a přezkoumá věc v mezích žalobních bodů napadené výroky rozhodnutí. V rámci dokazování může soud zopakovat nebo doplnit důkazy provedené správním orgánem. Soud se tedy zabývá jak hodnocením důkazů, tak vylíčením rozhodujících skutečností a skutkový závěr právně posuzuje. V případě rozhodování o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu v případě, že soud ruší rozhodnutí správního orgánu, vyslovuje právní názor, který se stává v závěru součástí odůvodnění. S.ř.s. obsahuje úpravu náhrady nákladů řízení v § 60, mezi účastníky dle zásady úspěchu ve věci, dle § 61 se o náhradě nákladů řízení rozhoduje v rozsudku nebo usnesení, kterým se řízení končí. V ustanoveních 93, 101 a 101d s.ř.s. jsou stanoveny výjimky, kdy žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Odůvodnění rozhodnutí, kterými se řízení končí, tedy v závěru obsahuje zdůvodnění rozhodnutí o náhradě nákladů řízení. Pokud jde o ostatní řízení upravená v dalších dílech II. hlavy s.ř.s. rozhoduje se buď bez jednání nebo jednání není třeba nařizovat, rozhoduje se v poměrně krátkých lhůtách, soudu není zákonem ukládáno, aby vyžadoval na ostatních účastnících repliku, fakticky se ostatní účastníci, odpůrci, Státní volební komise apod., ve věci vyjadřují a jejich přednesy jsou po stanovisku navrhovatele v odůvodnění uvedena. Správní soud rozhoduje na základě správních spisů, na základě kterých činí svá skutková zjištění, závěr o skutkovém stavu a právní posouzení, které tvoří nejrozsáhlejší část odůvodnění.

Specifikem některých rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, zřízeného § 11 s.ř.s. je tak jako u rozhodnutí Nejvyššího soudu odkazování na vlastní judikaturu za účelem sjednocování judikatury rozhodováním o kasačních stížnostech a v dalších případech dle s.ř.s. nebo zvláštního zákona. Odkazy jsou většinou situovány do části odůvodnění týkající se právních úvah Nejvyššího správního soudu.

Publikace kolektivu autorů Kühn, Bobek, Polčák zabývající se mj. publikací judikatury vrcholných českých soudů po roce 1989 hodnotí publikační činnost Nejvyššího správního soudu těmito slovy: Nejvyšší správní soud od počátku své existence vydává vlastní Sbírku rozhodnutí, která je ve svém sofistikovaném a přehledném stylu zjevně inspirována publikacemi prvorepublikovými. Jako negativní však vidíme neúnosné zkracování publikovaného odůvodnění rozhodnutí, které zásadně pozmění smysl odůvodnění a vypouští celé dlouhé relevantní pasáže, bez nichž ale uniká širší kontext rozhodnutí.[46]

Odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu

Právní úprava odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu je v zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Podle § 54 zákona ve věci samé rozhoduje Ústavní soud nálezem a v ostatních věcech usnesením.

Nálezy musí být odůvodněny a musí obsahovat poučení, že proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat. Podle § 63 pokud tento zákon nestanoví jinak, použijí se pro řízení před Ústavním soudem přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu a předpisy vydané k jeho provedení. Tedy i pro náležitosti odůvodnění rozhodnutí platí základní úprava občanského soudního řádu. Citovaný zákon ovšem upravuje určitá specifika týkající se zejména publikace odůvodnění. Podle § 57 ve Sbírce zákonů se vyhlašují výrok nálezu a taková část odůvodnění, ze které je zřejmé, jaký je právní názor Ústavního soudu a jaké důvody k němu vedly. Ústavní soud může rozhodnout, že ve Sbírce zákonů nebude vyhlášeno odůvodnění jeho nálezu ve věci zrušení právního předpisu nebo jeho jednotlivých ustanovení, pokud tento předpis nebyl ve Sbírce zákonů nebo v předcházejících obdobných sbírkách vyhlášen. Podle § 59 z každého nálezu se ve Sbírce rozhodnutí uveřejňují jeho výrok a taková část odůvodnění, ze které je zřejmé, jaký je právní názor Ústavního soudu a jaké důvody k němu vedly. Údaje o totožnosti účastníků a vedlejších účastníků, jejich zástupců, svědků a znalců se neuveřejňují. V případě disentu, tedy nesouhlasného stanoviska, je úprava následující: Podle § 14 soudce, který s rozhodnutím pléna ve věcech uvedených v § 11 odst. 2 písm. a) až k) nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména. § 22 Člen senátu, který s rozhodnutím senátu ve věci nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména.

Podle § 43 zák. o ústavním soudu usnesení o odmítnutí návrhů podle odstavců 1 a 2 musí být písemně vyhotoveno, odůvodněno a musí obsahovat poučení, že odvolání není přípustné. Obsahem odůvodnění zde bude především důvod rozhodnutí o odmítnutí návrhu. Blíže se budu věnovat odůvodnění nálezů ústavního soudu.

Jaká je tedy struktura odůvodnění nálezů Ústavního soudu? Hlava druhá cit. zák. obsahuje zvláštní ustanovení o řízení před ústavním soudem. 10 oddílů, 10 samostatně upravených druhů řízení v návaznosti na čl. 87 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky. Z těchto řízení lze vytknout dva typy, a to řízení o abstraktní kontrole ústavnosti a řízení o ústavních stížnostech. Věnovat se budu odůvodnění rozhodnutí o ústavní stížnosti, jako nejčastější agendě ústavního soudu. Ostatní rozhodnutí mají svá specifika s ohledem na specifika řízení, která vždy zcela neodpovídají klasickému modelu soudního řízení.

V prvé řadě se ústavní soud vždy věnuje podstatě návrhu, který řízení před Ústavním soudem zahájil a posouzení jeho včasnosti. Dále následuje podrobnější rozvedení návrhu a

[46] Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006, str. 136

vyjádření účastníků, resp. vedlejších účastníků, které právo je zakotveno v § 32 zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Je tedy dodržována obdobná struktura jako u odůvodnění obecných soudů. Je-li návrhem na zahájení řízení před Ústavním soudem napadáno rozhodnutí, následuje stručné sdělení, v čem toto rozhodnutí spočívá a to včetně jeho zdůvodnění. Dále se ústavní soud věnuje průběhu řízení, na základě kterého bylo rozhodnutí vydáno. Na rozdíl od obecných soudů, kde se zpravidla průběhu řízení věnuje odůvodnění pouze, pokud odkazuje na splnění procesních podmínek. Jinak průběh řízení není v odůvodnění komentován s výhradou např. dispozičního úkonu s žalobou, o kterém soud rozhoduje. Pravidla pro dokazování před Ústavním soudem upravuje jednak hlava první zákona o Ústavním soudu – Obecná ustanovení a jednak hlava druhá zákona obsahující výše uvedená ustanovení zvláštní. Dokazování v hlavě první jsou věnována ustanovení § 48-51. Ústavní soud provádí důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu. V odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu by tedy rovněž mělo být uváděno, které skutečnosti má Ústavní soud za prokázány, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl další důkazy. Provádění dokazování ovšem není těžištěm rozhodovací činnosti Ústavního soudu a tomu i odpovídá podíl hodnocení důkazů v odůvodnění rozhodnutí. Dle čl.83 Ústavy je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Těžištěm odůvodnění rozhodnutí Ústavního soud je tedy právní posouzení zjištěného skutkového stavu. Ústavní soud se zaměřuje na posuzování porušování základních práv či svoboda přezkum správnosti aplikace „jednoduchého" práva může činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody. Jde tedy o rámec ústavněprávní argumentace, kdy ovšem podkladem pro ústavněprávní názory Ústavního soudu může být též právní argumenatce, resp. výklad cit. „jednoduchého" práva. Ústavní soud vždy posuzuje důvodnost návrhu na zahájení řízení. Vyslovení se o důvodnosti předchází ústavněprávním úvahám Ústavního soudu. Ústavní soud se vždy vyjadřuje i k rozhodnutím obecných soudů, konkrétně k právní argumentaci či skutkovým zjištěním, pokud se jich návrh řízení před ústavním soudem týká, a to z ústavněprávního hlediska, jak uvedeno výše. Tím spíše se vyjadřuje k právním názorům Nejvyššího soudu, pokud jím např. nižší soudy argumentovaly. Opět z hlediska ústavněprávního. Způsob rozhodnutí Ústavního soudu o návrhu soud zdůvodní s odkazem na příslušné procesní ustanovení zákona o Ústavním soudu.

Ústavní soud judikoval, pokud jde o tzv. závaznou část odůvodnění, v tom smyslu, že „lze právem předpokládat schopnost (obecných) soudů pochopit, která sdělení, jež jsou obsažena v odůvodnění nálezů Ústavního soudu, jsou potřebná a užitečná pro pochopení a správný výklad nálezu samého. ....právní názor vyslovený (ve Sbírce zákonů) je svým základním smyslem a obsahovým dosahem pro obecné soudy závazný..."[47] A to s odkazem na § 57 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., kde se uvádí, že se ve Sbírce zákonů vyhlašuje výrok /ten sám o sobě může být velmi stručný/ a taková část odůvodnění, ze které je zřejmé, jaký je právní názor Ústavního soudu. Tedy zde uveřejněný právní názor je dle cit. judikátu Ústavního soudu pro soudy v uvedeném rozsahu závazný. Nikoli celá publikovaná část odůvodnění v kontextu výroku, ale pouze jakési právní jádro, které dle Ústavního soudu jsou obecné soudy schopny pochopit. Je zřejmé, že toto pojetí Ústavního soudu je iluzorní. V našem právním systému není propracovaná doktrína obdobně systému common law stare decisis, systém výkladu precedentů, kdy i kdybychom prohlásili všechny ve Sbírce publikované judikáty v rozsahu relevantní části odůvodnění jako závazné právní názory, není zaručeno, že je tak každý soud pochopí a zejména, že každý izolovaný soud na různém stupni soudní hierarchie je bude stejně vykládat. V systému common law v zásadě nevytvářejí provinstanční soudy precedenty. Zde lze vyjít z úlohy Nejvyššího soudu, coby sjednocovatele judikatury, v pojetí jakéhosi „nejvyššího vykladače" závazných částí odůvodnění Ústavního

[47] Nález ÚS 23/97 ze dne 18.2.1998, Sb.n.u., sv. 10, str. 162

soudu, neboť je to Nejvyšší soud, který musí převést ústavněprávní názory Ústavního soudu do roviny rozhodování obecných soudů. Nakládání s právními názory Ústavního soudu v rozhodování prvoinstančních soudů je tedy dle mého názoru problematické a hrozí při absenci propracované doktríny identifikace ratio decidendi v naší praxi zvyšováním nejednotnosti rozhodování obecných soudů v nižších instancích. Obdobně přímá argumentace závaznými částmi odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu procesními stranami ve snaze podpořit argumenty je pro soud vždy větším aplikačním oříškem než argumentace rozhodnutími Nejvyššího soudu. Ratio musí být nezbytným právním pravidlem pro rozhodnutí dané kauzy[48]. Jak ovšem chápat toto kriterium s ohledem na právní názory Ústavního soudu – závazné části právních názorů, kdy např. shora citovaný právní názor vyjadřující se obecně k závaznosti právních názorů Ústavního soudu je vydán v řízení o ústavní stížnosti ve věcech restitucí a je uveden pouze v reakci na stanovisko Krajského soudu v Ostravě „pokud navrhovatelka odkazovala na odůvodnění ...nálezu a usnesení Ústavního soudu, pak v tomto ohledu nutno především poukázat na to, že právní názor zde uvedený není součástí právní věty" a jde tedy o obiter dictum, jímž není soud obecný vázán. Tedy právní názor Ústavního soudu, a to ve své závazné části zde s věcí samou přímo nesouvisí. Tato situace není ojedinělá, ale lze konstatovat, že často vydává Ústavní soud právní názory, posléze považované za závazné, ve věcech, se kterými tyto bezprostředně nesouvisí a někdy je rozhodnutí Ústavního soudu publikováno právě kvůli takovému „příležitostně" sdělenému právnímu názoru. Domnívám se tedy, že tak jak jádrem aplikační činnosti soudů obecných je aplikace zákonů (mezinárodních smluv), event. posuzování souladu jiných právních předpisů se zákonem či zákonů s Ústavou či ústavním zákonem (čl. 95 Ústavy), aplikace, resp. interpretace závazných částí nálezů Ústavního soudu není ústavně vymezena a t.č. je teoreticky ne zcela jednotně propracovaným problémem.

Právní závaznost odůvodnění rozhodnutí

Odůvodnění rozsudku, důvody rozhodovací, nejsou u rozhodnutí obecných soudů právně závazná. Shora uvedená výjimka deklarované právní závaznosti odůvodnění nálezů Ústavního soudu byla popsána. Dle čl.89 odst. 2 Ústavy vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány, tedy i soudy včetně Ústavního soudu, i osoby. Pro soudy obecné tedy zejména v dalším řízení po kasačním nálezu Ústavního soudu. Pokud jde o uvedenou ústavněprávní zásadu závaznosti erga omnes i pokud jde o odůvodnění soudních rozhodnutí, ať už civilních či správních a to ani nejvyšších soudů nenalézáme obdobný trend k deklaraci právní závaznosti odůvodnění, naopak k otázce vázanosti soudu viz. níže. Ustanovení o.s.ř. v § 159a upravuje ve svých pěti odstavcích toliko právní závaznost výroku rozsudku. S ohledem na ustanovení § 167 o.s.ř. platí totéž i pro usnesení. V oblasti správního soudnictví upravené s.ř.s. je zde obdobná úprava v § 54 odst. 6 pokud jde o rozsudek a § 55 odst. 5 pokud jde o přiměřené použití ustanovení týkající se rozsudku na usnesení. O závaznosti pravomocného rozhodnutí hovoříme v tomto případě jako o jedné, pozitivní, složce spolu s nezměnitelností, negativní stránka, materiální právní moci. Výše citovaná ustanovení § 159a o.s.ř., § 54 odst. 6 s.ř.s. určují též okruh účastníků řízení, dalších osob, osob zúčastněných či orgánů veřejné moci, pro něž je soudní rozhodnutí závazné. Pokud jde o soud, odlišujeme vázanost soudu svým rozhodnutím, a to rozsudkem jeho vyhlášením dle § 156 odst. 3 o.s.ř. nebo usnesením neupravujícím vedení řízení dle § 170 odst. 1 o.s.ř. Veškerá další vázanost soudu, ať už jde o vázanost rozhodnutím příslušných orgánů dle § 135 o.s.ř.

[48] Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006, str. 20

nebo rozhodnutím o místní příslušnosti např. dle § 252 odst. 5 o.s.ř. se vždy váže pouze k výroku. Pokud jde o vázanost soudu odůvodněním rozhodnutí, a tedy oblastí, kde je třeba analyzovat odůvodnění, lze opět uvést vázanost soudu právním názorem odvolacího soudu dle § 226 odst. 1 o.s.ř. nebo soudu dovolacího podle § 243d o.s.ř. V případě řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem dle části páté o.s.ř. uvádí ustanovení § 250e o.s.ř., že soud není vázán skutkovým stavem, jak byl zjištěn správním orgánem. Zákon zde tedy má evidentně na mysli vázanost odůvodněním, protože skutkový stav uvádí správní orgán v odůvodnění svých rozhodnutí. To ovšem neznamená, že by soud byl vázán např. právním názorem, či byl povinen hodnotit důkazy stejným způsobem jako správní orgán, pokud např. dokazování opakuje. Ustanovení pouze uvádí, že soud může učinit jiná skutková zjištění a závěr o skutkovém stavu. Před novou úpravou části páté o.s.ř. zákonem č. 151/2002 Sb. s účinností od 1.1.2003 obsahovalo ustanovení § 250r pro všechny soudy příslušné ve správním soudnictví platnou úpravu, podle které, zruší-li soud rozhodnutí správního orgánu, je správní orgán při novém projednání vázán právním názorem soudu. Zde jde tedy opět o vázanost právním názorem vyjádřeným v odůvodnění rozhodnutí, tentokrát pro správní orgán. V současné době za účinnosti s.ř.s. je obdobné ustanovení ve vztahu k soudu týkající se vázanosti právním názorem v § 110 s.ř.s., podle kterého, zruší-li Nejvyšší správní soud rozhodnutí krajského soudu a vrátí-li mu věc k dalšímu řízení, je krajský soud vázán právním názorem vysloveným Nejvyšším správním soudem ve zrušovacím rozhodnutí, roz. v odůvodnění zrušovacího rozhodnutí. A pokud jde o cit. vázanost správního orgánu, obsahuje tuto úpravu § 78 odst. 5 s.ř.s., podle kterého právním názorem, který vyslovil soud ve zrušujícím rozsudku nebo rozsudku vyslovujícím nicotnost, je v dalším řízení správní orgán vázán, tedy opět vázanost odůvodněním. Ať už jde o závazný právní názor instančně vyššího soudu vůči nižšímu nebo vůči správnímu orgánu, lze dovodit, že instančně vyšší soud je svým vlastním právním názorem sám vázán, pokud ovšem nedojde ke změně rozhodných skutečností. Ovšem existuje i vázanost soudů judikaturou Nejvyššího soudu publikovanou za účelem sjednocování judikatury. Zde rovněž musíme hovořit o faktické závaznosti relevantní části odůvodnění obdobně, jak o tom bylo pojednáno u závazné části odůvodnění nálezů Ústavního soudu, neboť právní názor Nejvyššího soudu je obsažen právě v odůvodnění, v jehož kontextu jej teprve lze beze zbytku pochopit a aplikovat, a to bez ohledu na publikovanou právní větu, kterou často nelze bez kontextu dobře pochopit. Nerespektování judikatury Nejvyššího soudu obecnými soudy pokládá Ústavní soud za jurisdikční libovůli, což je logické v případě, nerespektuje-li obecný soud právní názor Nejvyššího soudu bezdůvodně, a to nejspíše protože mu tento právní názor není znám. Jinak nelze předpokládat, že soudce bez bližšího zdůvodnění – měl by se tedy v odůvodnění svého meritorního rozhodnutí s publikovaným právní názorem Nejvyššího soudu vypořádat – právní názor Nejvyššího soudu nerespektoval bez dalšího. O stanoviscích Nejvyššího soudu resp. stanoviscích Nejvyššího správního soudu přijímaných dle ust. 14 odst. 3 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, resp. § 12 odst. 2 s.ř.s. pojednávat nebudu, neboť stanoviska, jakkoli právními autory hodnocena problematicky[49] mohou působit pozitivně ke sjednocování judikatury, jde ovšem o specifický instrument mimo vlastní rozhodovací činnost těchto soudů a téma této práce.

[49] Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006, str. 49

Odůvodnění rozsudku – teze a antiteze

Obrana žalovaného proti žalobě může být chápána jako antiteze k tezi žalobce. Žalobní nárok a obrana proti němu se jeví jako dva protikladné aspekty, jeden pozitivní a druhý negativní, stejné právní otázky, jež byla učiněna předmětem sporu.[50] Jde zde o diskursivní povahu práva a žalobního nároku předneseného soudu. Soud zde v tomto pojetí nevystupuje jako černá skříňka, která zpracuje vstupy z obou stran, ale aktivně diskursivně vstupuje do procesu hledání pravdy, spravedlnosti, nebo alespoň zákonného rozhodnutí jako určitého minima soudní činnosti. Toto chápání procesu se logicky výše uvedeným způsobem projeví i v odůvodnění soudního rozhodnutí, kde se soud vypořádá nejen s předestřeným, prokázaným, zjištěným skutkovým stavem, ale věnuje se blíže i právním úvahám stran, možným řešením sporu, variantám předestřeným v průběhu procesu. Přirozeně, takovýto komfort si nemůže dovolit soudce, který je nad rámec své lidské a obecně profesní kapacity zatížen nápadem, nebo si jej může dovolit pouze u přiměřeně omezeného počtu věcí, které to vyžadují. Někdy více omezeného, než by si v podmínkách české justice sám přál.

Z tohoto pohledu je pro mě, jako soudce okresního soudu velice obtížně akceptovatelný přístup některého z odvolacích senátů, pokud odůvodnění rozhodnutí vytýká nepřezkoumatelnost, pokud jsou v něm obsaženy právní úvahy nad rámec vlastního sporu, právní úvahy, které dlužno dodat bez bližší znalosti spisu se mohou zdát nesrozumitelné pro soud krajský, jsou ovšem srozumitelné tomu z adresátů rozhodnutí, na jehož argumenty reagují, a pokud se obě strany procesu, nebo všichni účastníci o věc aktivně zajímali, nebylo například jednáno v jejich nepřítomnosti, rozhodováno na základě fikce dle § 114b o.s.ř., jsou uvedené úvahy srozumitelné i těmto účastníkům. Je otázka, zda jsou uvedené argumenty soudu odvolacího týkající se nepřezkoumatelnosti správné. Domnívám se, že ne. Domnívám se, že odvolací soud při svém rozhodování nemůže vystačit pouze s odůvodněním prvostupňového rozhodnutí bez bližší znalosti spisu. Odvolací soud je profesionál a spis má k dispozici. Nelze požadovat, aby nároky na obsah a rozsah odůvodnění pro soud odvolací byly vyšší než pro účastníky. Mám za to, že účastníci řízení resp. jiné subjekty, posléze dotčeny materiální právní mocí jsou primárními a nejdůležitějšími adresáty soudního rozhodnutí, potažmo jeho odůvodnění. Soud odvolací a soudy vyšší jsou nikoli adresáty, ale event. pozdějšími spolutvůrci soudního rozhodování, jejich instrumentem je tedy spis, nikoli pouze odůvodnění, to může být vodítkem primárním, k seznámení se s věcí, předmětem hodnocení jeho náležitostí s požadavky zákona, nikoli ovšem bez bližší a podrobné, resp. stejně podrobné jakou měl při rozhodování prvoinstanční soud, znalosti věci na podkladě spisu.

Soud tedy v uvedeném pojetí komunikuje s účastníky – komunikuje ovšem jako nezúčastněný třetí, a to jak v průběhu řízení, tak ve svém rozhodnutí a jeho odůvodnění. Jsou-li účastníci aktivní, komunikuje aktivně – a tedy i nad rámec přísného právního zhodnocení věci samotné. Je pravdou, že § 157 odst. 2 o.s.ř. ukládá do obsahu odůvodnění vtělit úvahy o hodnocení důkazů, tedy poměrně široká licence, ovšem pokud jde o právní hodnocení ukládá zhodnotit věc po právní stránce – je zde tedy určitý limit daný předmětem sporu. Pokud ovšem v průběhu sporu strany uváděly jako relevantní různé právní argumenty, má se dle mého názoru s nimi soud vypořádat, i když se v průběhu řízení ukázaly jako liché, resp. byly posléze nahrazeny argumenty jinými.

Výše bylo uvedeno, že soud aktivně komunikuje s aktivními účastníky. Vrátím-li se k poučovací povinnosti dle § 118a nebo 119a o.s.ř. není nutné, dle mého názoru, není-li účastník aktivní a nedostaví-li se k jednání, tedy se jedná dle § 101 odst. 3 o.s.ř. za splnění

[50] Viz. Roger Perrot: Institutions Judiciaires, 7ème édition, 1998, p. 493

zákonných podmínek, není nutné se vypořádávat v odůvodnění soudního rozhodnutí s tím, že účastník mohl být při jednání poučen a spor by mohl dopadnout jinak. Neaktivní účastník se připravuje o tuto výhodu poučovací povinnosti za jednání, přes své výhrady k těmto ustanovením, které byly uvedeny výše. Je dle mého názoru nesprávná praxe některých senátů odvolacích soudů, nerespektujících právní úpravu uvedených institutů, které výslovně omezují tuto poučovací povinnost na povinnost soudu při jednání, pokud vyžadují, aby soud poučoval ve výše uvedeném smyslu účastníky písemně výzvami jim adresovanými. Toto nemá v o.s.ř. oporu. Jde o speciální poučovací povinnost s výslovně upraveným obsahem a limitovanou na jednání. Stejně lze doplnit, že je absurdní opět některými senáty odvolacích soudů vyžadované poučování nepřítomných účastníků v jednací síni dle citovaných ustanovení. Není-li účastník přítomen, není koho poučovat.

Odůvodnění soudního rozhodnutí a jeho sociologický dopad

Tato práce si neklade za cíl zkoumat vzájemné vztahy práva a sociologie. Ani nemíní podat přehled různých existujících vědeckých sociologických přístupů ke zkoumání práva a jeho působení ve společnosti. Tato práce se pokouší na základě souboru poznatků z mé vlastní praxe zhodnotit význam kvalitního odůvodnění soudních rozhodnutí splňujícího nejen zákonné požadavky, ale též vyhovujícího požadavkům společnosti na rozhodnutí, které bude schopno srozumitelně tuto společnost regulovat vstupovat do interakce s jejími potřebami.

Domnívám se, že právě sdělnost rozhodnutí je požadavek stejně závažný jako jeho zákonnost. Minimálně mu propůjčuje potřebnou míru legitimity. Souvisí se strukturou sebekontrolující společnosti požadavek, aby soudní rozhodnutí byla zřejmou a čitelnou odezvou na společenské dění, které ovlivňují. Nejde o planou rétoriku. Pokusil jsem se poukázat na konkrétní kvality odůvodnění soudních rozhodnutí, které osobně považuji za přínosné a dovolil jsem si je koncentrovat v souladu se svou praxí na rozhodovací činnost okresního soudu.

Především jsme si vymezili v druzích soudních rozhodnutí okruhy rozhodovací praxe. Odůvodnění soudních rozhodnutí je zkoumáno na pozadí rozhodnutí ve věci občanského práva s konkretizací odůvodnění rozsudků ve věci práva rodinného a rozhodování okresního soudu ve věci správního soudnictví. Procesní rozhodnutí jsou zastoupena usneseními, která jsou členěna dle typu, podle usnesení, která nesou určité výrazné rysy se zastoupením usnesení o schválení smíru, jako specifického konečného rozhodnutí ve věci samé. Obchodní právo nebo právo pracovní není mou specializací, a proto nemohu přinést praktické zkušenosti v této oblasti.

Rozhodnutí každého soudce je ve své podstatě jedinečné. Je ovšem na soudci, aby jeho rozhodnutí bylo pro strany předvídatelné. Nejde zde pouze o rozhodnutí samé, ale také o způsob vedení sporu, plnění poučovací povinnosti soudcem vůči stranám, nebo způsob komunikace se stranami během celého řízení a v závěru v odůvodnění rozhodnutí. O každém advokátovi se záhy nese nějaká pověst, kterou šíří jeho klienti – spokojení i ti druzí, jeho kolegové a konečně též soudci. Stejně tak o soudci. Po určité době se ví, který soudce je dobrý, který špatný. Který soudce je dobrý? Co se tímto pojmem označuje? Většinou soudce, jeho rozhodnutí jsou v nezanedbatelné míře potvrzována odvolacím soudem, který soudí v podmínkách české justice rychle, který vede spor rasantně kupředu k rozhodnutí. Takový soudce bude většinou účastníky či jejich právními zástupci hodnocen kladně. Jeho rozhodnutí budou odpovídajícím způsobem nabírat na vážnosti a taktéž odůvodnění jeho rozhodnutí. Z hlediska sociologického je významné hodnocení kauz, kde vystupoval alespoň na jedné straně profesionál – advokát. Řízení s advokátem má svá specifika. Z dob římského práva

platí, že advokát je přítel soudu. Někteří advokáti se ovšem přátelsky k soudu nechovají, tak jako se někteří soudci nechovají přátelsky k advokátům. Jde o to aby každý využíval své zbraně ku prospěchu věci a ne jimi hlomozil bezúčelně v soudní síni. Dobrému řidiči netřeba připomínat kolik jej jaký prohřešek stojí bodů a dobrému advokátovi netřeba připomínat plnění povinnosti tvrzení, důkazní, a to způsobem vážným a srozumitelným. Coby začínající soudce jsem se na řízení s účastí advokátů těšil, po určité době jsem se jich začal obávat a to z jednoho prostého důvodu. Advokát, pokud chce, dokáže být veliký demagog, dokáže z věci jednoduché udělat případ, chce-li se blýsknout před mandantem a ukázat mu, že případný neúspěch ve věci byl způsoben pouze tím, že soudce nerozpoznal genialitu a hloubků argumentů advokáta. Domnívám se, že soudci, advokáti a účastníci by k sobě měli navzájem být fér. Soudce nebude účastníkům klást procesní překážky, nebude je překvapovat svými rozhodnutími. Advokáti omezí míru rétoriky, šíři argumentace tak, aby se staly věcnými a vše povede k rychlému řešení, což je oboustranný zájem.

Řeč jako nástroj komunikace

Pokud uvažujeme např. o obsahu podání a zde se nabízejí právě pojmy zákonodárcem užité v § 43 o.s.ř., tedy pojmy neúplnosti a především neurčitosti či nesrozumitelnosti podání, musíme se zamyslet obecně nad jazykovou normou a nad jazykem jako nástrojem komunikace.

Bylo by jistě nadbytečné zde podrobně odkazovat na specifika právnické češtiny jako jazyka odborného. [51] Chci se zde zamyslet pouze nad otázkami vzájemné komunikace stran a soudce v průběhu celého řízení v rozsahu, v jakém mají následně vliv na obsah odůvodnění soudního rozhodnutí.

Redukce vlastních myšlenkových procesů soudce na psaný text odůvodnění

„Pozoruhodně efektivní nástroj k rozlišení nuancí v přesnosti a logice je redukce výsledků vlastních myšlenkových procesů na psaný projev."[52] Touto větou odvolacího soudce Prvního obvodu U.S. Court of Appeals v Bostonu Frank M. Coffina chci uvést následující úvahu týkající se sdělnosti psaného odůvodnění a limitům myšlenkové činnosti soudce při jeho tvorbě. Dlužno dodat, že po máloletém působení coby soudce okresního soudu jsou pro mě tyto úvahy spíše vzdálenou zemí zaslíbenou soudcovské činnosti než denním chlebem. Denním chlebem a odhadem 75% soudcovské činnosti civilního soudce první instance je vypravování referátů, pátrání po neznámých účastnících a jiné administrativní práce počínaje ustanovováním opatrovníka nebo vyzýváním k zaplacení soudního poplatku a konče referátem k vrácení jeho přeplatku. Na nuance v přesnosti a logice tedy příliš času nezbývá nehledě k tomu, že po konzultaci s francouzskými kolegy pokud jde o strukturu prvostupňového nápadu, zde převažují žaloby dopravních podniků, dodavatelů energií či úvěrových společností, tedy skutkově a právně ne příliš sofistikované pole činnosti. Naproti tomu v etablované svobodné společnosti jakou jistě Francie je, je diverzita civilních kauz mnohem vyrovnanější a obsahuje celé spektrum civilního soukromého práva.

---

[51] Zde lze s úspěchem odkázat na stať věnovanou právnímu jazyku v učebnici: Knapp. V.: Teorie práva, C.H.Beck Praha, 1995, str. 118 a násl.

[52] M.Coffin F.: The ways of a judge, Houghton Mifflin Company Boston, 1980, str. 57, autorský překlad

Pokud tedy lze hovořit o tréninku umění stylistiky, resp. alespoň správného právnického vyjadřování soudce v odůvodnění svého rozhodnutí, chtěl bych se zde zmínit o cyklu přednášek John Langshaw Austina Jak udělat něco slovy[53], kde se autor věnuje technice analýzy řeči, vč. písemných sdělení. Užívá pojem performativní výpovědi jako výpovědi, kdy slovy lze nejen něco sdělovat, ale i „něco udělat". Slovy „ano" uzavíráme manželství, vyhlášením rozsudku vzniká nová právní situace – skutečnost v procesu tvorby úředního rozhodnutí. Austin zkoumá z hlediska analýzy řeči podmínky, za jakých může dojít k takovému „zdařilému" aktu, spočívajícímu v odkazu na určité obecně přijaté konvence či jinou reglementaci – zde právní. Mluvní akty/výpovědi Austin dělí na akty lokuční, ilokuční, perlokuční. Akt lokuční je samotný akt výpovědi, sdělení, dle sémantických a gramatických pravidel. Akt ilokuční je akt vykonání něčeho použitím jazyka, je aktem konvencionálním, takovými akty je pronesení slov: „Křtím tě ve jménu...", vyhlášení rozsudku či např. souhlasné prohlášení muže a ženy v procesu uzavírání manželství. Akt perlokuční odráží účinek na adresáta, ptáme-li se kolemjdoucího: „Máte hodinky?", neptáme se po jeho movitých statcích, ale chceme vědět, kolik je hodin. Tímto aktem chceme vyvolat určitý účinek, chceme, aby se něco stalo. Výrok rozsudku je v tomto pojetí aktem ilokučním, neboť je nositelem nové právní skutečnosti – soudního rozhodnutí, ať už deklaratorního či konstitutivního. Odůvodnění pak v sobě v ideálním případě obsahuje samá sdělení, lokuční akty. Smyslem této poznámky je závěr, že odůvodnění by nemělo být aktem perlokučním. Při formulaci textu odůvodnění by se soudce měl vyhnout formulacím perlokučním, formulacím jiným, než ryze sdělujícím – čeho se žalobce domáhal, jak na to reagoval žalovaný, jaký je závěr o skutkovém stavu na základě provedených a zhodnocených důkazů a jaké je právní posouzení. Nic jiného. Odůvodnění si nemůže klást za cíl manipulovat s adresáty – účastníky řízení, byť vedeno jakkoli ušlechtilými pohnutkami soudce v části právního posouzení, a to ani za situace, nikterak frekventované, kdy se soud vyslovuje o rozporu uplatněného nároku např. s dobrými mravy s odkazem na § 3 obč. zák. Soudci nepřísluší působit na stranu ve smyslu, jak by se měla chovat do budoucna, ale pouze hodnotí její chování, ať už jde o úkony právní či protiprávní, z hlediska zákona, a to v rozsahu nutném a postačujícím pro zdůvodnění rozhodnutí. Stejně v přednesech stran nelze uvádět přednesy nazvěme je sugestivní či návodné, tedy byť mohly být v průběhu řízení učiněny, přednesy jiné než, které lze považovat za lokuční akty. Strany se často v průběhu řízení nechají strhnout k moralizujícím prohlášením, jejich přednesy mohou mít skrytý význam, strany si přes soud „vyřizují osobní spory", příklad rozvodu, půjčky mezi příbuznými apod. Právně irelevantní tvrzení, za která je nutno tato tvrzení považovat, nemají v odůvodnění rozsudku místo. Jejich implementaci do textu odůvodnění by bylo možno nazvat zmatečným, byť toto slovo nebývá vždy správně užíváno.

Elektronická publikace rozhodnutí

Právo lze chápat též jako informační systém: informační systém společnosti utvářející její právní povědomí. Právní informace, tedy informace o právu je nejen informací o právních normách, ale též o soudních rozhodnutích jako sice individuálních aktech majících nicméně zejména v případě ku sjednocování judikatury vyššími soudy publikovaných rozhodnutích značný informační význam utvářející kvalitu /neboť máme zájem jen o kvalitní, nezkreslené informace/ a zakořeněnost právního povědomí. Nejde snad o to, aby každý občan této

[53] Austin působil jako profesor morální filosofie v Oxfordu, přednášel na univerzitách ve Spojených státech, originální titul How to do Things with Words, vyšel poprvé v roce 1962

republiky – neprofesionál měl přehled o právu srovnatelný s profesionály, jimž je právo denním chlebem. Takovýto stav je nereálný a nedosažitelný. Jde o to, aby každý měl možnost se poměrně rychle a v základních rysech i bez pomoci profesionála ve svých právech zorientovat, aby uměl posoudit svůj právní nárok, se kterým se chce event. obrátit na soud, a v neposlední řadě zhodnotit alespoň přibližně své šance na úspěch. Pro neprávníky má přitom empirie nezanedbatelný význam, i když často má podobu empirie živelné, neutříděné, dezinformační. Strany často argumentují bez znalosti práva „obdobnými případy", např. sousedů – „soused zrestituoval a já ne". Strany by měly mít možnost seznámit se s judikaturou soudu, a po napadnutí věci i se způsobem rozhodování konkrétního soudce. Je následováníhodný příklad některých západoevropských států /Nizozemí/ praktikujících široký publikační záběr, a to jak soudů nejvyšších, tak odvolacích a některých prvostupňových. V našich poměrech působí t.č. tzv. evidenční senáty vrchních a krajských soudů vytvářejících pro soudy přístupnou Centrální evidenci soudních rozhodnutích, na okresních soudech dále jsou všechna rozhodnutí vedena v elektronickém systému ISAS, kde každý soudce má možnost konfrontovat svá rozhodnutí a zejména způsob odůvodnění se svými kolegy. Bohužel systém dosud není propojen i s ostatními okresními soudy. Při zavedení praxe vedení rozhodnutí v systému ISAS byla některými soudci vznesena výhrada, že elektronický systém evidence soudních rozhodnutí jednotně přístupný soudcům, vyšším soudním úředníkům, zapisovatelkám, správě soudu je v rozporu s úpravou nahlížení do spisu dle § 44 o.s.ř., podle kterého účastníci a jejich zástupci mají právo nahlížet do soudního spisu, s výjimkou protokolu o hlasování, a činit si z něho výpisy a opisy. Každému, kdo na tom má právní zájem nebo kdo pro to má vážné důvody, předseda senátu na žádost povolí, aby nahlédl do spisu a aby si z něho učinil výpisy nebo opisy, ledaže jde o spis, o němž právní předpisy stanoví, že jeho obsah musí zůstat utajen. Z uvedené úpravy ve vztahu k jiným soudům vyplývá, že spis lze zapůjčit jinému soudu, či jinému státnímu orgánu, na základě rozhodnutí předsedy senátu. Bližší úpravu má Vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, tedy § 188 instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001-Org. ze dne 3. 12. 2001 v návaznosti na § 8 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, v platném znění. Úprava těchto předpisů se týká osob mimo soud. Oprávnění zaměstnanců soudu v pracovním poměru se řídí dle zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, pracovní smlouvou, pracovním řádem vydaným dle § 306 zákoníku práce, resp. zák. č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, rozvrhem práce vydaným jako opatření předsedou soudu; postavení soudců se řídí zákonem č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. V žádném z uvedených přepisů, či opatření nebo z pracovní smlouvy není výslovně upraveno oprávnění seznamovat se se spisy jiných soudců, než soudce, kterému je zapisovatel přidělen, resp. jehož spisy při výkonu své činnosti zpracovává vyšší soudní úředník, vedoucí kanceláře je pak rozvrhem práce pověřen agendou více senátů, ovšem rovněž má fakticky přístup ke všem spisům a rozhodnutím. Stejně tak nadřízený soud má elektronický přístup ke všem spisům nižšího soudu. Otevřenost a přístupnost spisů elektronickou formou mezi soudy je jistě věc záhodná, domnívám se ale, že by bylo třeba bližší úpravy, pokud by mělo dojít k elektronickému propojení všech soudů, a tím širokému zpřístupnění obsahu všech soudních rozhodnutí v elektronickém systému ISAS. Pokud jde o právo nahlížet do spisů pro soudní znalce, zde opět viz. bližší úpravu ve Vnitřním a kancelářském řádu pro okresní a krajské soudy v ust. § 188 umožňující soudci zapůjčit spis znalci mimo místnosti soudu, účastníky, jejich zástupce, ev. třetí osobě s právním zájmem či vážnými důvody, je třeba při úvahách o širokém zpřístupnění jak evidence rozhodnutí v systému ISAS, tak v Centrální evidenci, vyřešit otázku ochrany zákonných práv účastníků, ústavního práva na soukromí dle čl. 7 Listiny bez ohledu na princip veřejnosti procesu, který se ovšem týká pouze soudního jednání a je upraveno v § 6 zák. č. 6/2002 Sb., resp. § 116 o.s.ř., obsahující též úpravu vyloučení veřejnosti, tedy možnost soudu veřejnost regulovat

v souladu. Právo na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy zahrnuje právo na veřejné projednání a veřejné vyhlášení rozsudku s taxativními důvody vyloučení veřejnosti toliko při vyhlášení rozsudku. Právo na spravedlivý proces tedy nezahrnuje právo na zveřejnění všech skutečností obsažených v soudních spisech, s přihlédnutím k ochraně skutečností utajovaných. Pokud tedy jsou např. vyššími soudy publikovaná rozhodnutí anonymizována nespatřuji v tomto porušení zásady veřejnosti, a to ani v případě kdy je publikováno rozhodnutí, které bylo veřejně vyhlášeno. Povinnost veřejného vyhlášení byla totiž splněna, veřejnost mohla být účastna. Další publikace vždy určitým způsobem zasáhne do soukromí dotčených účastníků a není nezbytné jak pro požadavky růstu právní jistoty, požadavky průhlednosti soudního rozhodování, aby údaje umožňující identifikovat účastníky řízení byly publikovaný. Publikační činnost má jiný cíl, než tímto způsobem „proslavit" protagonisty soudních řízení. Tím spíše, že je nutno brát ohled na reálný stav společnosti, kdy takto získaná „popularita" může přinést uvedeným účastníkům mnoho nepříjemností v osobním životě nesouvisejících přímo s projednávanou kauzou. Totéž se týká zpřístupnění široké veřejnosti všech rozhodnutí v systému ISAS v neanonymizované podobě. Při anonymizaci soudních rozhodnutí nejde totiž jen o otázku anonymizace označení účastníků v záhlaví rozhodnutí, ale zejména otázku anonymizace v odůvodnění publikovaných či jinak zpřístupněných rozhodnutí, zde zejména anonymizace svědků a jiných osob a skutečností. Bylo by skutečně neúnosným zásahem do soukromí neodůvodnitelným požadavkem práva na spravedlivý proces publikovat údaje v rozporu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, jehož účelem je naplnění práva každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí. Pokud by soudy za dané právní úpravy počaly uveřejňovat soudní rozhodnutí bez zřetele k tomuto zákonu, šlo by o porušení zákona a možnost vzniku odpovědnosti za škodu dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, neboť soud by nesplnil povinnosti správce dle cit. zákona. Pokud jde o úpravu zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, je ustanovení výše citovaných předpisů upravujících možnost nahlížet do spisu, tedy včetně rozhodnutí, ve vztahu k tomuto zákonu úpravou speciální. Je ovšem otázkou času, kdy bude celá soudní soustava elektronicky propojena v databázích tak, aby kterýkoli soudce měl možnost nahlédnout do nejen rozhodnutí, ale možná dokonce celého elektronického spisu jiného soudu, a čerpat zkušenosti „jak se to dělá jinde". Pokud jde o účastníky, resp. třetí osoby mimo soudy je vždy třeba mít na zřeteli ochranu osobních údajů a soukromí dotčených osob a s tímto hlediskem k legislativním úpravám v budoucnosti přistupovat tak, aby široké zpřístupnění soudních databází, tedy zejména rozhodnutí, popř. částí soudních spisů, nekolidovalo s oprávněnými zájmy subjektů, jichž se údaje v databázi týkají.

Reflexe rozhodovací praxe v odůvodnění vlastního rozhodnutí

Tato práce může čerpat pouze z mých dosavadních zkušeností spojených převážně s prvostupňovým okresním soudem. Spolu se soudcem Prvního federálního odvolacího soudu U.S.A. F.M. Coffinem: „Jediným nárokem odvolacího soudce vynést (prvostupňovému soudu) nadřazené rozhodnutí spočívá v počtu; tři, pět, sedm nebo devět hlav je obvykle lepší než jedna."[54]

Rozhodnutí samosoudce tedy v zásadě nevyplývá z diskuse. Samosoudce nemá, s kým se o věci poradit. Samozřejmě, u zásadních věcí, právně nejednoznačných, nejudikovaných lze věc v obecné rovině konzultovat s kolegy, nebo dokonce s některým ze vstřícných senátů

[54] str. 58, autorský překlad

odvolacího soudu. Soudce tak činí u vědomí vlastní omylnosti, ve snaze získat maximum možných pohledů na svůj předběžně utvořený právní názor na věc tak, aby zvýšil pravděpodobnost, že se odvolací soud event. s jeho stanoviskem ztotožní. Uvedené konzultace mají přirozeně své meze a těmi jsou lidské limity kolegů, konzultace se mohou omezit, a je to i účelné, pouze na věci zásadní, sporadické. Soudce tedy musí především reflektovat vlastní rozhodnutí a zejména rozhodnutí odvolacích soudů ve věci samé. Reflektuje obecně sdílené zkušenosti při poradách civilních soudců svého soudu, publikovanou judikaturu vyšších soudů a pod. Jde o proces pozvolný a přes snahu jej maximálně urychlit tak, aby byla zajištěna pokud možno co nejvyšší jednota v rozhodování soudů, má snaha o urychlení zpětné vazby určité dáno procesní úpravou limity.

Závěr

Pokusil jsem se napsat práci, která by mohla být k užitku především justičním čekatelům, kteří se chtějí věnovat souzení na civilním úseku výkonu soudní moci. Jde o jakýsi manuál, který shrnuje mé dosavadní zkušenosti na samém počátku soudcovské kariéry. Případné podněty a připomínky budou vítány na adrese KPodhola@osoud.lbc.justice.cz.

V návaznosti na svou práci rigorózní a čekatelskou praxi při Okresním soudu v Liberci mapuji právní instituty, které se na formování odůvodnění civilních rozhodnutí, především prvostupňových, podílí. Jde o to postihnout vývoj právnického myšlení soudců, které je mj. odrazem právnického myšlení konkrétní doby, ale i obecného právního povědomí.

Zabýval jsem se jednotlivými hledisky, ze kterých lze odůvodnění soudních rozhodnutí zkoumat s cílem mj. zvýšit kvalitu odůvodnění vlastních rozhodnutí. Byly tedy zkoumány 1. obecné zákonné požadavky na soudní odůvodnění; 2. podán nástin obsahu odůvodnění rozhodnutí specifických svou povahou či předmětem; 3. práce se věnovala recentnímu vývoji odůvodnění soudních rozhodnutí soudů první instance a soudů odvolacích; protože pro soudce okresního soudu je důležité sledovat judikaturu vyšších soudů, bylo stručně pojednáno 4. o specifikách odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu a 5. odůvodnění rozhodnutí soudů ve správním soudnictví. Řeč je nástroj komunikace a bez správného užívání právnické češtiny soudcem je nemožné napsat správné odůvodnění soudního rozhodnutí, byla tedy věnována 6. úvaha týkající se mluvních aktů a konečně 7. byla hodnocena možnost interakce mezi soudcem a adresáty jeho rozhodnutí z hlediska sociologického a v této souvislosti byla věnována pozornost faktické dostupnosti soudní argumentace v odůvodněních rozhodnutí širší veřejnosti.

Pokud práce mohla přispět ke zvýšení kvality odůvodnění soudních rozhodnutí, splnila svůj účel.

Literatura

Knihy:

Boura, F.: Soudní rozhodnutí, Orbis Praha, 1957

Češka, Z., a kol.: Občanské právo procesní, Panorama Praha, 1989

Hora, V.: Procesní úprava kollise nároků, Bursík a Kohout v Praze, 1910

Hora, V.: Procesní úkony, Bursík a Kohout v Praze, 1907

Hora, V.: Československé civilní právo procesní se stálým zřetelem ke Slovensku a Podkarpatské Rusi, Všehrd Praha, 1922

Hrdlička, J.: Prokurátorské žaloby v občanském soudním řízení, Studie ČSAV, ACADEMIA Praha, č. 5/1968

Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, Masarykova univerzita Brno, 1995

Macur, J.: Občanské právo procesní v systému práva, AUB – IURIDICA No 16 Brno, 1975

Macur, J.:Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním, Masarykova univerzita Brno, 1991

Macur, J.:Právo procesní a právo hmotné, Masarykova univerzita Brno, 1993

Macur, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného, Masarykova univerzita Brno, 1993

Macur, J.: Soudnictví a soudní právo, Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1988

Macur, J.: Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí, Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1972

Macur, J.: Zásada projednací v civilním soudním řízení, Masarykova univerzita Brno, 1997

Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R.: Judikatura a právní argumentace, Teoretické a právní aspekty práce s judikaturou, 1. vydání, Auditorium Praha, 2006

Ott, E.: Soustavný úvod ke studiu nového řízení soudního, díl II, Praha 1898

Pavlíček, V. – Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád ČR, díl I. – II., Linde Praha, 1998

Schelleová, I.: Český civilní proces, Linde Praha, 1997

Steiner, V.:Základní otázky občanského práva procesního, ACADEMIA Praha, 1981

Štajgr, F.: Některé teoretické otázky civilního práva procesního, AUC Juridica monographia X Praha, 1969

Winterová, A., a kol.: Civilní právo procesní, Linde Praha, 1999

Zoulík, F.: Soudy a soudnictví, C. H. Beck Praha, 1995

Komentáře:

Bureš, J. – Drápal, L. – Mazanec, M.: Občanský soudní řád – komentář, 5. vydání, C. H. Beck Praha, 2001

Hora, V.: Civilní řád soudní a jurisdikční norma s dodatky, 3. vydání, Československý kompas Praha, 1934

Jedlička, O. – Švestka, J. – Škára, M. a kol.: Občanský zákoník – komentář, 5. vydání, C. H. Beck Praha, 1999

Judikatura:

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazek 1.– 10., C. H. Beck Praha, 1993 - 1999

Sbírka rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR, Orac Praha, 1992 - 1999

Články:

Bureš, J. – Drápal, L.: Novelizace občanského soudního řádu provedená zákonem č. 171/1993 Sb. Právní rozhledy 1994

Fiala,J. – Steiner,V.: Žaloba podle § 99/3 OSŘ o zrušení pravomocného usnesení schvalujícího smír, Právník 1968

Halouzka,V.: K otázkám petitů v občanském soudním řízení, Bulletin advokacie 1983

Hrdlička,J.: Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu, Právník 1965

Hrdlička, J.: Kompenzace v procesu, AUC – Iuridica 4/1971

Macur,J.: Deklaratorní nebo konstitutivní povaha občanskoprávních soudních rozhodnutí, Právník 1971

Macur,J.: Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů?, Právní rozhledy 11/1995

Macur,J.: Substancování skutkových přednesů, Právní rozhledy 9/1998

Nypl,M.: Právní důvod žaloby, Právník 8/1969

Nypl,M.: Identifikace práva provedená žalobcem a její posouzení soudem, Právní rozhledy 12/1995

Sekaninová,E.: K některým otázkám nevyčerpání předmětu řízení v rozhodnutí vydaném v občanském soudním řízení, Socialistická zákonnost 1981

Spáčil, J.: Několik poznámek k problematice změny žaloby a k předmětu občanského soudního řízení, Právní rozhledy 6/1995

Spáčil,J.: Změna žaloby a předmět občanského soudního řízení, Právní rozhledy 6/1995

Spáčil,J. – Faldyna,F: Může soud překvalifikovat žalobu na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení?, Právo a podnikání 5/1995

Spáčil, P.: Ještě k identifikaci práva provedené žalobcem a ke změně žaloby na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení, Právní rozhledy 5/1996

Svatoš, P.: Určovací žaloba, Bulletin advokacie 5/1986

Svatoš, P.: Úvaha nad pojetím dispoziční zásady v občanském právu procesním, AUC-Iuridica Praha, 1976

Winterová, A.: Žalobní právo, AUC 1-2/1979

Winterová, A.: Žaloba v občanském právu procesním, AUC-Iuridica monographia XXXI Praha, 1979

Winterová, A.: Úvaha nad pojetím dispoziční zásady v občanském právu procesním, AUC-Iuridica Praha

Winterová, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání, Právní praxe 10/1993

Zoulík,F.: Konstitutivní rozsudky, Právník 5/1966